

EFNISYFIRLIT

Formáli	4
1. Inngangur	11
1.1 Markmið	11
1.2 Afmörkun og sérstaða verndarsvæðisins	11
1.3 Skráning húsa og minja innan verndarsvæðisins	14
1.4 Forsendur skilmála verndarssvæðisins	15
1.5 Samráð	19
1.6 Verndarsvæðið og hverfisvernd í aðalskipulagi	20
1.7 Deiliskipulag miðsvæðis	22
2. Lýsing á byggðinni	25
2.1 Staðhættir og landslag	25
2.2 Söguágrip og þróun byggðar	27
2.3 Aðkomuleiðir og leiðir innan verndarsvæðisins	41
2.4 Opin og óbyggð svæði	44
3. Verndarsvæðið	47
3.1 Hús og minjar	47
3.2 Hús sem standa	48
3.2.1 Mjólkurstöðin	48
3.2.2 Geymslan	48
3.2.3 Framtíðin	48
3.2.4 Fisk- og saltfiskhúsið	49
3.2.5 Glæsibær	50
3.2.6 Kaupún Verslunarinnar	50
3.2.7 Kaupvangur	51
3.2.8 Guðjohnsenshús	52
3.2.9 Sólvangur	52
3.2.10 Sláturhús	53
3.2.11 Baldursheimur	53
3.2.12 Berg	54

3.2.13 Sjónarhóll	54
3.2.14 Kirkjuból	54
3.2.15 Vopnafjarðarkirkja	55
3.2.16 Rafstöðin	56
3.2.17 Oliutankar og dæluhús	56
3.3 Horfin hús	57
3.4 Sýnilegar minjar	59
3.5 Horfnar minjar	59
4. Mat á varðveislugildi byggðar	61
4.1 Greining á svipmóti svæðisins	62
4.2 Mat á varðveislugildi svæða og húsa	73
4.3 Verndarflokkar	81
4.3.1 Hús og mannvirki eða leifar þeirra er falla undir ákvæði laga um menningarminjar	81
4.3.2 Minjar er falla undir ákvæði laga um menningarminjar	85
4.3.3 Fornleifar	87
4.3.4 Verndarflokkar samkvæmt varðveislumati	87
5. Skilmálar um verndun og uppbyggingu	90
5.1 Skilmálar fyrir verndarsvæðið	90
5.1.1 Møguleikar til uppbyggingar	90
5.1.2 Aðsteðjandi hættur	91
5.1.3 Skilmálar fyrir verndarsvæðið	91
6. Beiting skilmálanna við verndun og uppbyggingu	109
7. Staða verndarsvæðisins innan skipulags	144
7.1 Aðalskipulag	144
7.2 Deiliskipulag	144
7.3 Leyfisveitingar	144
8. Samráð og samþykkt sveitarstjórnar	145
Heimildir	146
Myndir og kort	147

¹ Upplýsingamiðstöð Austurlands. (e.d.).

FORMÁLI

FYLGIT ÚR HLAÐI

Sveitarfélagið Vopnafjarðarhreppur kennir sig við samnefndan og breiðan fjörð norðan við Héraðsflóa í N-Múlasýslu á Austurlandi. Sjálft örnefnið er dregið af Eyvindi vopna einum af þremur landnámsmönnum Vopnafjarðar. Fjörðurinn er 25 km langur og um 8-16 km breiður. Sunnan við hann gnæfa miklir fjallgarðar en þar eru Krossavíkurfjöllin hvað mest áberandi. Norðan við er láglendi sem hækkar upp á Sandvíkur- og Bakkaheiðar en þó eru þar nokkur há fjöll sem skera sig úr umhverfinu. Inn af firðinum ganga þrír dalir en þar er undirlendi hvað mest í Hofsárdal. Út í fjörðinn skagar Kolbeinstangi, langur og mjór, en þar stendur kaptúnið Vopnafjörður.

Í sveitarfélaginu búa í dag um 670 manns. Aðalatvinnuvegir eru útgerð, fiskvinnsla, þjónusta og úrvinnsla landbúnaðarafurða auk hlunnindabúskapar.

Vopnafjörður hefur verið verslunarstaður frá tímum einokunarinnar á 17. og 18. öld. Við upphaf 19. aldar hóf danska verslunarfélagið Örum & Wulff starfsemi í plássinu, og í því skyni voru byggð nokkur falleg hús sem enn setja áberandi svip á umhverfið. Eitt þeirra er Kaupvangur, sem reist var árið 1882 af Fredrik Bald, byggingameistara Alþingishússins. Árið 2005 gekk húsnæðið í gegnum allsherjar yfirhalningu og er því komið í upprunalegt horf. Í dag er Kaupvangur einhver mesta bæjarprýði Vopnafjarðarbæjar og þjónar alls kyns menningartengdu hlutverki.

Vegna mikils verndargildis byggðarinnar í kringum miðbæinn hefur sveitarstjórn Vopnafjarðarhrepps samþykkt að leggja til við mennta- og menningarmálaráðherra, að hið afmarkaða svæði verði gert að verndarsvæði í byggð í samræmi við lög nr. 87/2015. Sú umsókn er rökstudd í þessari greinargerð um leið og kynnt er stefna sveitarstjórnar um uppbyggingu svæðisins og þeir skilmálar um mannvirkjagerð og landslagsmótun, sem ætlað er að viðhalda og styrkja heildarsvipmót þess og menningarsögu- og náttúrufarslegt gildi til framtíðar.

Vopnafirði 31. ágúst 2021

Sara Elísabet Svansdóttir,
sveitarstjóri Vopnafjarðarhrepps

2 Loftmyndir ehf. (2016). Afmörkun verndarsvæðis í byggð á Vopnafirði. Afmörkunin er nánast hin sama og afmörkun deiliskipulags.

Árið 2016 ákveður sveitarstjórn Vopnafjarðarhrepps að unnin verði tillaga til ráðherra um að gera elsta hluta byggðarinnar að verndarsvæði í byggð, enda hefur byggðin slíkt gildi hvað varðveislur svipmóts og menningarsögu varðar, ásamt listrænu gildi, að ákvörðun sveitarstjórnarinnar samræmist lögum um verndarsvæði í byggð.¹

Sumarið 2016 sótti Vopnafjarðarhreppur um styrk úr húsafriðunarsjóði Minjastofnunar vegna fyrirhugaðrar vinnu við tillögu að verndarsvæði í byggð.

Í kjölfarið vinna ráðgjafar Vopnafjarðarhrepps, arkitektastofan Yrki arkitektar og fornleifafræðingarnir Margrét Hallmundsdóttir og Rúna Þráinsdóttir skýrslur um húsakönnun og skráningu fornminja á hafnar- og miðsvæði plássins, en þær skýrslur eru tvær megin forsendur þessarar fyrstu tillögu að verndarsvæði í byggð í Vopnafirði.

Fjallað er um öll hús innan verndarsvæðisins í húsakönnuninni, en ákveðið var að stækka rannsóknarsvæðið þar sem fleiri hús eru hluti af þessum elsta kjarna plássins. Einnig er fjallað um þau hús í húsakönnunarskýrslunni.

Í vinnu við afmörkun á verndarsvæðinu varð ljóst að endurskoða þyrfti gildandi deiliskipulag fyrir svæðið og endurskoða afmörkun þess. Deiliskipulag miðsvæðisins var hluti af skipulagi hafnarinnar. Í byrjun janúar 2018 samþykkir sveitarstjórnin² ákvörðun skipulags- og umhverfisnefndar frá 7. desember 2017 að skilið yrði á milli athafnasvæðis hafnarinnar og miðsvæðis þéttbýlisins, og að unnar verði nýjar skipulagsáætlanir fyrir hvort svæðið.

Þá var einnig samþykkt að nýtt deiliskipulag fyrir miðsvæðið yrði unnið samhliða og á grundvelli tillögu að verndarsvæði í byggð. Í kafla 1.7 um deiliskipulag miðsvæðisins eru færð frekari rök fyrir því verkferli.

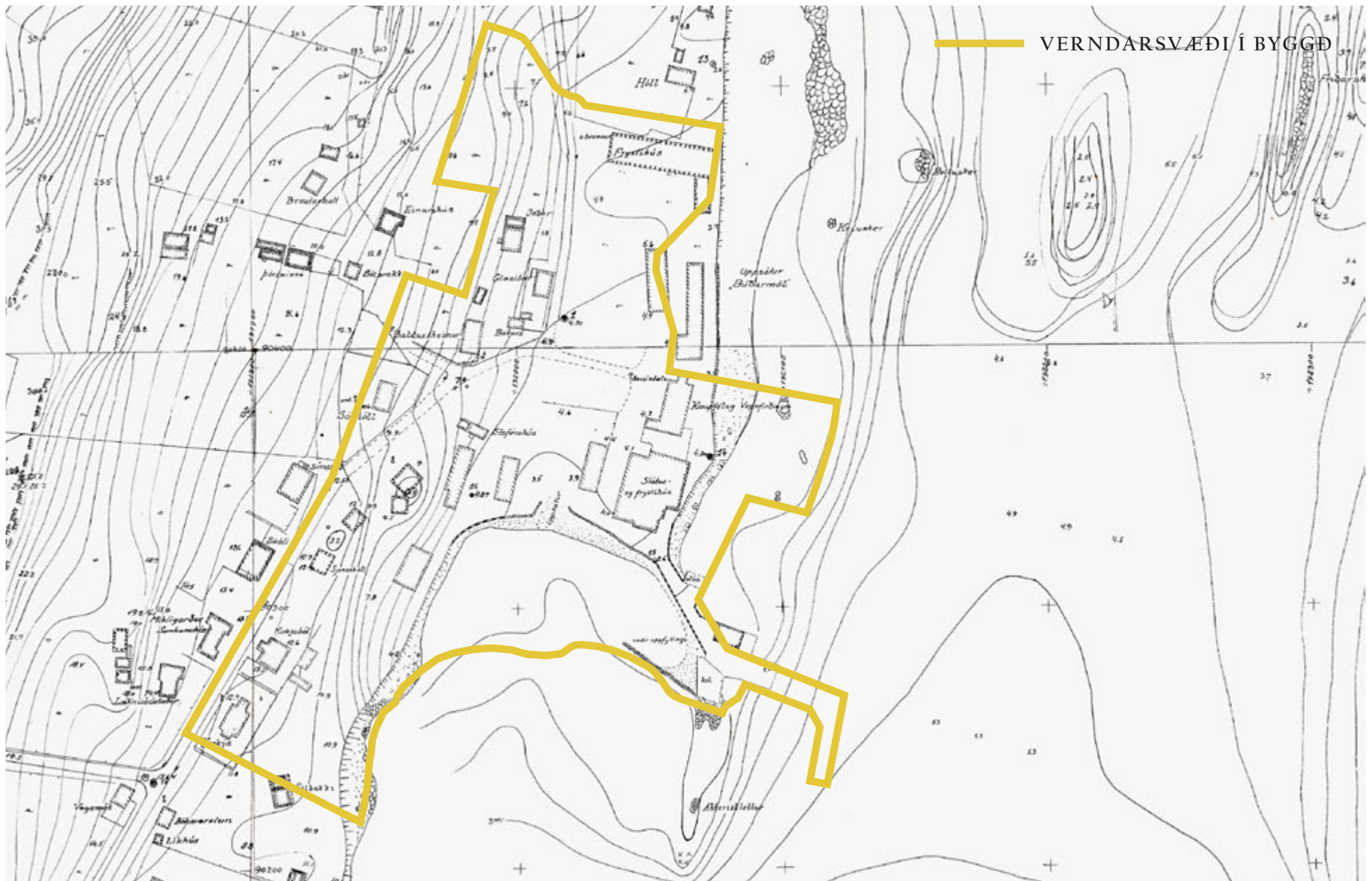
Því er samsvörun á milli afmörkunar verndarsvæðisins og deiliskipulags miðsvæðisins. Það er talið styrkja bæði verndarsvæðið í byggð og deiliskipulagið, með tilliti til verndunar húsa, götumynda og umhverfis, greiningar og úrvinnslu svipmóts og þolmarka fyrir frekari uppbyggingu og framtíðarskipulags lifandi miðsvæðis.

Vinna við tillögu að verndarsvæði í byggð hófst í lok árs 2018, í kjölfar fyrrnefndrar fornleifa- og húsakönnunar, en markmiðið er að vernda og styrkja byggðina og umhverfið innan verndarsvæðisins.

Í upphafi árs 2018 ákvað sveitarstjórn að bæta skyldi við hverfisvernd í aðalskipulag Vopnafjarðar með aðalskipulagsbreytingu. Hverfisverndin skyldi hafa sömu afmörkun og unnið væri með í tillögu að verndarsvæði í byggð. Hugmyndin á bak við þá breytingu var að sýna með afgerandi hætti afmörkun verndarsvæðisins í aðalskipulagi og endurspegla mikilvægi þess.

1 Lög um Verndarsvæði í byggð nr. 87/2015.

2 Vopnafjarðarhreppur, 2018. Fundargerð hreppsnefndar 11. janúar 2018. Fundur nr. 73 kjörtímabilið 2014-2018.

3 Skipulag ríkisins. (e.d.). Vopnafjarðarkauptún um 1946-47. Kort mælt og teiknað af Zophanias Pálssyni.

4 Kristjana Louise. (2012). *Heiðarbylin: Kálffell og Arnarvatn*.

ÞAKKIR

Höfundar vilja þakka öllum þeim er komu að undirbúningi þessarar tillögu og greinargerðar fyrir ómetanlegt framlag þeirra:

Sara Elísabet Svansdóttir, sveitarstjóri Vopnafjarðarhrepps

Þór Steinarsson, fyrrverandi sveitarstjóri Vopnafjarðarhrepps

Ólafur Áki Ragnarsson, fyrrverandi sveitarstjóri Vopnafjarðarhrepps

Magnús Már Þorvaldsson, fulltrúi

Stefán Guðnason, iðnfræðingur

Ágústa Þorkelsdóttir, frumkvöðull

Myndagrúskarar á Vopnafirði

Dagný Steindórsdóttir, ljósmyndari

Guðlaug Vilbogadóttir, Minjastofnun Íslands

Guðný Gerður Gunnarsdóttir, Minjastofnun Íslands

Margrét Hallmundsdóttir, fornleifafræðingur

Rúna Þráinsdóttir, fornleifafræðingur

Sigurður Jónsson, skipulags- og byggingarfulltrúi

5 Loftmyndir ehf. (2016). Afmörkun verndarsvæðis í byggð á Vopnafirði.

INNGANGUR

1.1 MARKMIÐ

Markmið þessarar greinargerðar er að rökstyðja þá tillögu sveitarstjórnar til ráðherra, að gera elsta hluta byggðarinnar að verndarsvæði í byggð í samræmi við lög nr. 87/2015 og reglugerð nr. 575/2016.

Í þeim rökstuðningi fellst stefnumótun:

- Um frekari verndun húsa og umhverfis.
- Um heildarsýn yfir þolmörk og skipulag svæðisins.
- Um hönnun nýrra mannvirkja, er tekur mið af svipmóti og hlutföllum byggðarinnar.

Greinargerðin er unnin í samræmi við leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands um verndarsvæði í byggð.¹

1.2 AFMÖRKUN OG SÉRSTAÐA VERNDARSVÆÐISINS

Verndarsvæðið nær um elsta hluta byggðarinnar og fellst sérstaða þess í þeim menningarsögulega arfi gamalla húsa og fjölda fornminja er tengjast sögu atvinnulífs, verslunar, sjósóknar og þróun þéttbýlisins.

Með endurgerð fjögurra af elstu húsunum, það eru Vopnafjarðarkirkja, Framtíðin, Kaupvangur og Guðjohnsenshús, hefur verið lagður grunnur að frekari vernd sögulega arfsins og svipmóts byggðarinnar.

Verndarsvæðið er um 3,7 ha að stærð. Mörk þess liggja frá Vopnafjarðarkirkju, sem er syðst á svæðinu, norður eftir Kolbeinsgötu, yfir á Miðbraut þar sem mörkin fylgja þeirri götu, að undanskilinni lóð við Miðbraut 4, að gatnamótum niður Kaupfélagshalla og til austurs. Þar fylgja mörkin útlínunum sláturhússins (Hafnarbyggð 8a) norðanmegin og hraðfrystihússins vestan megin, í átt að Kaupvangi (Hafnarbyggð 4a). Áfram austan megin við Kaupvang liggja mörkin í suðurátt að Kaupfélagsbryggju sem er öll innan svæðisins. Frá Kaupfélagsbryggjunni halda mörkin áfram til vesturs meðfram strandlengju Framtíðarvíkur og aftur að Vopnafjarðarkirkju. Lóð olíutanka að Hafnarbyggð 4a er utan verndarsvæðisins. Sjá afmörkun á mynd 5.

1 Guðný Gerður Gunnarsdóttir. (2017). *Leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands 3. Verndarsvæði í byggð: Tillaga og greinargerð*.

HÚS
INNAN
VERNDAR-
SVÆÐIS

MJÓLKURSTÖÐIN

GEYMSLAN

FRAMTÍÐIN

FISK- OG
SALTHÚSIÐ

GLÆSIBÆR

KAUPTÚN

KAUPVANGUR

GUÐJOHNSENSHÚS
/ JAFAR

SÓLVANGUR /
GUNNARSBÚÐ

SLÁTURHÚSIÐ

BALDURSCHEIMUR

BERG

SJÓNARHÓLL

KIRKJUBÓL

VOPNAFJARÐAR-
KIRKJA

RAFSTÖÐ

HÚSIN INNAN VERNDARSVÆÐISINS:

Mjólkurstöðin	Hafnarbyggð 1
Geymslan	Hafnarbyggð 1
Framtíðin	Hafnarbyggð 1a
Fisk- og salthúsið	Hafnarbyggð 2a
Glæsibær	Hafnarbyggð 3
Kauptún Verslunarinnar	Hafnarbyggð 4
Kaupvangur	Hafnarbyggð 4a
Guðjohnsenshús	Hafnarbyggð 5
Sólvangur	Hafnarbyggð 7
Sláturhús	Hafnarbyggð 8a
Baldursheimur	Kolbeinsgata 2
Berg	Kolbeinsgata 3
Sjónarhóll	Kolbeinsgata 5
Kirkjuból	Kolbeinsgata 7
Vopnafjarðarkirkja	Kolbeinsgata 9
Rafstöð	Kolbeinsgata 1

Innan verndarsvæðisins er að finna þyrpingu ólíkra húsa frá helstu blómaskeiðum sveitarfélagsins. Húsin standa sem vörður um liðna tíma og eitt meginmarkmið þessarar tillögu er að ná utan um bæði verndun þessara húsa, á sama tíma að horft sé til tækifæra til frekari uppbygginga þegar næstu blómaskeið ganga í garð.

Helstu einkenni svæðisins sem vert er að halda í eru:

- Fallegt bæjarstæði: þyrpingu húsa er komið fyrir af kostgæfni í miklu landhalla, inni á milli klettanna.
- Saman safn húsa frá öllum blómaskeiðum sveitarfélagsins: eldri og nýrri tímar mætast í ólíkum byggingarstílum frá ólíkum tímum. Nýtt getur staðið með því eldra ef hlúð er að sögunni.
- Byggingarlína húsa við Kolbeinsgötu: samfelld byggingarlína sem sjá má á gömlum ljósmyndum og er enn til staðar í dag. Um er að ræða eina elstu og helstu götuna í kaupúninu.

Eins og fyrr segir er stefnumótun um frekari verndun húsa og umhverfis, heildarsýn yfir þolmörk og skipulag svæðisins og hönnun nýrra mannvirkja, er tekur mið af svipmóti og hlutföllum byggðarinnar, helsta markmið þessarar tillögu. En stefnumótunin er einnig forsenda þess að vel takist til við að varðveita svipmót svæðisins við frekari uppbyggingu þess.

Í köflunum hér á eftir er gerð nánari grein fyrir sérstöðu og varðveislugildi svæðisins, og skilmálum um verndun þess og uppbyggingu.

1.3 SKRÁNING HÚSA OG MINJA INNAN VERNDARSVÆÐISINS

Öflun gagna fyrir húsakönnunina hófst í maí 2017.

Farnar voru nokkrar vettvangsferðir á Vopnafjörð til þess að afla gagna, hitta íbúa, taka myndir og skrásetja hús og minjar. Haldinn var opinn íbúafundur þann 28. september 2017 í félagsheimilinu Miklagarði þar sem Yrki arkitektar og Margrét Hallmundsdóttir fornleifafræðingur kynntu verkefnið og sína vinnu.

Haft var samband við íbúa á svæðinu og brottflutta til þess að afla upplýsinga. Ber þar meðal annars að nefna ómetanlegt framlag eldri borgara á Vopnafirði er kalla sig „Myndagrúskara“.

Farnar voru heimsóknir til Minjastofnunar, Landsbókasafns, Skipulagsstofnunar, Hérðasskjalasafns Austfirðinga, Þjóðskjalasafns og ýmissa fleiri staða.

Margrét Hallmundsdóttir og Rúna Þráinsdóttir fornleifafræðingar lögðu fram drög að skráningu fornminja í mars 2018 og luku við skráninguna í febrúar 2019, og hafa skrár þeirra verið felldar inn í húsakönnunarskýrsluna.

Drög að húsakönnuninni voru send Minjastofnun Íslands til umsagnar í lok júlí 2018. Í byrjun september 2018 lagði Minjastofnun fram umsögn um drögin og var húsakönnunin gefin út í aukinni og endurbættri mynd í apríl 2019. Húsakönnunin er gefin út sem fylgiskjal þessarar greinargerðar.

Í fyrstu köflum húsakönnunarinnar er staðhættum og landslagi lýst. Farið er yfir sögu kaupsins og þróun byggðarinnar.

Síðan er greinargóð lýsing á þeim húsum og mannvirkjum sem eru innan

6 Myndagrúskarar / Frederick W. W. Howell. (e.d.). Skipið SS Camoens (aftast) á leið til hafnar. Myndin er sögð tekin 14. ágúst 1881, en Baldursheimur sem var byggður á árunum 1884-5 er hægra megin á myndinni. Kaupvangur og Guðjohnsenshús eru fyrir miðri mynd. Önnur hús á myndinni eru horfin. Má þar nefna Korn- og Ullarhúsin vinstra megin við Kaupvang og Faktorhúsið á milli þeirra. Framtíðarvíkin er enn ósnortin af landfyllingum.

7 Borgarsögusafnið. (e.d.). Kornhúsið (hægri) og Ullarhúsið á Árbæjarsafni. Húsin voru flutt 1975. Húsunum er stillt upp á safninu eins og afstaða þeirra var á Vopnafirði.

verndarsvæðisins (sjá kafla 1.2) í kafla 8 í húsakönnuninni. Hverri lýsingu fylgir samantekt úr skráningarforriti Minjastofnunar Íslands fyrir skráningu húsa og mannvirkja.

Í köflum 9, 10 og 11 eru niðurstöður fornleifaskráningar Margrétar Hallmundsdóttur og Rúnu Þráinsdóttur, en kaflarnir fjalla um horfin hús og sýnilegar og horfnar minjar.

Margrét og Rúna skráðu minjar á svæði sem er þó nokkuð stærra en verndarsvæðið í byggð, en auk verndarsvæðisins skoðuðu þær hluta af núverandi hafnarsvæði sem afmarkast til suðurs af verndarsvæðinu, til vesturs af götunni Hafnarbyggð, til norðurs af fyrrverandi rafstöðinni við Hafnarbyggð 16 og til austurs af yngri landfyllingum við hafnarbakkann.

Alls skráðu þær 69 minjar, 44 hús og 25 fornminjar. Af 44 húsum er 31 innan verndarsvæðisins. Öll húsin eru horfin að undanskildu einu húsi innan verndarsvæðisins, það er Fisk- og salthúsið við Hafnarbyggð 2a. Af 25 skráðum fornminjum eru 18 innan verndarsvæðisins. Allar skráðar fornminjar, bæði innan og utan verndarsvæðisins, eru horfnar að undanskildum leifum af sjóvarnargarði við norðausturhorn Kaupvangs við Hafnarbyggð 4a, rétt innan marka verndarsvæðisins.

Innan verndarsvæðisins eru skráðar 49 fornleifar. Það telst vera mikill fjöldi á 3,7 ha svæði.

Fornleifar eru skilgreindar sem hverskonar mannvistarleifar, 100 ára og eldri, skv. 3. grein laga um menningarminjar nr. 80/2012. En meðal þeirra minja er Margrét og Rúna skráðu eru ýmsar yngri minjar, sem ekki teljast til fornleifa í skilningi laga.

Þessar 20. aldar minjar bera vott um sögu verslunar, landbúnaðar og útvegs. Verslun við útlönd hefst við Vopnafjörð í upphafi 15. aldar og leikur verslun stórt hlutverk í sögu kaupþúsins, en um miðja 20. öld eru verslun og þjónusta Samvinnuhreyfingarinnar stærstu atvinnurekendurnir á svæðinu. Aukin sjósókn fyrir aldamótin 1900 eykst til muna með vélbátaútgerð og upp úr miðri 20. öld er útvegur orðinn annar burðarstólpi atvinnulífsins. Því ber að skrá þessar yngri minjar sem hluta af órofinni sögu verslunar, landbúnaðar og útvegs, en þróun byggðar tengist þeirri sögu sterkum böndum.

Við skráningu yngri minja var stuðst við myndefni og þekkingu Myndagrúskara og annara heimildarmanna á Vopnafirði, þekkingu sem mun annars glatast í tímann ráð.

1.4 FORSENDUR SKILMÁLA VERNDARSVÆÐISINS

Í þessum kafla eru teknar saman þær forsendur er skulu hafðar að leiðarljósi við skilgreiningu á skilmálum verndarsvæðisins og þróun hugmynda um frekari uppbyggingu.

Fyrst ber að nefna að samráð við íbúa er ein megin forsenda við þróun og framsetningu skilmála verndarsvæðisins. Þekking íbúa og sjónarmið þeirra um þróun og uppbyggingu heimabyggðar þeirra skulu höfð að leiðarljósi svo að frekari sátt verði um verkefnið.

Með þessari tillögu liggur fyrir heildstæð samantekt á staðháttum, sögu, þróun byggðar, húsakosti og fornleifum á verndarsvæðinu. Þessi samantekt veitir öllum, þ.e. íbúum og ráðgjöfum, heildstæða sýn á svæðið og er hún önnur forsenda við þróun og framsetningu skilmála verndarsvæðisins.

Rétt er að skoða í þessu samhengi valdar greinar úr lögum nr. 87/2015 um verndarsvæði í byggð.

Í 1. grein laganna segir að „markmið laga þessara er að stuðla að vernd og varðveislu byggðar sem hefur sögulegt gildi.“ Ennfremur segir í 2. grein laganna að „lög þessi gilda um byggð innan þéttbýlis (...) sem ástæða er til að varðveita vegna svipmóts, menningarsögu eða listræns gildis“. Við þróun skilmálanna skal mat ráðgjafa á sögulegu, menningarsögulegu og listrænu gildi og svipmóti vera hlutlægt, en þeim ber að virða huglægt mat íbúa á þeirra heimabyggð.

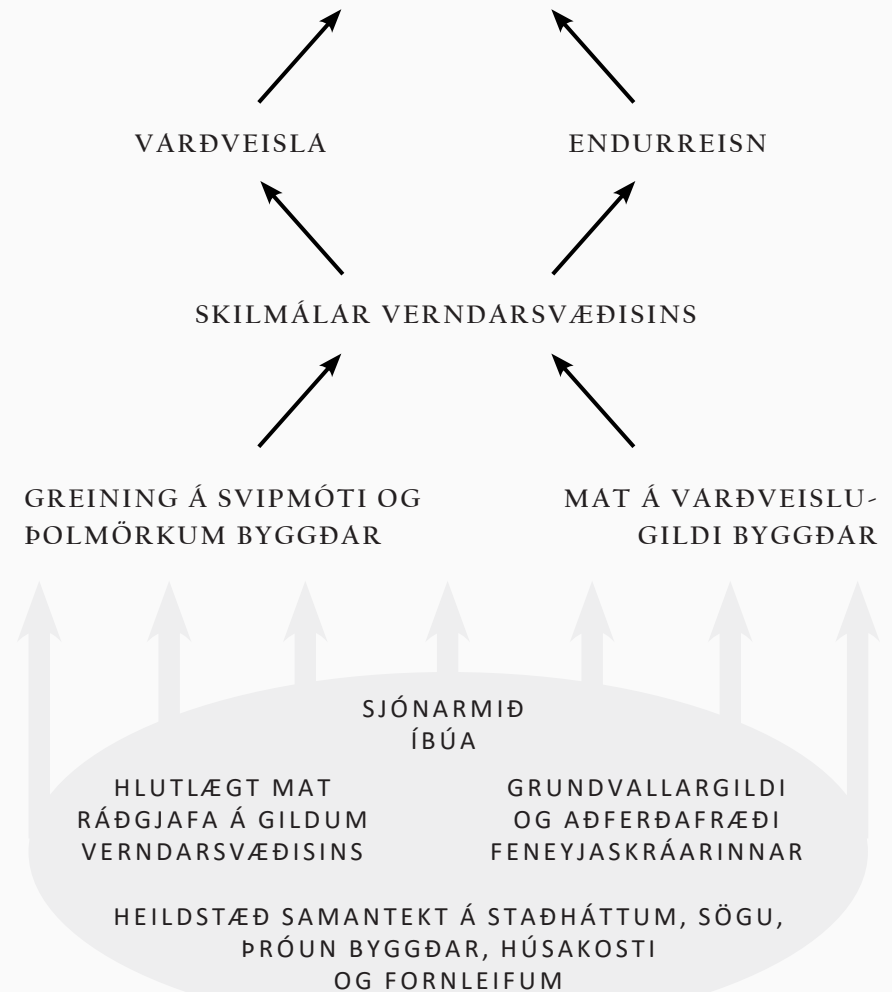
Í 5. grein laganna um mat á varðveislugildi svæða í byggð segir að „við mat á varðveislugildi svæða í byggð skal líta til gagna sem eru til um hið fyrirhugaða verndarsvæði, þar á meðal korta, húsakannana, fornleifaskráningar, mynda og frásagna um byggðina. Jafnframt skal litið til byggingarstíls og byggingarlistar, efnisvals og samhengis bygginga á viðkomandi svæði auk heildarásýndar svæðisins.“ En ráðgjafar geta ekki einungis stuðst við hlutlægt mat. Samráð við íbúa er ekki einungis til að skapa sátt um verkefnið, heldur nýtast sjónarmið íbúa við þróun skilmálanna.

Meðal þeirra verkfæra er nýtast við þróun skilmála verndarsvæðisins og hugmynda um frekari uppbyggingu eru því:

- Þekking og sjónarmið íbúa
- Hlutlægt mat ráðgjafa á sögulegu, menningarsögulegu og listrænu gildi og svipmóti

Í 7. grein laganna segir að „sveitarfélögum er heimilt að setja sér samþykkt um

GRUNNUR FYRIR FREKARI UPPBYGGINGU MEÐ TÆKNI OG LIST OKKAR TÍMA

frekari vernd svipmóts byggðar en mælt er fyrir um í ákvörðun ráðherra skv. 5. mgr. 4. gr.¹ og að gera framkvæmdir sem snerta svipmót byggðar og mælt er fyrir um í samþykkt leyfis skyldar skv. 3. mgr. 6. gr.²

Getur samþykkt 1. mgr. litið að formgerð húsa, afstöðu þeirra innbyrðis og rýmismyndun, stærðarhlutföllum, byggingarstíl, lit, áferð og efnisvali ytra byrðis húsa auk sambands byggðar og náttúrulegs umhverfis innan verndarsvæða í byggð sem samþykktin tekur til.“

Loks ber að nefna greiningu á heildarásýnd svæðisins með tilliti til manngerðs umhverfis og ósnortinnar náttúru.

Það er því æskilegt að skilmálar verndarsvæðisins verði skýrir. Öll frekari vernd og uppbygging skulu byggð á sterkum grunni.

En hvaða hugmyndafræði skal höfð að leiðarljósi við þróun skilmálanna? Söguarfinum er enginn sómi sýndur með skilmálum án hlutlægra raka. Rangar eða frjálslégar túlkanir, eftirlíkingar og aðgerðir án áreiðanlegra heimilda, eiga ekki heima hér.

Við vernd á hinum sögulega arfi er Feneyjaskráin³ frá 1964 höfð að leiðarljósi, en Feneyjaskráin er miðlægt og alþjóðlega viðurkennt viðmið í minjavernd. Í skjalinu eru skráð grundvallargildi og aðferðarfræði við varðveislu og endurreisn minja:

Skilgreiningar

1 Lög um verndarsvæði í byggð nr. 87/2015, 5. mgr. 4. gr.

2 Lög um verndarsvæði í byggð nr. 87/2015, 3. mgr. 6. gr.

3 Minjastofnun Íslands. (e.d.). *Feneyjaskráin*.

1. grein. Með “sögulegum minjum” er bæði átt við einstök verk byggingarlistar og svæði í þéttbýli eða landslagi, þar sem er vitnisburður um sérstaka siðmenningu, mikilvæga þróun eða sögulegan atburð. Hugtakið nær ekki aðeins yfir verk sem eru stór í sniðum heldur einnig það sem lítið lætur yfir sér, en hefur þegar tímar liðu orðið mikilvægt frá menningarlegu sjónarmiði.

2. grein. Varðveisla og endurbygging sögulegra minja (vinnan að varðveislu þeirra) er fræðilegt verkefni þar sem liðveislu er leitað á öllum þeim vísinda- og tæknisviðum sem mögulega geta komið að gagni við að rannsaka og vernda þær sögulegu minjar sem teknar hafa verið í arf.

3. grein. Markmið varðveislunnar er að vernda bæði listaverkið og hinn sögulega vitnisburð.

Varðveisla

4. grein. Varðveisla sögulegra minja krefst þess fyrst og fremst að tryggt sé stöðugt viðhald þeirra.

5. grein. Varðveisla sögulegra minja verður oftast auðveldari en ella ef þær eru nýttar í þágu samfélagsins. Þess vegna má mæla með slíkri notkun, en við hana mega ekki verða breytingar sem varða byggingarlist minjanna og útlit. Aðeins að því skilyrði uppfylltu má skipuleggja og samþykkja ráðstafanir, sem nauðsynlegar teljast, vegna þeirra háttar sem nú tíðkast.

6. grein. Í varðveislu minja er fólgin varðveisla viðeigandi umgerðar. Ef umhverfið er varðveitt frá fornu fari og fylgir hinum sögulegu minjum, verður að viðhalda því og banna allar nýbyggingar, einnig niðurrif og breytingar sem

breyta stærðarhlutföllum eða litasamhengi.

7. grein. Sögulegar minjar verða ekki greindar frá þeirri sögu sem þær eru vitnisburður um, eða frá því umhverfi sem þær standa í. Því er aðeins unnt að fallast á flutning sögulegra minja, að hluta eða í heild, þar sem vernd þeirra krefst þess, eða þar sem mikilvægir hagsmunir þjóðarinnar eða alþjóðlegir hagsmunir réttlæta flutning.

8. grein. Sögulega byggingu má ekki svipta höggmyndum, málverkum eða skrauti sem er órofa hluti hennar, nema það sé eina úrræðið til að tryggja varðveislu þess.

Endurbygging

9. grein. Endurbyggingu ætti að líta á sem aðferð er aðeins verði gripið til sem undantekningar. Markmið hennar er að tryggja og kalla fram að nýju fagurfræðilegt og sögulegt gildi minjanna, og hún felur í sér að virðing er borin fyrir varðveittum hlutum þeirra og sannanlega skjalfestum staðreyndum. Henni sleppir þar sem tilgáturnar taka við. Þar sem um er að ræða endurgerð byggða á tilgátum, verða allar viðbætur, sem óhjákvæmilegar eru af fagurfræðilegum eða tæknilegum ástæðum, að koma glöggst fram í byggingarlist minjanna í heild og bera svipmót nútímans. Áður en til endurbyggingar kemur og samtímis henni, skal alltaf gera ítarlegar fornleifa- og sagnfræðirannsóknir.

10. grein. Þar sem ljóst er að hefðbundin tækni er ófullnægjandi, er unnt að tryggja varðveislu sögulegra minja með nútímalegum varðveislu- og byggingarefnum sem sannreynd eru vísindalega og tryggt af reynslu að séu

nothæf.

11. grein. Viðbyggingar, sem eitthvað kveður að, frá hvaða tímabili sem þær kunna að vera, ber að virða, enda er einn og sami heildarsvipur - hvað sem byggingarstíl varðar - ekki markmið að keppa að við endurbyggingu.

Þar sem byggingu hefur verið breytt hið ytra oft en einu sinni, og hið nýja hefur að heita má verið lagt ofan á hið gamla, er því aðeins unnt að réttlæta afhjúpun þess sem undir er með því, að það sem burt er tekið hafi einungis hverfandi þýðingu, að það sem undir er sé vitnisburður með mikið sögulegt, fornleifafræðilegt eða fagurfræðilegt gildi, og að það sé í fullnægjandi ástandi til varðveislu. Ekki er rétt að mat á einstökum byggingarhlutum og ákvörðun um hvað fjarlægja skuli sé aðeins undir þeim aðila komið sem stjórnar verkinu.

12. grein. Byggingarhlutar, sem koma eiga í stað hluta sem vantar, verða að samræmast heildinni, en skera sig þó úr þeim hlutum sem eru umhverfis þá, þannig að endurbygging verði ekki til að falsa hinn listræna og sögulega vitnisburð.

13. grein. Viðbætur er ekki unnt að fallast á nema þær séu í samræmi við mikilvægustu hluta byggingarinnar, heildarmyndina eins og við höfum tekið hana í arf, jafnvægið í uppbyggingu hennar og afstöðu hennar til umhverfisins.

Svæði sem hafa sögulega þýðingu

14. grein. Varðandi söguleg borgarhverfi skal sýna sérstaka aðgæslu og taka mið af því að þau verði varðveitt sem heild og að þar ríki viðunandi heilbrigðisástand, að þar sé séð fyrir nútíma þægindum og séð um að viðhalda

húsum sem hafa hrörnað. Varðveislustarf sem þar á að vinna verður að vera í anda þeirra meginreglna sem settar hafa verið fram í greinunum hér á undan. (...)“

Endurreisn þess gamla getur einungis átt sér stað ef stuðst er við áreiðanlegar heimildir.

Til þess að vinna að skilmálum verndarsvæðisins og móta framtíðarsýn fyrir uppbyggingu, má styðjast við eftirfarandi verkfæri:

- Áreiðanlegar heimildir
- Tækni og list okkar tíma
- Samantekt á forsendum skilmála verndarsvæðisins:
- Sjónarmið íbúa
- Heildstæð samantekt á staðháttum, sögu, þróun byggðar, húsakosti og fornleifum
- Grundvallargildi og aðferðafræði Feneyjaskráarinnar
- Hlutlægt mat ráðgjafa á gildum verndarsvæðisins, svipmóti þess og þolmörkum
- Mat á varðveislugildi byggðar

1.5 SAMRÁÐ

Í lögum nr. 87/2015 og reglugerð nr. 575/2016 um verndarsvæði í byggð er kveðið á um að gera skuli grein fyrir því samráði er haft var við gerð tillögunnar að verndarsvæði. Tillagan var unnin í samráði við Minjastofnun Íslands.

Haldinn var kynningar- og samráðsfundur með íbúum í Miklagarði á Vopnafirði þann 8. september 2021. Í kjölfarið var tillagan kynnt með sýningu í Miklagarði frá 8. til 22. september 2021 og birt á vef sveitarfélagsins. Á sýningunni var hægt að koma skriflegum athugasemdum fyrir í lokuðum kassa.

Tillaga að verndarsvæði í byggð var síðan kynnt samhliða nýju deiliskipulagi fyrir miðsvæði þorpsins. Að kynningatíma loknum var brugðist við athugasemdum sem bárust. Eftir lagfæringar var tillaga að verndarsvæði í byggð auglýst samhliða deiliskipulagi sama svæðis. Tillögurnar voru þá sendar eftirfarandi umsagnaraðilum:

- Mennta- og menningarmálaráðuneytið
- Minjastofnun Íslands
- Skipulagsstofnun
- Vegagerðin
- Heilbrigðiseftirlit Austurlands

Að auglýsingatíma loknum var aftur brugðist við athugasemdum.

Gerð er frekari grein fyrir samráðsferlinu og breytingum á tillögunni í kafla 8 um samráð og samþykkt sveitarstjórnar.

1.6 VERNDARSVÆÐIÐ OG HVERFISVERND Í AÐALSKIPULAGI

Samkvæmt aðalskipulagi Vopnafjarðarhrepps 2006-2026 m.s.br. er landnotkun á verndarsvæðinu að mestu leiti miðsvæði. Vopnafjarðarkirkja, sem er innan verndarsvæðisins, er á svæði undir þjónustustofnanir og strandlengjan tilheyrir opnu svæði til sérstakra nota. Kaupfélagsbryggja og olíutankarnir þar eru á hafnarsvæði.

Í aðalskipulagi er fjallað um miðsvæði:

3.3.4 Miðsvæði

Á miðsvæðinu er gert ráð fyrir verslunar- og þjónustustarfsemi ásamt stjórnsýslustofnunum sem þjóna á íbúum sveitarfélagsins. Einnig er gert ráð fyrir verslunum, skrifstofum, heilbrigðisþjónustu, veitinga- og gistihúsum, menningarstofnunum og hreinlegum iðnaði.

Stuðlað verður á skipulagstímanum að markvissri uppbyggingu miðsvæðisins með þéttingu byggðar og uppbyggingu þjónustu þar, svo aðgengi íbúanna sé sem best.

Leyflegt er að fjölga íbúðum í bland við aðra starfsemi í samræmi við hugmyndir um þéttingu byggðar og nálægð íbúa við verslun og þjónustu. Slík fjölgun skal vera í samræmi við núverandi íbúabygð á svæðinu.

Öll fyrirjáanleg aukning í verslun og þjónustu getur átt sér stað á og við núverandi miðsvæði. Með bættum umhverfisfrágangi á þessu svæði má skapa heilsteyptan og aðgengilegan verslunar- og þjónustukjarna.

s Úr Aðalskipulagi Vopnafjarðarhrepps 2006-2026 m.s.br. Hverfisvernd hvílir á rúðustrikuðu svæðunum.

Ekki er fjallað um strandlengjuna í þéttbýlinu í aðalskipulaginu en almennt er fjallað um strandlengju Vopnafjarðar:

Strandlengja Vopnafjarðar einkennist af sérstæðum og fallegum klettamyndunum. Drangar og hólmar eru víða úti fyrir ströndinni og við suðurströnd fjarðarins er fjölbreytnin hvað mest. Við Vindfell eru hamrar í sjó fram með fallegu stuðlabergi en einnig finnast þar plöntusteingervingar og surtarbrandur sem var nýttur til eldsneytis á síðustu öld.

Ekki er lögð fram stefna eða skilmálar varðandi Vopnafjarðarkirkju eða lóð hennar.

Í breytingu á aðalskipulagi Vopnafjarðarhrepps 2006-2026 er lögð fram hverfisvernd á miðsvæði Vopnafjarðarkauptúns með sömu afmörkun og er í þessari tillögu að verndarsvæði í byggð. Breytingin var samþykkt í sveitarstjórn þann 22. apríl 2020 og tók gildi 26. júní 2020 við birtingu auglýsingar um staðfestingu Skipulagsstofnunar í B deild Stjórnartíðinda.

Verndarsvæðið er því þegar afmarkað á þéttbýlisupprætti aðalskipulagsins. Í greinargerð eru lagðir fram skilmálar um svæðið:

3.3.21 Hverfisvernd (HV)

Miðsvæði Vopnafjarðarkauptúns: Svæðið nær til elsta hluta byggðarinnar, frá lóð Vopnafjarðarkirkju og norður fyrir lóðamörk Hafnarbyggðar 7 með vestari mörkum eftir Kolbeinsgötu og Miðbraut. Afmörkun í austri liggur meðfram austurmörkum lóða Hafnarbyggðar 8A og 4 en fylgir svo sjávarmörkum áfram í suður átt, fram hjá olíubirgðastöð við Kaupfélagsbryggju. Mörkin ná utan um Kaupfélagsbryggju og suður fyrir bryggjuna, inn voginn fyrir sunnan miðsvæðið og áfram suður eftir

ströndinni þar til kemur að Vopnafjarðarkirkju. Kaupfélagsbryggja og ströndin fyrir neðan Vopnafjarðarkirkju eru innan svæðisins. Sjá nánar afmörkun á upprætti.

Frekari landfyllingar innan svæðisins eru ekki heimilar og halda skal strandlínu óbreyttri svo lengi sem niðurbrot hennar eða ágangur sjávar ógni ekki tilvist mannvirkja eða öryggi fólks.

Allar nýbyggingar og viðbyggingar skulu falla vel að heildaryfirbragði svæðisins og taka tillit til annarra bygginga á svæðinu hvað varðar hæð, umfang byggingarefnis og útlit.

Við umsókn leyfisveitinga vegna framkvæmda á svæðinu skal leita umsagnar frá Minjastofnun Íslands.

1.7 DEILISKIPULAG MIÐSVÆÐIS

Öll vinna við verndarsvæðið í byggð hefur miðast við að samhliða þeirri vinnu verði unnin tillaga að deiliskipulagi fyrir sama svæði með sömu afmörkun.

Samhliða auglýsingu á þessari tillögu er tillaga að deiliskipulagi auglýst svo allir sem vilja geta komið ábendingum og athugasemdum á framfæri og þannig haft áhrif á bæði tillögu að verndarsvæði og tillögu að deiliskiplagi. Er þetta gert í viðleitni til að tryggja hagsmuni allra og að hugmyndir íbúa verði endurspegladar í báðum tillögum og auka líkur á að almenn sátt náist um þær.

Auk þessarar tillögu að verndarsvæði í byggð eru aðrar forsendur deiliskipulagsins hugmyndir um lifandi miðsvæði.

Miðsvæði hvers byggðarkjarna gegna mikilvægu hlutverki gagnvart íbúum og gestum (þ.á.m. ferðamönnum). Til að svæðið geti uppfyllt það hlutverk þarf að bjóða upp á áhugaverða starfsemi og aðlagandi umhverfi sem byggir á menningu og sögu þess. Þegar gesti ber að garði er gjarnan leitað eftir kjarna þar sem hægt er að ganga að þjónustu og afþreyingu vísu. Þannig er svæðið mikilvægt sem móttökustaður sveitarfélagsins, einskonar gestastofa. Miðbærinn er ekki síður mikilvægur fyrir íbúa þar sem þeir geta sinnt daglegum erindum, hitta aðra íbúa og gesti, átt óformleg samskipti og skiptst á skoðunum.

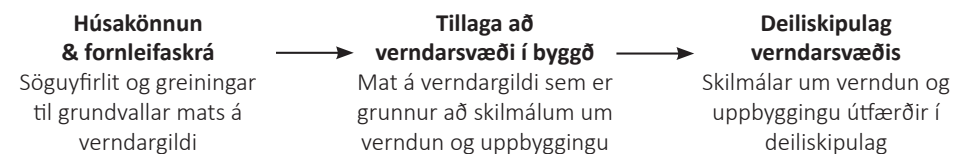
Til að styrkja aðdráttarafl miðbæjarins þarf umhverfið að skera sig frá því almenna; götur, torg og önnur almenningssrími verða að bera þess merki að um lykilstað sé að ræða. Þá er það mikill styrkur hvers miðsvæðis að hafa kennileiti sem skera sig úr hinu almenna umhverfi.

Tilgangur nýs deiliskipulags fyrir miðsvæðið er:

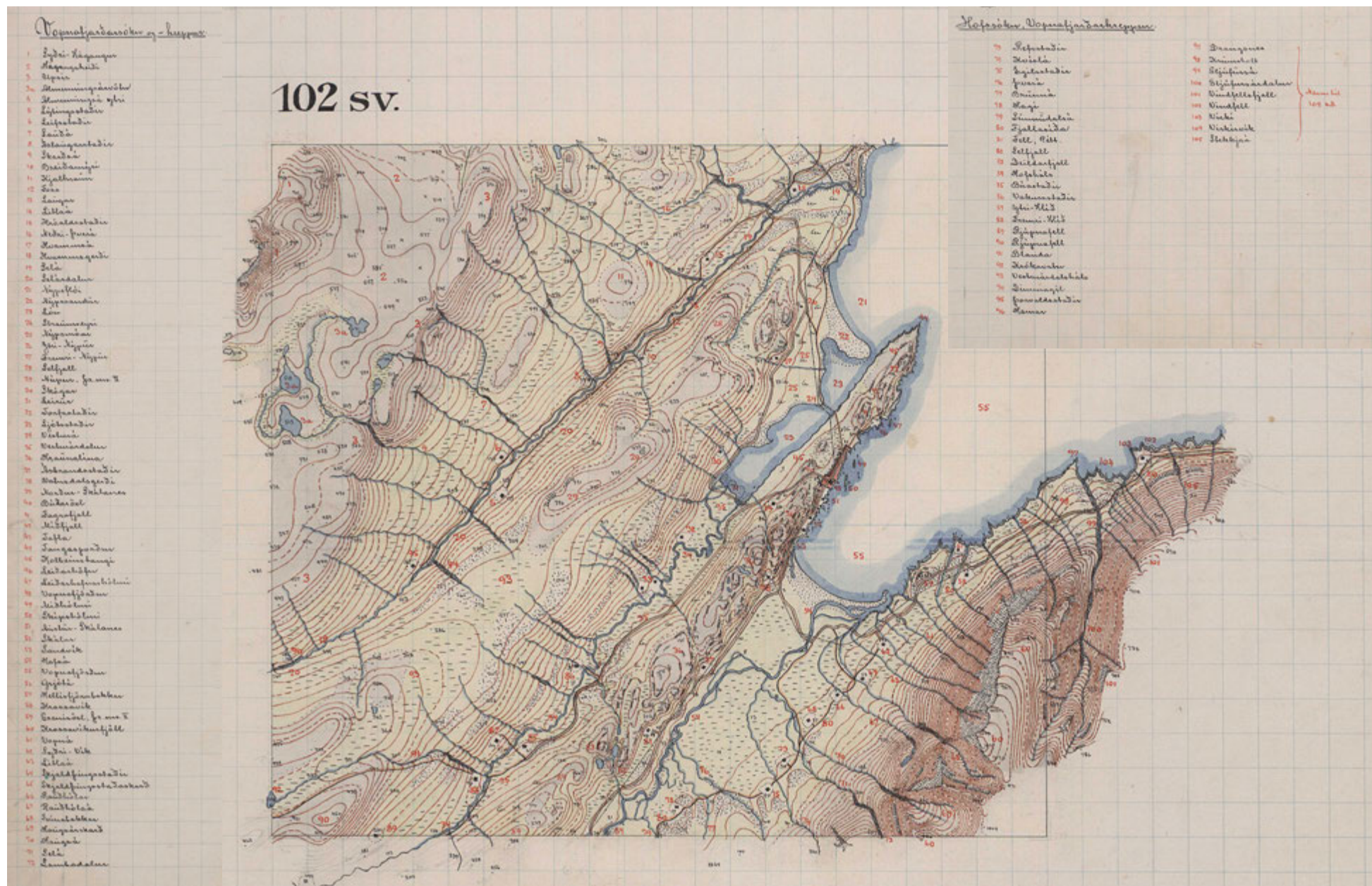
- að festa skilmála um verndun og uppbyggingu svæðisins, sem koma fram í verndarsvæði í byggð, í skipulag,
- að auka staðarvitund og styrkja miðbæinn sem miðkjarna fyrir sveitarfélagið.

Með þessu vill Vopnafjarðarhreppur festa verndun helstu húsa miðbæjarins í sessi, styrkja heildarsvipmót þess, auk þess að tryggja menningarsögulegt gildi til framtíðar. Þannig geti miðbærinn orðið aðdráttarafl fyrir gesti og íbúa, þar sem lesa má sögu bæjarins í umhverfið, sækja verslun og helstu þjónustu. Er þetta í samræmi við tilgang og markmið tillögu um verndarsvæði í byggð.

Þeir skilmálar sem lagðir eru fram hér í tillögu að verndarsvæði í byggð verða lagðir til grundvallar í deiliskipulaginu og útfærðir nánar, s.s. með skilmálum um vernd, lóðaafmörkunum, byggingareitum og gönguleiðum.

10 Landmælingar Íslands. (1993). Atlaskort: Kort af Hofssökn, Vopnaffjarðarhreppi.

11 Vopnafjörður. (e.d.). Krossavíkurfjall.

12 RÚV. (2017). Hofskirkja í Vopnafirði frá árinu 1901. Kirkjunni svipar mjög til Vopnafjarðarkirkju frá árinu 1903, enda var hún einnig smíðuð af Björgólfi smíði Brynjólfssyni frá Skjöldólfsstöðum.

2. LÝSING Á BYGGÐINNI

2.1 STAÐHÆTTIR OG LANDSLAG

Vopnafjörður liggur frá norðaustri til suðvesturs milli Digraness og Kollumúla, sunnan Bakkaflóa og norðan Héraðsflóa, og er næstnyrsti fjörður á Austurlandi. Héraðið er samnefnt firðinum og byggðin liggur frá botni fjarðarins og út með firðinum beggja vegna.

Kolbeinstangi gengur fram í fjörðinn miðsvæðis í byggðarlaginu. Þar myndaðist Vopnafjarðarkauptún á miðri 19. öld, en Vopnafjörður er einn af elstu verslunarstöðum á landinu, en ástæða þess að þéttbýli myndast við Vopnafjörð er verslun við útlönd. Flest elstu húsa kaupsinsins Vopnafjarðar standa nálægt því sem á fyrri tíð var ávallt kallað Plássið. Plássið er allt á landi Austur-Skálaness, á milli Fúluvíkur og Búðarmalar, en síðustu hundrað árin hefur Fúlavík verið kölluð Framtíðarvík eftir húsi sem þar stendur hjá.^{1 2 3}

Brattar heiðar eru á flestar hliðar fjarðarins nema yfir til Bakkaðar. Handan fjarðarins til suðurs rís mikill fjallgarður. Krossavíkurfjöll eru þar mest áberandi, en syðst eru Smjörfjöll sem skilja að Vopnafjörð og Héraðsflóa. Smjörvatnsheiði var nokkuð fjölfarin leið milli Vopnafjarðar og Fljótsdalshéraðs. Upp á Jökuldal er hár og erfiður fjallvegur, afar grýttur og langt á milli bæja.⁴

1 Ágústa Þorkelsdóttir, munnleg heimild. (2017).

2 Kristinn Benediktsson. (2006).

3 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). Húsin í bænum.

4 Kristinn Benediktsson. (2006).

Vopnafjörður skiptist í þrjá grösuga dali. Hofsárdalur er syðstur, næstur er Vesturdalur og nyrstur er Selárdalur. Dalirnir eru umgirtir fjöllum og háum heiðum. Eitt þeirra þekktasta er Burstarfell. Undir fjallinu stendur bærinn Bustarfell og er gamli bærinn talinn að stofni til vera frá árinu 1770. Í honum var búið til ársins 1966, en hann er nú orðinn að safni, með húsgögnum og ýmsum gripum, og er í umsjá Þjóðminjasafnsins.⁵

Strandlengja Vopnafjarðar er klettótt, með hólum og dröngum, en innst í firðinum er sandströndin Sandvík. Vatnsmestu árnar í Vopnafirði voru ekki brúaðar fyrr en um 1930, og um 1940 voru byggðir akvegir frá kaптúninu og um sveitina.

Fjallvegurinn um Hellisheiði, úr Böðvardal yfir í Héraðsflóa, er erfiður yfirferðar og lokast hann á veturna. Leiðin til Bakkafjarðar um Sandvíkurheiði var lengi vel greiðfærasta leiðin, en árið 2013 var Norðausturvegur um Vesturárdal opnaður, en hann tengist þjóðvegi 1 við Möðrudalsheiði til suðurs og við Ljósavatnsskarð til norðurs.

13 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). Bærinn Bustarfell undir samnefndu fjalli.

5 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Minjasafnið Burstarfelli*.

14 Auguste Mayer. (1836) Vopnafjarðarkauptún.

15 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). Vopnafjarðarkauptún laust fyrir aldamótin 1900. Kaupvangur er fyrir miðri mynd. Fremst til vinstri er Guðjohnsenshús. Hægra megin við húsið eru torfbærinn Fjón, er hýsti barnaskólann, þar sem Glæsibær reis nokkrum árum síðar, sem og Bakaríð.

2.2 SÖGUÁGRIP OG ÞRÓUN BYGGÐAR

Landnámsmenn eru hafa verið taldir þrír í Vopnafirði: fóstbræðurnir Eyvindur vopni og Hróaldur bjóla, og Lýtingur Ásbjarnarson. Nafn fjarðarins er að sögn dregið af viðurnefni Eyvindar, en hann nam Hofsárdal og hluta Vesturárdals austan megin, og bjó í Syðrivík, sem þá hét Krossavík innri. Hróaldur nam Selárdal, hluta Vesturárdals og norðurströnd fjarðarins. Hann bjó fyrst á Hróaldsstöðum í Selárdal, en síðar á Torfastöðum í Vesturárdal. Lýtingur nam austurströnd fjarðarins og bjó í Krossavík ytri. Einnig má nefna Steinbjörn kórt Refsson, sem var bróðursonur Eyvindar. Hann kom til fjarðarins síð landnámstíðar og byggði sér bæ á Hofi eftir að Eyvindur frændi hans gaf honum land milli Hofsár og Vesturdalsár, og hefur hann verið nefndur fjórði landnámsmaðurinn. Steinbjörn var eyðsluseggur og komst í skuldir, og var jörð hans að lokum tekin upp í skuld og komst þannig að Hofslöndum.

Síðar voru goðorðin tvö að Hofi og Krossvík sameinuð.

Loks kom Þorsteinn hvíti Ölvínsson frá Noregi og keypti land af Eyvindi, en tók síðar Hofslönd af Steinbirni upp í skuld. Að sögn Landnámabókar bjó hann á Hofi í sextíu ár.

Árið 1903 var byggð kirkja í Vopnafjarðarkauptúni og þá var héraðinu skipt í tvær sóknir: Vopnafjarðarsókn, sem náði yfir kauptúnið og ytra hluta sveitarinnar, og Hofsókn, sem náði yfir innri hluta sveitarinnar. Kirkja hefur verið á Hofi allt frá kristnitöku.¹

1 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). Saga Vopnafjarðar.

Vopnafjörður er einn af elstu verslunarstöðum á landinu og einn af þremur á Austurlandi á tímum einokunar, en einokun komst á 1602 þegar Kristján IV Danakonungur veitti borgurum í Kaupmannahöfn, Málmey og Helsingjaeyri einkarétt til verslunar á Íslandi. Austurlandi var skipt niður í þrjú verslunarumdæmi. Kaupstaðir voru á Vopnafirði, Reyðarfirði og á Djúpavogi. Einokun var aflétt árið 1787 og verslun gefin frjáls öllum þegnum Danakonungs, hverjum sem stunda vildi²

Vopnafjörður mun hafa verið löggildur verslunarstaður frá árinu 1420, en þá voru hér á landi aðeins fjórir verslunarstaðir.³ Þangað sigldu erlendir kaupmenn fyrr á öldum, fyrst frá Englandi en seinna frá Þýskalandi, til ársins 1602, þegar Danakonungur leyfði enga aðra verslun en danska hér á landi. Þaðan í frá versluðu ýmsir danskir kaupmenn á Vopnafirði, við misjafnar vinsældir, allt til ársins 1814, eða fram yfir lok einokunar, þegar Ørum & Wulff, danska verslunarfélagið, náði fótfestu og rak verslun og aðra starfsemi á Vopnafirði samfelld í rúma öld. Kaupfélag Vopnfirðinga var svo stofnað árið 1918 og rak aðalverslunin þar, allt til ársins 2004, en það keypti verslunarhúsin af Ørum & Wulff. Tvö þeirra húsa eru frá ofanverðri 19. öld og standa enn, en voru flutt til Reykjavíkur árið 1975 og afhent Árbæjarsafni árið 1992.^{4,5,6} Sagt er að Dines Jespersen hafi tekið við Vopnafjarðarversluninni árið 1788, og að þá hafi verið í plássinu tvö bjálkahús af norskrei gerð og fimm önnur timbur- og múrbindingshús. Félagið seldi eignir sínar 1793 til Niels Ørum, verslunarstjóra

2 Djúpavogshreppur. (e.d.). *Saga Djúpavogs - Verslun*.

3 Ágústa Þorkeldsdóttir, munnleg heimild. (2017).

4 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Húsin í bænum*.

5 Kristinn Benediktsson. (2006).

6 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Saga Vopnafjarðar*.

16 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). Vopnafjarðarkauptún um 1958, þegar útgerð og Samvinnuhreyfingin urðu burðastólpar atvinnulífsins í kauptúninu. Sildarverksmiðjan við Hafnarbyggð 112 er risin, en önnur hafnarmannvirki eru í smíðum. Sjá má fyrstu landfyllingarnar við Framtíðarvík og við Kaupfélagsbryggju, Kauptún, verslun S.Í.S., er risið. Flest mannvirki á eyrinni, sunnan Kauptúns, þjónuðu atvinnulífinu, en eru nú horfin.

17 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). Ný stefna í byggingarlist. Á 6. áratug síðustu aldar voru reist þó nokkur hús á Vopnafirði er bera með sér stíleinkenni þess tíma. Meðal þeirra er Sólvangur við Hafnarbyggð 7 (1958) eftir Hörð Björnsson byggingatæknifræðing, en hann teiknaði einnig Brekku við Miðbraut 11 og Lyngholt við Miðbraut 13. Myndin er tekin á 8. áratugnum, áður en afgerandi stíleinkenni hússins hurfu á bak við útveggjaklæðningu.

Kyhns á Reyðarfirði. Þess má geta að Bjarni Sívertsen kom eitthvað við sögu verslunar á Vopnafirði. Kaupmenn höfðu lengi vel ekki vetursetu, voru selstöðukaupmenn. Fyrstu merki um vetursetu eru frá árinu 1791, en þá bjó á Vopnafirði Isach Grundtvig.⁷

Vopnafjörður var skráð sem kjöt- og ullarhöfn og þótti þrjónles þaðan fádæma gott. Mikill útflutningur var af þrjónlesi um aldir, mest fyrir herina í Svíþjóð, Danmörku og á Niðurlöndum.⁸

Vopnafjörður var helsta brottfararhöfn Vesturfara, ekki aðeins á Austurlandi, heldur á öllu landinu, á ofanverðri 19. öld og fram á þá tuttugustu. Mjög margir Vestur-Íslendingar eiga ættir að rekja til Vopnafjarðar. Þar er nú Vesturfaramiðstöð Austurlands staðsett.

Á Vopnafirði er hafnaraðstaða miður góð frá náttúrunnar hendi. Skjól gott er, en botninn er grýtt hraun. Bátar urðu oft fyrir skemmdum í vondum veðrum. Algjör umskipti urðu þegar varnargarður var byggður milli lands og hólma árið 1968. Hann skemmdist reyndar mikið í ofsaveðri árið 1980. Brimgarður var settur á milli Mið- og Skipbólma árið 2004 og má fullyrða að nú sé ágæt höfn á Vopnafirði.^{9 10}

Kaupfélag Vopnafirðinga var einn helsti atvinnurekandi á staðnum fram eftir 20. öldinni uns það lagðist af árið 2004. Kaupfélagið rak auk, verslana, slátur- og frystihús, bifreiðaverkstæði og trésmiðju, ásamt því að vera hluthafi í

fyrirtækjum.¹¹

Í Vopnafirði hefur löngum verið stundaður landbúnaður. Stærstu svæðin eru í Hofsárdal, en einnig eru nokkur bú með ströndum Vopnafjarðar og í Selár- og Vesturdal. Mest er um sauðfjárrækt. Einnig er nokkur mjólkurframleiðsla. Mjólkursamlagið var stofnað árið 1963 og sá um mjólkurframleiðslu fyrir Vopnafjörð, Bakkafjörð og Þórshöfn. Samlagið, er var til húsa í Mjólkurstöðinni við Hafnarbyggð 1, var lagt af vorið 2006.¹² en í dag er Sláturfélag Vopnafjarðar næststærsti atvinnuveitandi Vopnafjarðar á eftir Brim.

Sjávarútvegur hefur spilað stórt hlutverk í mannlífi Vopnafjarðar. Töluvert útræði var þar á seinni hluta 19. aldar, en með vélbátaútgerð upp úr aldamótunum 1900 jókst sjósókn frá Vopnafirði til muna. Mikil umsvif voru í síldarsöltun á síldarárunum á 6. og 7. áratugnum, og hefur öflug útgerð verið stunduð frá Vopnafirði fram til dagsins í dag.¹³

Verslun og þjónusta Samvinnuhreyfingarinnar, framleiðsla landbúnaðarafurða og útvegur höfðu afgerandi áhrif á byggðarþróun á Vopnafirði fram eftir 20. öldinni. Íbúafjöldi náði hámarki á 9. áratugnum, en síðan fór íbúum fækkandi. Ýmsar ástæður eru fyrir þessari þróun. Má þar nefna fækkun starfa í sjávarútvegi vegna vélvæðingar, auk þess sem mikilvægi fiskvinnslu í landi hefur minnkað. Í dag er afkoma íbúa Vopnafjarðarkauptúns aðallega háð sjósókn, vinnslu sjávarafla og ýmiskonar þjónustu við nærsveitir.

7 Ágústa Þorkelsdóttir, munnleg heimild. (2017).

8 Ágústa Þorkelsdóttir, munnleg heimild. (2017).

9 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Saga Vopnafjarðar*.

10 Ágústa Þorkelsdóttir, munnleg heimild. (2017).

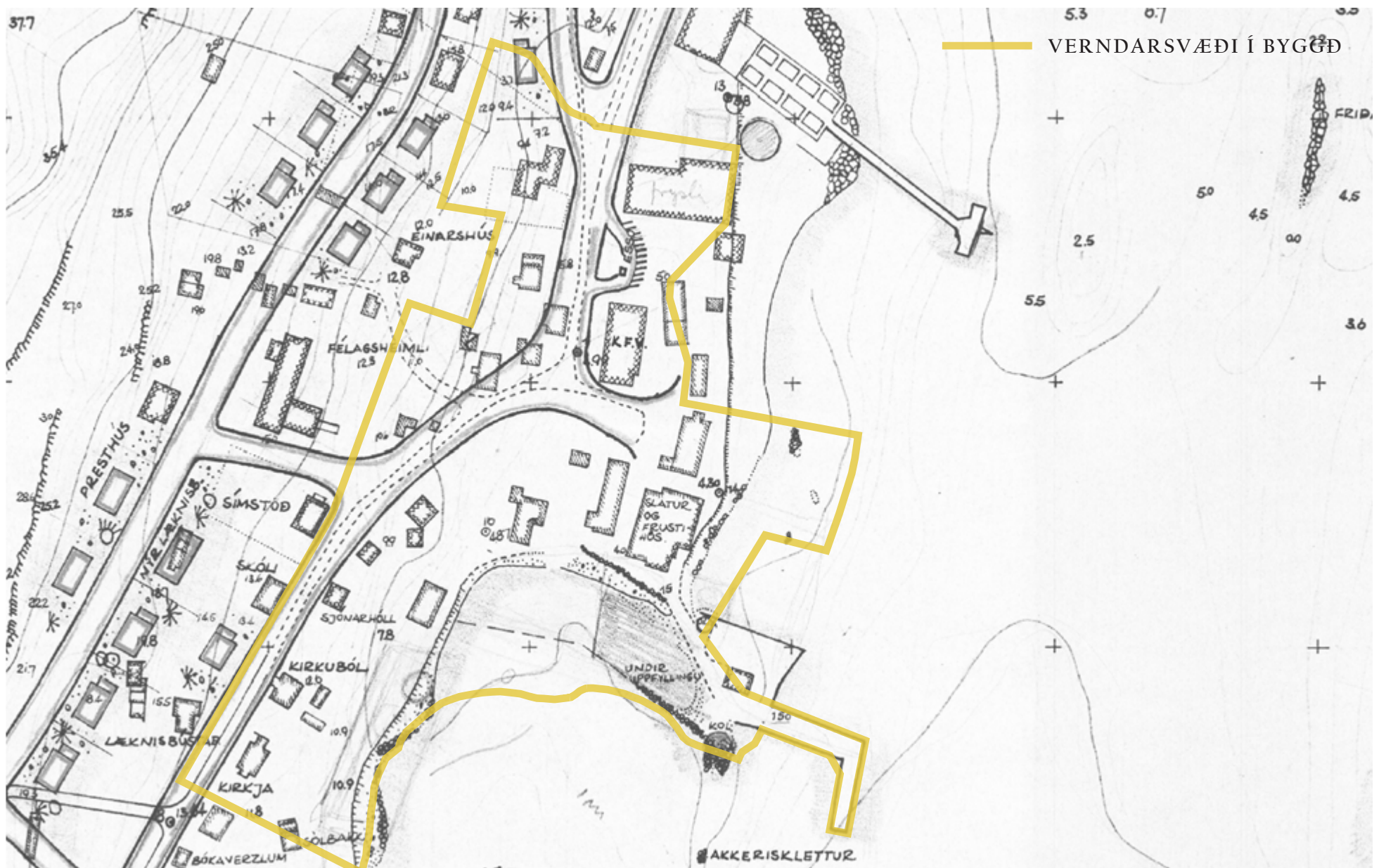
11 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Saga Vopnafjarðar*.

12 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Saga Vopnafjarðar*.

13 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Saga Vopnafjarðar*.

SKIPULAGSUPPDRAETTIR

Með setningu laga um skipulagsskyldu þéttbýlisstaða á fyrri hluta 20. aldar hefst nýr kafli í sögu byggðarþróunar. Á fyrstu áratugunum var skipulagsvaldið í höndum Skipulags ríkisins er vann meðal annars nokkrar skipulagsáætlanir fyrir Vopnafjörð. Á næstu síðum má sjá uppdretti frá Skipulagi Ríkisins frá árunum 1959 til 1979 er sýna eldri hugmyndir um uppbyggingu. Sumar þeirra urðu að veruleika, aðrar ekki, en á þeim árum voru aðrar áherslur í skipulagi en verndun sögulega arfsins. Loks er það Aðalskipulag Vopnafjarðar 1980-2000, unnið af Skipulagsstofnun Austurlands í janúar 1981 og staðfest í nóvember 1984, en það er fyrsta staðfesta aðalskipulagið fyrir kaптúnið.

18 Skipulag ríkisins. (1959). Skipulagsuppráttur teiknaður á teiknistofu Skipulags ríkisins í nóvember 1959. Tillagan var aldrei staðfest. Búið er að lita landfyllingu út í Framtíðarvík á uppráttinn með blýanti. Kolbeinsgata og Hafnarbyggð eru sýndar sem breiðgötur sem ryðja úr vegi Baldursheimi, Glæsibæ og Bakartíð er stöð á milli þeirra.

19 Skipulag ríkisins. (1961). Skipulagsuppdráttur frá teiknistofu Skipulags ríkisins (1961). Áberandi eru breiðar aðalgötur sem liggja að Kaupfélagsbryggju. Tillaga að stækkun hafnarsvæðisins er sýnd með beinni línu frá Kaupfélagsbryggju yfir að háverandi síldarverksmiðju.

20 Skipulag ríkisins. (1970). Skipulagsuppráttur frá 1970. Byggingarreitir fyrir nýja frystihúsið við Hafnarbyggð 8 og viðbyggingu sláturhússins við Hafnarbyggð 8a eru sýndir. Búið er að teikna landfyllingu út í Framtíðarvík og stækka bryggjussvæðið út frá Kaupfélagsbryggju.

21 Skipulag ríkisins. (1977). Skipulagsuppráttur frá 1977. Sjá má svæði fyrir samfélagsþjónustu, verslun og þjónustu, íbúðabyggð og iðnað/hafnarstarfsemi. Búið er að byggja nýtt frystihús (byggt 1975).

22 Skipulag ríkisins. (1979). Skipulagsuppráttur frá 1979. Flokkun gatna er sýnd. Aðalgatan nær út á kaupfélagsbryggju og nýr vegur er meðfram strandlengjunni sem tengir sig inn á Kaupfélagsbryggju. Svæði fyrir samfélagsþjónustu eru auðkennd (S). Byrjað er á landfyllingu undir geymsluna fyrir Framtíðina.

23 Skipulagsstofnun Austurlands. (1981). Aðalskipulag Vopnafjarðar 1980-2000. Landnotkun á svæðinu er fyrst og fremst iðnaður (hafnarsvæðið) og verslun og þjónusta. Þá er íbúabygging afmörkuð. Kirkjan er sem fyrr hluti af svæði undir opinberar stofnanir. Vegur við sjávarsíðuna sýndur sem „sjávargata“ er ætlað að tengja betur saman höfnina og starfsemi þar. Gatan liggur frá aðal löndunarbryggjunni nyrst á hafnarsvæðinu (utan verndarsvæðisins) og að fiskivinnslu syðst við verndarsvæðið. Kaupvangur, Fisk- og saltverkhúsið, ásamt önefndum skúr, eru sýnd sem útlinur á kortinu þar sem til stendur að rífa þau hús. Önnur hús eru sýnd svört. Flest öll önnur hús í kaupþúninu fá að standa áfram. Engar frekari landfyllingar eru fyrirhugaðar út í Framtíðarvík.

LOFTMYNDIR

Á næstu síðum eru loftmyndir er sýna þróun byggðar innan verndarsvæðisins og í næsta nágrenni, frá fyrri hluta sjöunda áratugarins til ársins 1996. Sérstök athygli er vakin á þróun landfyllinga við Framtíðarvík.

25 Byggt á gögnum frá Skipulagsstofnun. (e.d.). Loftmynd án dagsetningar, líklegast frá því um 1964. Mjólurstöð KVV við Hafnarbyggð 1 er nýbyggð. Sjá má fyrstu landfyllingarnar við Framtíðarvík og norðan við Kaupfélagsbryggju. Sildarverksmiðjan við Hafnarbyggð 12 og hafnarmannvirki tengd henni eru risin.

26 Byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands. (1978). Loftmynd frá 1978. Enn hefur bætst við landfyllingarnar í Framtíðarvík. Geymslan sunnan megin við Mjólurstöðina er risin.

27 Byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands. (1984). Vegurinn frá Kolbeinsgötu, á milli Sjónarhóls og Kirkjubóls, að Framtíðinni sést vel á myndinni.

28 Byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands. (1996). Landfyllingarnar við Framtíðarvík eru nánast eins og í dag. Flest mannvirki á eyrinni eru horfin, en beinamjölverksmiðjan stendur enn vestan megin við Fisk- og salthúsið. Oliutankarnir hafa verið færðir nær sjónum.

29 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Loftmynd af Vopnafirði*.

30 Halldóra Andréadóttir. (2008). Horft til Krossavikurfjalla frá Sandvík við Vopnafjörð, við rætur Kolbeinstanga.

31 Upplýsingamiðstöð Austurlands. (e.d.). Horft yfir þorpið á Kolbeinstanga til Nípsfjarðar í norðri. Norðausturvegur liggur til vesturs á milli Nípslóns og Skógalóns.

2.3 AÐKOMULEIÐIR OG LEIÐIR INNAN VERNDARSVÆÐIS

Aðkoma að svæðinu er um Hafnarbyggð í norðri og Kolbeinsgötu í suðri, en göturnar mætast í miðju svæðisins fyrir framan Kaupvang (Hafnarbyggð 4a). Vegirnir eru hluti af Hlíðarvegi, stofnvegi í forsjá Vegagerðarinnar.

Árið 2013 var opnaður Norðausturvegur til Vopnafjarðar og ný aðkoma varð til í bæinn þar sem nýji vegurinn kemur norðanmegin að bænum og tengist þar Hafnarbyggð. Áður var aðkoma í bæinn sunnan við þéttbýlið um Kolbeinsgötu. Svæðið tengir því bæði nýju og gömlu aðkomuna inn í kauptúnið.

Helstu leiðir innan verndarsvæðisins liggja um götur þess, Hafnarbyggð og Kolbeinsgötu. Gönguleiðir liggja beggja vegna meðfram götum eins og annars staðar í þéttbýlinu. Malarleginn slóði liggur frá Kolbeinsgötu, milli húsa nr. 5 og 7, og niður að Framtíðinni (Hafnarbyggð 1a), og áfram niður á jafnslétta eyrina.

32 Myndagrúskarar. (e.d.). Horft til norðurs eftir Kolbeinsgötu í upphafi 20. aldarinnar. Sólhóll, sem stóð þar sem í dag eru gatnamót Kolbeinsgötu og Miðbrautar, er fyrir miðri mynd. Kirkjuból er á hægri hönd. Húsin vestan megin við Kolbeinsgötu eru horfin.

33 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Vopnafjarðarkirkja (1903) við Kolbeinsgötu. Athygli vekur að kirkjuturninn snýr í suður og kórinn í norður, en kirkjan stóð við syðri jaðar þorpsins á þeim árum sem hún var reist.

34 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Á milli Sjónarhóls og Kirkjubóls sjást leifar vegarins er lá niður að Framtíðinni.

35 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til suðurs eftir Kolbeinsgötu. Bergur, Sjónarhóll og Kirkjuból eru á vinstri hönd. Turn Vopnafjarðarkirkju er í bakgrunnum.

36 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft frá Mjólkurstöðinni til norðurs, yfir gatnamót Hafnarbyggðar og Kolbeinsgötu. Ísturn frystihússins, á milli Kaupþúns og Kaupvangs, er á jaðri verndarsvæðisins.

38 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til norðurs frá gatnamótum Hafnarbyggðar og Kaupfélagshalla, við nyrðri mörk verndarsvæðisins. Sólvangur er vinstra megin. Fram að miðri 20. öld lá Hafnarbyggðin til norðurs þar sem Sólvangur, Kaupfélagshalli og Miðbraut eru. Nyrðri hluti Hafnarbyggðar var lagður á 6. áratug síðustu aldar.

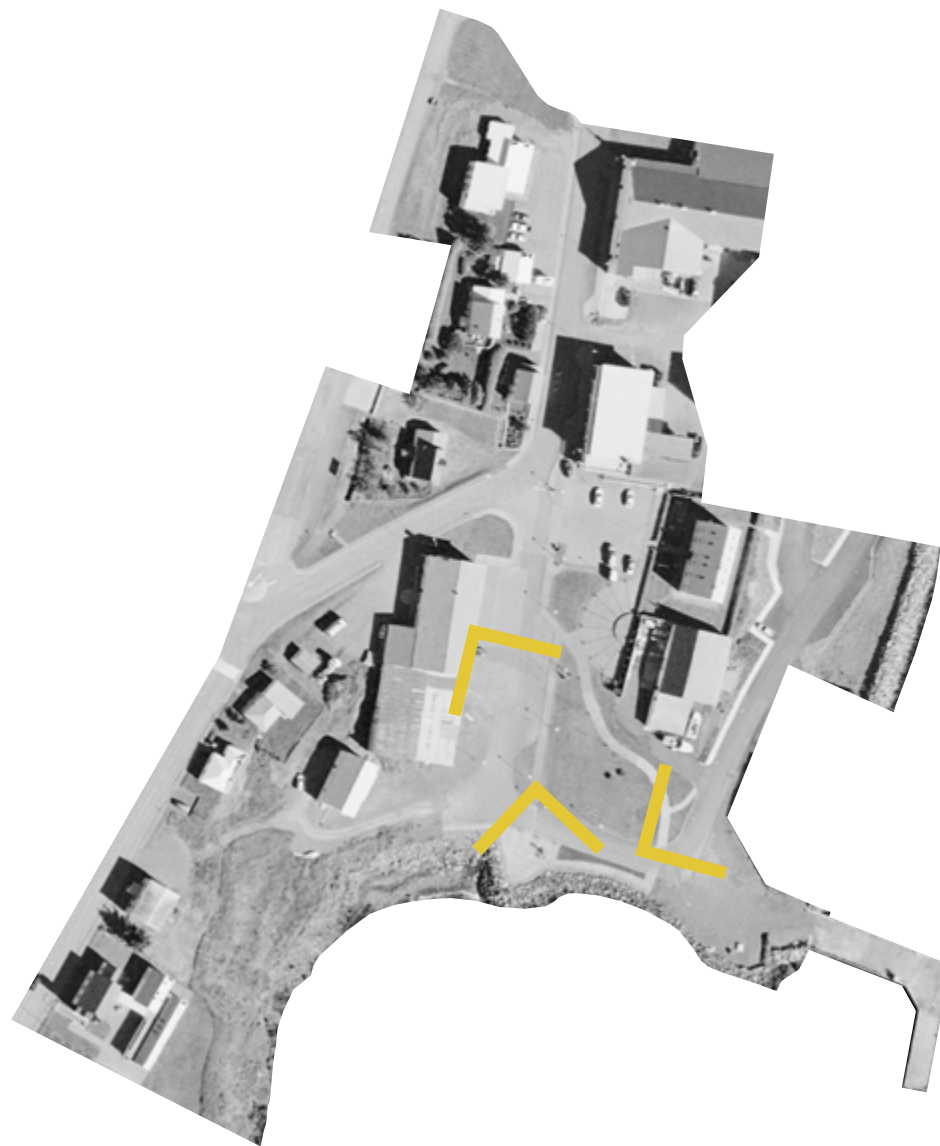
37 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til suðurs eftir Hafnarbyggðinni. Sláturhúsið og Kaupþún á vinstri hönd. Guðjohnsenshús og bílskúr þess, Glæsibær og Mjólkurstöðin á hægri hönd.

2.4 OPIN OG ÓBYGGÐ SVÆÐI

Opin og óbyggð svæði innan verndarsvæðisins er að stærstum hluta jafnslétt eyri vestan við Kaupvang (Hafnarbyggð 4A) og Fisk- & salthúsið (Hafnarbyggð 2A). Þar er um 5.800 m² opið svæði sem fer m.a. undir bílastæði og vegtengingu við Sjávarbyggð sem liggur fyrir neðan (austan megin) Kaupvang (Hafnarbyggð 4A) og Fisk- & salthúsið (Hafnarbyggð 2A). Við þessa vegtengingu liggur svo Kaupfélagsbryggjan og olíutankar. Svæðið nær niður að sjó þar sem grjótgarður myndar skörp skil milli lands og sjávar. Svæðið er að stórum hluta á landfyllingu sem myndaðist út frá Kaupfélagsbryggju.

Þar sem grjótgarðurinn endar, fyrir neðan Framtíðina, tekur náttúruleg strandlengjan við. Samkvæmt aðalskipulagi er strandlengjan á Kolbeinstanga skilgreind sem opið svæði til útivistar. Landhalli á svæðinu er mikill og þverhníptir klettar gera umgang erfiðan.

Af öðrum óbyggðum svæðum eru tvö götuhorn, annað á horni Kolbeinsgötu og Miðbrautar, en hitt á horni Miðbrautar og Kaupfélagshalla. Þessi svæði eru að mestu vannýtt vegna landhalla. Á gatnamótum Kolbeinsgötu og Miðbrautar stóð áður húsið Sólhóll, að hluta til þar sem gatan Miðbraut liggur nú.

39 Yrki arkitektar. (2017). Horft í suðurátt yfir eyrina.

40 Yrki arkitektar. (2017). Oliutankarnir við Kaupfélagsbryggju.

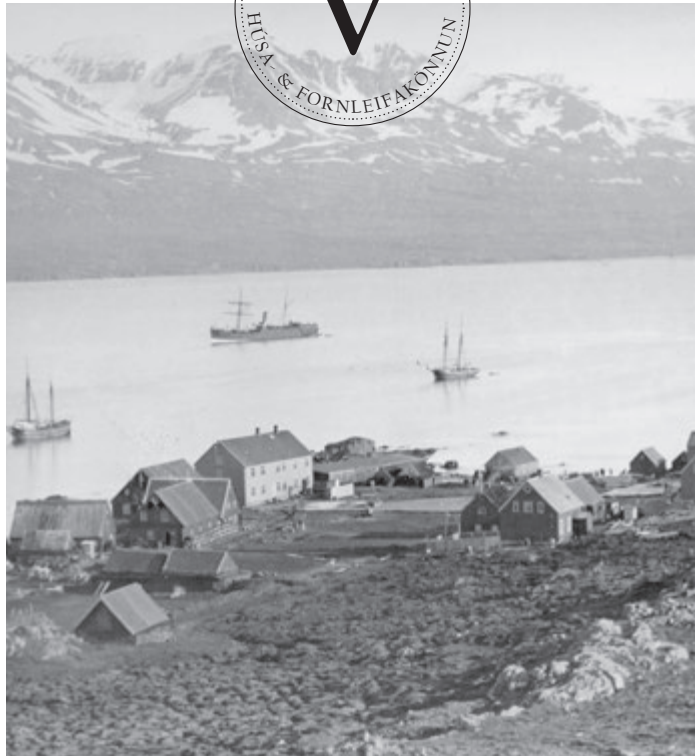
41 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til suðurs frá eyrinni. Klettaströnd við Framtíðarvík er á hægri hönd.

10.05.2019

PLÁSSIÐ

Yrki arkitektar

Náttúrustofa Vestfjarða

42 Myndagrúskarar / Frederick W. W. Howell. (e.d.). *Plássið. Húsa- og fornleifakönnun Vopnafjarðar 2019.*

3. VERNDARSVÆÐIÐ

3.1 HÚS OG MINJAR

Í kafla 8 í húsakönnuninni, sem er fylgiskjal þessarar greinargerðar, er greinargóð lýsing á þeim húsum og mannvirkjum sem eru innan verndarsvæðisins. Hverri lýsingu fylgir samantekt úr skráningarforriti Minjastofnunar Íslands fyrir skráningu húsa og mannvirkja.

Hér að neðan er stutt lýsing á hverju húsi fyrir sig og samantekt úr varðveislumatinu í skráningarforriti Minjastofnunar. Ítarlegri upplýsingar er að finna í húsakönnuninni.

Bent er á kafla 9, 10 og 11 í húsakönnuninni þar sem horfin hús og sýnilegar og horfnar minjar innan og utan verndarsvæðisins eru skráð.

Sjá einnig kafla 1.3 um skráningu húsa og minja innan verndarsvæðisins.

3.2 HÚS SEM STANDA

Í þessum kafla eru stuttar samantektir úr húsakönnun svæðisins.

3.2.1 MJÓLKURSTÖÐIN

Mjólkurstöð Kaupfélags Vopnfirðinga frá árinu 1963 er dæmigert steinsteypt iðnaðarhúsnæði 7. áratugarins, hannað af Teiknistofu S.Í.S. Húsið tengist sögu atvinnuþróunar á Vopnafirði og hefur nokkuð varðveislugildi sem fulltrúi iðnaðar- og verslunarbygginga frá miðbiki seinni hluta 20. aldar.

3.2.2 GEYMSLAN

Teiknistofa S.Í.S. hannaði þessa viðbyggingu við Mjólkurstöðina fyrir Kaupfélag Vopnfirðinga. Þetta iðnaðarhúsnæði, sem er án stíleinkenna frá árinu 1979, tengist sögu atvinnuþróunar á Vopnafirði, en varðveislugildi þess er mjög lítið.

3.2.3 FRAMTÍÐIN

Framtíðin er timburhús af eldri gerð, byggt um 1898. Í ritinu „Bók um virðingu skattskyldra húseigna 1878-1900“ segir að Framtíðin sé „verslunarhús standandi í Vopnafjarðarverslunarstað, eign Jóns Vídalíns. Húsið er 24 álnir langt og 14 álnir breitt og 12 álnir hátt. Það er byggt með bindingsverki af 7x6“ trjám, klætt að utan með liggjandi klæðningu af 1 tommu borðum, plægðum í helming. Þakið er úr járn á langböndum. Í öðrum endanum er sölubúð og skrifstofa yfir breidd hússins, 11 álnir á lengd, klædd að innan með panel og með einu skilrími þvert yfir. Hitt af húsinu er pakkhús. Á loftinu er skilrúm þvert yfir húsið. Undir húsinu er kjallari 20x6 álnir stór. Húsið er allt málað að utan.“

43 Yrki arkitektar. (2017). Mjólkurstöðin.

44 Yrki arkitektar. (2017). Geyslan.

45 Yrki arkitektar. (2017). *Framtíðin*.

46 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Fisk- og salthúsið*.

Endurbætur á húsinu voru unnar á árunum 1998-2004 í samstarfi við Húsafriðunarnefnd og Magnús Skúlason arkitekt. Í dag er Framtíðin eitt af kennileitum verndarsvæðisins. Varðveislugildi Framtíðarinnar er ótvírætt, ef litið er til aldurs, núverandi ástands, staðsetningar og sögu.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

3.2.4 FISK- OG SALTHÚSIÐ

Fisk- og salthúsið var byggt um 1886 sem pakkhús af selstöðuversluninni Örum&Wulff. Húsinu var mikið breytt með stækkunum, breyttu þaki og viðbyggingum á fyrri helmingi 20. aldar. Frá árinu 1932 var það nýtt sem frysti- og sláturhús. Fram til ársins 1990 rak Kaupfélag Vopnfirðinga þar bifreiðaverkstæði.

Ástand hússins er ekki gott, en Fisk- og salthúsið er eitt af elstu húsum kaupsins og er mikilvægur hluti sögu atvinnulífs og þróunar þéttbýlis á Vopnafirði.

Varðveislugildi hússins er hátt með tilliti til menningarsögulegs gildi þess og umhverfisgildis, en talsverðar breytingar rýra þó varðveislugildi þess. Æskilegt væri að það yrði endurgert í upprunalegri mynd, með fyrirvara um áreiðanlegar heimildir.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

3.2.5 GLÆSIBÆR

Glæsibær var byggður á árunum 1905-08 sem íbúðar- og verslunarhús. Húsið gegndi um tíma hlutverki í sögu frjálsrar verslunar á Vopnafirði.

Húsið er eitt af elstu húsum innan verndarsvæðisins og er mikilvægur hluti götummyndar, en það þarfnast viðhalds. Seinni tíma breytingar rýra ásýnd þess, en eftirsóknarvert er að endurheimta upprunalegt yfirbragð þess, með fyrirvara um áreiðanlegar heimildir.

Varðveislugildi Glæsibæjar er ótvírætt með tilliti til aldurs, staðsetningar og sögu.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

47 Yrki arkitektar. (2017). Glæsibær.

3.2.6 KAUPTÚN VERSLUNARINNAR

Kauptún, frá árinu 1958, er dæmigerð steinsteypt verslunar- og skrifstofubýgging 6. áratugarins, hönnuð af Teiknistofu S.Í.S. Húsið tengist sögu verslunar og atvinnuþróunar á Vopnafirði.

Kauptún Verslunarinnar hefur varðveislugildi vegna byggingarlistar, menningarsögulegs gildis og umhverfisgildis.

48 Yrki arkitektar. (2017). Kaupþún verslunarinnar.

49 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Kaupvangur*.

3.2.7 KAUPVANGUR

Kaupvangur, frá árinu 1884, er eitt af þremur timburhúsum innan verndarsvæðisins eftir danska húsasmíðameistarann Frederik A. Bald, en Bald beitti nýrri byggingartækni við byggingu þessara húsa, það eru Kaupvangs, Guðjohnsenshúss og Baldursheims.

Húsið var byggt sem verslunarhús af selstöðuversluninni Örum&Wulff, en hýsti einnig íbúð faktors verslunarinnar. Það er eitt af elstu húsum bæjarins og einstækt dæmi um 19. aldar timburhús af þessari stærð. Húsið leikur stórt hlutverk í sögu verslunar og atvinnulífs.

Húsið var endurgert um síðustu aldamót undir leiðsögn Hjørleifs Stefánssonar arkitekts. Varðveislugildi þess er ótvírætt þegar litið er til aldurs, staðsetningar, sögu byggingarstíls og byggingartækni.

Kaupvangur er eitt helsta kennileiti innan verndarsvæðisins og lýsandi dæmi um sögulegar minjar sem eru nýttar í þágu samfélagsins, en húsið er nýtt í dag sem menningarmiðstöð.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

3.2.8 GUÐJOHNSENSHÚS

Guðjohnsenshús er elsta húsið innan verdnarsvæðisins. Það var byggt af Frederik A. Bald húsasmíðameistara er byggði einnig Kaupvang og Baldursheim, en hann beitti nýrri byggingartækni við byggingu þessara húsa. Þetta vandaða 19. aldar timburhús er meðal helstu kennileita verndarsvæðisins. Upprunalegt gildi þess er hátt og ástand þess gott.

Varðveislugildi Guðjohnsenshús er ótvírætt þegar litið er til aldurs, staðsetningar, byggingarstíls og byggingartækni.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

3.2.9 SÓLVANGUR

Sólvangur, frá árinu 1958, er verðugur fulltrúi 6. áratugar síðustu aldar í húsagerð. Eftirsóknarvert væri að færa húsið í upprunalegt horf, en síðari tíma breytingar rýra ásýnd þess.

Húsið var byggt sem íbúðar- og verslunarhús, en því var breytt í skrifstofuhúsnæði og síðan í gistiheimili.

Sólvangur hefur nokkuð varðveislugildi vegna byggingarlistar og umhverfisgildis.

50 Yrki arkitektar. (2017). Guðjohnsenshús.

51 Yrki arkitektar. (2017). Sólvangur.

52 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Sláturhús.

3.2.10 SLÁTURHÚS

Eldri byggingin, frá árinu 1950, er látlaus iðnaðarbygging án afgerandi stíleinkenna. Viðbyggingin, frá árinu 1983, er dæmigerð skrifstofubygging frá miðbiki seinni hluta 20. aldar, hönnuð af Teiknistofu S.Í.S.

Eldri byggingin og viðbyggingin tengjast sögu atvinnuþróunar á Vopnafirði sem og sögu kaupfélagsins og Sláturfélags Vopnfirðinga.

Stærð og hlutföll bygginganna eru í samræmi við aðliggjandi byggingar austan megin við Hafnarbyggð.

Báðar byggingarnar hafa ákveðið menningarsögulegt gildi auk þess sem þær gegna enn sínu upprunalega hlutverki. Látleysi eldri byggingarinnar býður upp á ýmsa möguleika til framtíðarinnar.

3.2.11 BALDURSHEIMUR

Baldursheimur er eitt af elstu húsum kaupsins. Það var byggt af Frederik A. Bald húsasmíðameistara er byggði einnig Kaupvang og Guðjohnsenshús, en hann beitti nýrri byggingartækni við byggingu þessara húsa. Þetta vandaða 19. aldar timburhús er hluti götumyndarinnar og mikilvægur hluti í þyrpingu elstu húsa Vopnafjarðar. Ástand hússins er sæmilegt, en það þarfnast almenns viðhalds.

Varðveislugildi Baldursheims er ótvírætt þegar litið er til aldurs, staðsetningar, byggingarstíls og byggingartækni.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

53 Yrki arkitektar. (2017). Baldursheimur.

3.2.12 BERG

Berg, frá árinu 1943, er eitt af fjölmörgum litlum íbúðarhúsum þessarar gerðar á landinu. Það hefur lágt listrænt og menningarsögulegt gildi, en húsið ber vott um burði alþýðufólks að reisa sér einbýlishús um miðbik síðustu aldar. Húsið er hluti götummyndar og hverfisheildar.

3.2.13 SJÓNARHÓLL

Sjónarhóll, frá árinu 1940, er eitt af fjölmörgum litlum íbúðarhúsum þessarar gerðar á landinu. Það hefur lágt listrænt og menningarsögulegt gildi, en húsið ber vott um burði alþýðufólks að reisa sér einbýlishús um miðbik síðustu aldar. Húsið er hluti götummyndar og hverfisheildar.

Húsið er byggt árið 1940 og er því umsagnarskyld hjá Minjastofnun Íslands.

3.2.14 KIRKJUBÓL

Kirkjuból er eitt af elstu, og þess tíma, stærstu íbúðarhúsum kaupþúnsins. Húsið er mikilvægur hluti byggingar- og atvinnusögu Vopnafjarðar. Æskilegt væri að þetta vandaða 19. aldar timburhús yrði fært í upprunalegt horf, en seinni tíma breytingar rýra ásýnd þess og það þarfnast viðhalds.

Varðveislugildi Kirkjubóls er ótvírætt þegar litið er til aldurs, staðsetningar, sögu og byggingarstíls.

Húsið er friðað samkvæmt aldursákvæði laga um menningarminjar.

54 Google Maps. (2013). Berg.

55 Yrki arkitektar. (2017). Sjónarhóll.

56 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Kirkjuból.

57 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). Vopnafjarðarkirkja og safnaðarheimili.

3.2.15 VOPNAFJARÐARKIRKJA

Vopnafjarðarkirkja er mikilvægt dæmi um íslenska kirkju frá aldamótunum 1900, með kirkjuskipi, kór og forkirkju með turni. Listrænt gildi hennar er ótvírætt með tilliti til hönnunar, hlutfalla og skreytinga.

Kirkjan er ein af elstu byggingum kaupsins. Hún tengist sögu byggðarþróunar á Vopnafirði þar sem hún var reist vegna fólksfjöldunar í þorpinu. Altaristafla kirkjunnar er máluð af Jóhannesi Kjarval.

Kirkjan var endurgerð árið 2003 undir leiðsögn Hjørleifs Stefánssonar arkitekts og er ástand hennar mjög gott.

Varðveislugildi Vopnafjarðarkirkju er ótvírætt ef litið er til byggingarlistar, aldurs, núverandi ástands, staðsetningar og sögu.

Kirkjan er friðuð samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012.

Safnaðarheimilið, frá árinu 1994, eftir Hjørleif Stefánsson arkitekt, er frekar sviplaust. Kirkjan var upprunalega stakstæð bygging og myndi hún njóta sín betur án tengigangsins að safnaðarheimilinu.

3.2.16 RAFSTÖÐIN

Rafstöðin, frá árinu 1982, hefur ekkert varðveislugildi sem bygging, en tengist sögu atvinnuþróunar á Vopnafirði. Æskilegt væri að henni yrði fundinn annar staður þar sem lóð hennar býður upp á ýmsa möguleika til styrkingar götumyndar Kolbeinsgötu.

3.2.17 OLÍUTANKAR OG DÆLUHÚS

Olítankarnir eru skilgreindir utan verndarsvæðisins en setja engu að síður mikinn svip á svæðið. Olíutankarnir eru iðnaðarmannvirki án nokkurs varðveislugildis, en til eru sannfærandi dæmi um breytta notkun á slíkum mannvirkjum. Umhverfi tankanna er óspennandi og dæluhúsið er komið til ára sinna.

58 Yrki arkitektar. (2017). Rafstöðin.

59 Yrki arkitektar. (2017). Olíutankar og dæluhús.

60 Jón R. Helgason. (2019). Líkan eftir Jón Pétur Einarsson af Plássinu um aldamótin 1900. Líkanið er til sýnis í Kaupvangi. Strandlengjan er enn ósnortin af landfyllingum. Bryggja selstöðuverzlunar Örum & Wulffer framan við Fisk- og salthúsið, en bryggja verslunarfélags Framtíðarinnar er aftar á myndinni. Húsið Horngrýti, sem var íveruhús Færeyinga og annara utanaðkomandi sjómanna, og beitningaskúr stóðu við syðri gaflvegg Fisk- og salthússins. Horngrýti var nefnt eftir illgrýtttri fjörunni sem það stóð við. Hægra megin við Fisk- og salthúsið eru Kaupvangur, Kornhúsið og Faktorshúsið. Aftar á líkaninu má sjá Framtíðina, Baldursheim og Guðjohnsenshús. Á milli Baldursheims og Guðjohnsenshúss standa Bakariíð og torfbærinn Fjón, sem var íbúðarhús og barnaskóli. Ítarlegri lýsingar á horfnum húsum og minjum má finna í köflum 9 og 11 í húsakönnuninni.

3.3 HORFIN HÚS

Alls eru skráð 43 horfin hús á svæðinu. Af þessum húsum eru tvö þeirra hluti af Árbæjarsafni í Reykjavík eftir að hafa verið flutt þangað árið 1975. Kort af staðsetningu þessara húsa má sjá á korti í kafla 4.3.4 hér aftar. Sjá frekari upplýsingar um horfin hús í kafla 9 í húsakönnuninni.

SÉRHEITI	HLUTVERK
Kirkjuból	verkstæði
Kirkjuból	hlaða og fjós
(hænsnahús)	hænsnahús
(líkhús)	líkhús
Viktarskúrin	bílavog
Hús Pöntunarfélagsins	hús Pöntunarfélags Vopnafjarðar
Ás (eldri Ás)	íbúðarhús
(hjallur)	hjallur
Hús Vigfúsar verts	íbúðarhús
Stefánshús/Ingubær	íbúðarhús
Langiskúr	sláturhús og beitningaskúr
Salthúsið	kælihús
Slysavarnarskúr	bátageymsla

SÉRHEITI	HLUTVERK
Svendal	íbúðarhús
Fjón	barnaskóli og íbúðarhús
(óþekkt hús)	óþekkt
(útihús)	útihús
Horngrýti	íveruhús
(beitningaskúr)	beitningaskúr
Beinamjölswerksmiðjan	fóðurverksmiðja
Kobbaskúr	
Kornhúsið	geymsla
Ullarhúsið	geymsla
Bílageymsla KVV	geymsla
Gamla fjósið	fjós
Íbúð factors Ørums & Wulffs	íbúðarhús og geymsla
Konuloft	íveruhús og beitningahús
Stórglæpaloftið	dansstaður
Mörbúð	mörbræðsla
Fiskiskúrarnir	verbúðir og aðstöðuhús

SÉRHEITI	HLUTVERK
(hesthús)	hesthús
(fjós)	fjós
Bakaríið	íbúðarhús ,bakarí, skóli
Baldursheimur	óvíst
Baldursheimur	hlaða og fjós
Sláturhús	slátur- og frystihús
Smelterí	lifrarbræðsla
Hóll	íbúðarhús, síldarradíó o.fl.
(fjós)	fjós
Bensínstöð Esso	bensínafgreiðsla
Síldarverksmiðjan	fiskimjölswerksmiðja
Sólhóll/Toggahús	íbúðarhús
Sólbakki	íbúðarhús

62 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Aftan við Kaupvang má greina lítið brot af gömlum sjóvarnargarði.*

3.4 SÝNILEGAR MINJAR

Einu sýnilegu minjar svæðisins, brot úr gömlum sjóvarnargarði, er að finna aftan við Kaupvang. Marka þær upprunalegu strandlínu svæðisins.

61 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Stakkstæði. Fyrir neðan Baldursheim og Bakaríið var þurkvöllur fyrir saltfiskinn. Völlurinn var þar sem Kaupþún og bílaþlanið eru í dag.*

3.5 HORFNAR MINJAR

Alls voru skráðar 24 horfnar minjar. Sjá má kort af staðsetningu þeirra í kafla 4.3.3 hér aftar. Sjá nánar í kafla 11 í húsakönnuninni.

63 Loftmyndir ehf. (2016). Skipting verndarsvæðisins í tíu minni svæði.

4. MAT Á VARÐVEISLUGILDI BYGGÐAR

Í köflunum hér að framan er ítarleg lýsing á verndarsvæðinu. Afmörkun verndarsvæðisins er skilgreind og fjallað er um sérstöðu þess. Hús og mannvirki eru skráð og þeim lýst, bæði núverandi húsum og mannvirkjum sem og horfnum. Fjallað er um horfnar og sýnilegar minjar innan verndarsvæðisins, bæði minjar í skilningi laganna og yngri minjar. Staðháttum og landslagi, sögu og þróun byggðar eru gerð greinargóð skil.

Í þessum kafla eru hin ýmsu einkenni verndarsvæðisins greind og þau metin með tilliti til varðveislugildis þeirra.

Verndarsvæðinu er hér eftir skipt í tíu minni svæði. Í kafla 4.1 um greiningu á svipmóti svæðisins eru þessi tíu minni svæði skilgreind og færð rök fyrir afmörkun þeirra, en skipting þessi er haldgott verkfæri við greiningu og mat á varðveislugildi verndarsvæðisins og setningu skilmála þess.

Svæðin eru:

- Svæði 1: Kolbeinsgata 3-9
- Svæði 2: Svæðið við Kolbeinsgötu 1 og syðri hluti Miðbrautar
- Svæði 3: Nyrðri hluti Miðbrautar og Hafnarbyggð 7
- Svæði 4: Kolbeinsgata og Hafnarbyggð
- Svæði 5: Frá Hafnarbyggð 4 að Framtíðarvíkinni
- Svæði 6: Svæðið við Hafnarbyggð 1
- Svæði 7: Landfylling við höfnina
- Svæði 8: Landfylling við Framtíðarvík og Kaupfélagsbryggja
- Svæði 9: Strönd við Framtíðarvík
- Svæði 10: Svæðið austan megin við Kolbeinsgötu 3-9

4.1 GREINING Á SVIPMÓTI SVÆÐISINS

Verndarsvæðið, sem er 3,7 ha að stærð, er elsti hluti byggðarinnar, og fellst sérstaða þess í þeim menningarsögulega arfi gamallra húsa og fjölda fornminja er tengjast sögu atvinnulífs, verslunar, sjósóknar og þróun þéttbýlisins.

Mörk þess liggja frá Vopnafjarðarkirkju, sem er syðst á svæðinu, norður eftir Kolbeinsgötu, yfir á Miðbraut þar sem mörkin fylgja þeirri götu, að undanskilinni lóð við Miðbraut 4, að gatnamótum niður Kaupfélagshalla og til austurs. Þar fylgja mörkin útlínum sláturhússins (Hafnarbyggð 8a) norðanmegin og hraðfrystihússins vestan megin, í átt að Kaupvangi (Hafnarbyggð 4a). Áfram austan megin við Kaupvang liggja mörkin í suðurátt að Kaupfélagsbryggju sem er öll innan svæðisins. Frá Kaupfélagsbryggjunni halda mörkin áfram til vesturs, meðfram strandlengju Framtíðarvíkur, aftur að Vopnafjarðarkirkju.

Meðal manngerðra landslagseinkenna svæðisins eru landfyllingar með stórgrýttum varnargörðum á suður- og austurhluta Hafnarbyggðar, grasfletir og garðar, og malbikuð og malarlögð bílaplön og götur. Syðsti hluti strandlínunnar eru lítt raskaðir klettar.

Vegna þeirrar miklu uppbyggingu sem varð á svæðinu á 20. öldinni, meðal annars vegna verslunar og útvegs, eru nær allar minjar horfnar, en flestar minjarnar tengjast sögu verslunar, landbúnaðar og útvegs.

Einu sýnilegu minjarnar eru leifar af sjóvarnargarði við norðausturhorn Kaupvangs við Hafnarbyggð 4a, rétt innan marka verndarsvæðisins.

Af þeim sautján húsum og mannvirkjum á svæðinu eru þau átta elstu frá lokum 19. aldar og upphafi 20. aldar.

Fjögur þeirra hafa verið endurgerð, það eru Vopnafjarðarkirkja, Framtíðin, Kaupvangur og Guðjohnsenshús, og styrkir endurgerð þeirra áform um frekari vernd sögulega arfsins og svipmóts byggðarinnar. Æskilegt er að hin fjögur húsin, Fisk- og salthúsið, Baldursheimur, Glæsibær og Kirkjuból, verði gerð upp, enda er menningarsögulegt gildi húsanna ótvírætt.

Af hinum níu húsunum og mannvirkjunum voru fjögur reist á tímabilinu 1952 til 1963, og eru mælikvarði og einkenni þessara húsa allt önnur en fyrrnefnd timburhús frá því um aldamótin 1900.

Ber þar fyrst að nefna hið látlausa iðnaðarmannvirki, án stíleinkenna, sem eldri álma sláturhússins er.

Mjólkurstöðin, Kaupún og Sólvangur eru verðugir fulltrúar þeirra tíma. Ber þar sérstaklega að nefna Sólvang, en byggingarstíll hússins er einkennandi fyrir 6. áratug 20. aldarinnar.

Húsin Berg og Sjónarhóll eru í sér flokki, látlaus íbúðarhús án stíleinkenna sem voru væntanlega byggð af vanefnum.

Geymslan, rafstöðin við Kolbeinsgötu 1, og olíutankarnir og dæluhúsið við Hafnarbyggð 4b, eru iðnaðarmannvirki án nokkurs listræns eða menningarsögulegs gildis.

64 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 1: Horft til norðurs eftir Kolbeinsgötu.

Svæði 1: Kolbeinsgata 3-9

Húsin austan við Kolbeinsgötu, það er nr. 3-9, mynda einkennandi heild við eina af elstu götum þorpsins. Húsin mynda samfellda línu húsaraðar sem lega götunnar virðist taka mið af. Á gömlum ljósmyndum má sjá hvernig byggðin við götuna mótaði skýran ramma meðfram Kolbeinsgötu.

Kolbeinsgata 9, Vopnafjarðarkirkja, hefur staðið við útjaðar þorpsins á þeim árum er hún var reist, en á þeim árum mótaði þá þegar fyrir Kolbeinsgötu, þar sem gatan lá frá Vopnafjarðarkirkju til norðurs og niður brekkuna að Hafnarbyggð.

Listrænt og menningarsögulegt Vopnafjarðarkirkju er ótvírætt. Kirkjan er friðlýst samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012. Leifar af eldri stálgirðingu á lóð kirkjunnar eru verðmæti er ber að varðveita.

Elsta húsið á svæði 1 er Kirkjuból (Kolbeinsgata 7) frá því um 1900, sem er jafnframt eitt af elstu, og þess tíma stærstu, íbúðarhúsum kaupsins. Kirkjuból er vel byggt og vandað tvílyft timburhús, og myndi endurgerð hússins styrkja það sem hluti götumyndarinnar og kennileiti. Húsið er mikilvægur hluti byggingar- og atvinnusögu Vopnafjarðar.

Húsin Berg (Kolbeinsgata 3) og Sjónarhóll (nr. 5) eru látlaus steinsteypt íbúðarhús, án stíleinkenna, sem voru væntanlega byggð af vanefnum á árunum um og eftir seinna stríð, en umhverfisgildi þessara húsa er þó nokkurt fyrir það hversu vel þau falla að götumyndinni.

Á milli Kirkjubóls og Sjónarhóls er óbyggt svæði er mætti halda að væri óbyggð lóð, en þar var áður fyrir aðkoman frá Kolbeinsgötu að Framtíðinni, er stóð við sjóinn í árdaga hússins.

Svæði 2: Svæðið við Kolbeinsgötu 1 og syðri hluti Miðbrautar

Svæðið sunnan og norðan megin við Kolbeinsgötu, og við Miðbraut, er óbyggt í dag, að undanskilinni rafstöð við Kolbeinsgötu 1. Svæðið einkennist af nokkrum landhalla. Umhverfi rafstöðvarinnar er hluti af baklandi Hafnarbyggðar 1, grasfletir og malarlagt bílaplan sem þarfnast viðhalds.

Við gatnamót Kolbeinsgötu og Miðbrautar stóð forðum íbúðarhúsið Sólhóll. Svæðið frá gatnamótunum að Miðbraut 4 er í dag nýtt sem malbikuð bílastæði. Við austurmörk svæðisins, þar sem brattari hluta brekkunnar sleppur, er þétt vaxinn garður á lóð Baldursheima, við Kolbeinsgötu 2.

Svæðið er frekar eyðilegt, en útsýni yfir miðkjarna þorpsins og hafnarsvæðið er gott.

Byggðin vestan megin við Miðbraut er að öllu leyti frá seinni hluta 20. aldar.

Það er án efa að nýbygging, er tæki mið af stærðarhlutföllum Kirkjubóls eða Framtíðarinnar, og kæmi í staðinn fyrir rafstöðina, myndi styrkja götummyndina austan megin við Kolbeinsgötu.

Nokkrar nýbyggingar við Miðbraut, frá gatnamótum Kolbeinsgötu að Miðbraut 4, gætu fallið vel að heildarásýnd brekkunnar á milli Hafnarbyggðar og Miðbrautar.

65 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 2: Rafstöðin við Kolbeinsgötu 1 á vinstri hönd og syðri hluti Miðbrautar við gatnamót Kolbeinsgötu. Gróinn garður Baldursheims við Kolbeinsgötu 2 er til hægri á myndinni.

66 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 2: Horft til norðurs eftir Miðbrautinni frá gatnamótum Miðbrautar og Kolbeinsgötu.

67 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 3: Horft til austurs frá gatnamótum Miðbrautar og Kaupfélagshalla.

Svæði 3: Nyrðri hluti Miðbrautar og Hafnarbyggð 7

Svæðið einkennist af nokkrum landhalla. Svæðið er óbyggt við Miðbraut og við Kaupfélagshalla, en í miðri brekkunni stendur Sólvangur (Hafnarbyggð 7) frá árinu 1958. Stíleinkenni þessa húss, frá 6. áratug síðustu aldar, eru að miklu leyti horfin.

Á fyrri hluta 20. aldar lá Hafnarbyggðin hér til norðvesturs. Svæðið er grasi gróíð. Nánasta umhverfi Sólvangs er malbikað og lagt mól. Handan við Kaupfélagshalla, fyrir utan mörk verndarsvæðisins, er opið svæði með grasi og gróðri og sérkennilegum kletti. Útsýni frá Miðbraut yfir miðkjarna þorpsins og hafnarsvæðið er gott.

Byggðin vestan megin við Miðbraut er að öllu leyti frá seinni hluta 20. aldar. Ber þar sérstaklega að nefna Brekku (Miðbraut 11) og Lyngholt (Miðbraut 13), eftir Hörð Björnsson er teiknaði Sólvang, en húsin bera einnig með sér stíleinkenni 6. áratugar síðustu aldar.

Landspildan norðan megin við Sólvang er það lítil að þar gæti í mesta lagi risið ein nýbygging í stærðarhlutföllum minni íbúðarhúss, og gæti sú nýbygging fallið vel að heildarásýnd brekkunnar á milli Hafnarbyggðar og Miðbrautar.

Svæði 4: Kolbeinsgata og Hafnarbyggð

Eitt sérkenni svæðisins er að þar standa hús beggja megin við götuna Hafnarbyggð. Annars vegar eru það íbúðarhúsin Baldursheimur, Glæsibær og Guðjohnsenshús frá árunum 1883 til 1908, en þau eru með elstu húsum innan verndarsvæðisins.

Menningarsögulegt gildi þessara timburhúsa er ótvírætt. Guðjohnsenshús var gert upp á 10. áratug síðustu aldar, en Baldursheimur og Glæsibær þarfnast viðhalds. Umhverfi húsanna einkennist af þétt vöxnum görðum á lóðum húsanna. Tvöfaldur bílskúr við Guðjohnsenshús vekur spurningar en varðveislugildi þessarar heildar vestan megin við Hafnarbyggð er þó nokkuð.

Húsin standa í brekkunni að Miðbraut. Þéttleiki húsa og mannvirkja var þó nokkur á þeim árum sem húsin voru reist. Á milli Glæsibæjar og Baldursheims stóð Bakaríð; íbúðarhús er hýsti bakarí og kennslustofu. Við hliðina á því, ofar í brekkunni, stóð lítil fiskimjolsverksmiðja, og við gatnamót Kobeinsgötu og Miðbraut stóð íbúðarhúsið Sólhóll sem minnst er á í umfjölluninni um svæði 2.

Gangstéttir og bílastæði á þessum kafla Hafnarbyggðarinnar voru endurgerð og hellulögð fyrir nokkrum árum.

Mælikvarðinn austan megin við Hafnarbyggð er allt annar. Hér standa sláturhúsið og verslunin Kauptún. En megin rök fyrir afmörkun svæðis 4 eru að húsin báðu megin við götuna eru ein varðveisluverð heild.

Bæði húsin voru teiknuð af Teiknistofu Sambandsins. Menningarsögulegt gildi húsanna er þó nokkurt, en þau tengjast sögu atvinnuþróunar og verslunar á Vopnafirði frá þeim árum þegar umsvif S.Í.S stóðu sem hæst.

Eldri álma sláturhússins, frá árinu 1950, er látlaus iðnaðarbygging án afgerandi stíleinkenna. Gluggalaus gafl hússins snýr að götunni, en langhliðarnar að porti. Þetta fyrirkomulag er þekkt úr landbúnaðararkitektúr innan þéttbýlis. Skrifstofuálman, frá árinu 1983, er dæmigerð bygging síns tíma. Hún telst varla til byggingarlistar og gæti staðið hvar sem er.

68 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 4: Horft til norðurs frá mörkum svæða 4 og 5. Frá vinstri til hægri: Baldursheimur, Guðjohnsenshús, Glæsibær, Sláturhúsið og Kauptún.

69 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 5: Kaupvangur og Fisk- og salthúsið á vinstri hönd. Geymslan á svæði 6 er lengst til hægri.

Mælikvarði verslunarhússins Kauptún er sambærilegur sláturhúsinu. Aðalinngangur verslunarinnar Kauptúns, frá árinu 1958, hefur því miður verið færður á suðurhliðina og verslunargluggar hafa verið birgðir með auglýsingaskiltum, en húsið er verðugur fulltrúi síns tíma.

Portin á milli húsanna og norðan megin við sláturhúsið þjóna einnig hafnarmannvirkjunum austan megin við svæðið. Þar sérstaklega að nefna frystihúsið við Hafnarbyggð 8, frá árinu 1970, sem var einnig teiknað af Teiknistofu S.Í.S. Húsið stendur á milli sláturhússins og Kauptúns, á jaðri verndarsvæðisins, og er ísturn þess eitt megin kennileiti þorpsins.

Þótt þéttleiki húsa vestan megin við Hafnarbyggð hafi verið meiri á árum áður, verður ekki séð annað en að nýbyggingar myndu ganga á þolmörk svæðisins.

Svæði 5: Frá Hafnarbyggð 4 að Framtíðarvíkinni

Hin forna Hafnarbyggð teygði sig lengra og lengra til suðurs með landfyllingunum á árunum upp úr 1900 og fram eftir 20. öldinni. Þéttleiki horfinna húsa og minja á þessu svæði er talsverður, en flest hús og minjarnar tengdust sjósókn, landbúnaði og verslun. Eitt sérkenni svæðisins er að hér standa hús báðu megin við götuna Hafnarbyggð, með manngerðu opnu svæði á milli húsanna vestan og austan megin við götuna. Munur á mælikvarða húsanna er einhver þótt hann sé ekki afgerandi. Austan megin standa tvö af elstu húsum á svæðinu; Kaupvangur, en endurgerð þess um síðustu aldamót er til fyrirmyndar, og Fisk- og salthúsið frá árinu 1886, en því var mikið breytt á 20. öldinni. Á þeim árum þegar Kaupvangur og Fisk- og salthúsið voru byggð

lá ströndin rétt austanmegin við húsin. Mjólkurstöðin, frá árinu 1963, og Geymslan, frá árinu 1979, standa vestan megin við Hafnarbyggðina, sem er hér skilgreint sem svæði 6.

Uppdrættir og loftmyndir frá Skipulagi ríkisins, frá árunum 1959 til 1979 sýna þróun landfyllinga fram eftir 20. öldinni. Með fyrstu landfyllingunum var lagður vegur að Hafbliksbryggjunni og í tímans rás varð Hafnarbyggðin ein megin aðkoma að hafnarsvæðinu að sunnan. En tilgangur landfyllinga til suðurs í Framtíðarvíkina virðist vera nokkuð óljós, ef frátalin er landfylling undir Geymsluna við Hafnarbyggð 1. Mörg iðnaðarmannvirki stóðu á þessu svæði en engin ný mannvirki tengd hafnsækinni starfsemi risu við Framtíðarvíkina í þeirra stað.

Eins og fyrr segir er endurgerð Kaupvangs frá því um síðustu aldamót til fyrirmyndar. Lágir steinhlaðnir veggir umhverfis Kaupvang eru frá þeim tíma.

Fisk- og salthúsið er með þó nokkra sérstöðu. Af elstu myndum að dæma hefur þetta pakkhús verið minna. Svo virðist sem austurhluti þess hafi verið rífinn og húsið stækkað til austurs, og byggt við það sunnan og vestan megin. Nánari sögu hússins má lesa í kafla 3.1.4. Spurningin er hvort nánari úttekt á húsinu leiði í ljós upprunalega grind þessa timburhúss og leifar af upprunanlegri klæðningu. Æskilegt væri að húsið yrði endurgert í sinni upprunanlegu ásýnd og stærð, með fyrirvara um áreiðanlegar heimildir. Uppgerð hússins, með seinni tíma breytingum og viðbyggingum, yrði einnig mikil áskorun, en æskilegt væri að því yrði fundið nýtt hlutverk er myndi styrkja áform um lifandi miðsvæði.

Nyrst á opna svæðinu vestan megin við Kaupvang eru bílastæði, en frá

70 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 5: Landfyllingin austan megin við Kaupvang og Fisk- og salthúsið. Enn sést móta fyrir fornu strandlínunni.

71 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 6: Húsin á svæði 6 og Framtíðin. Ellefu metra hár gaflveggur Geymslunnar þrengir að Framtíðinni, einu helsta kennileiti verndarsvæðisins.

bílastæðunum að Hafnarbyggðinni við Framtíðarvíkina er opna svæðið grasi vaxið, með hellulögðum göngustígum og stétt. Skipulag opna svæðisins er frekar óljóst. Hafnarbyggðin breikkar í malbikað bílaplan við framhlið Hafnarbyggðar 1.

Nýtt skipulag opna svæðisins gæti aukið gæði þess. Nýtt torg með nokkrum nýbyggingum í stærðarhlutföllum Kaupvangs yrði vel innan þolmarka svæðisins.

Svæði 6: Svæðið við Hafnarbyggð 1

Varðveislugildi svæðisins í næsta nágrenni við Mjólkurstöðina og Geymsluna er lágt. Svæðið einkennist af malarlögðum bílaplönnum, bílastæðum og grasflötum. Mjólkurstöðin, frá árinu 1963, er verðugur fulltrúi síns tíma, en Geymslan skyggir á Framtíðina við Hafnarbyggð 1a, og því þykir það rétt að við greiningu og mat á varðveislugildi verndarsvæðisins og setningu skilmála þess verði þessi tvö hús og nágrenni þeirra skoðuð innan sér svæðis.

Mjólkurstöðin, teiknuð af Teiknistofu S.Í.S., er verðugur fulltrúi síns tíma. Húsið tengist sögu verslunar og landbúnaðar á Vopnafirði.

Ef spurt er um þolmörk, þá sprengir Geymslan þann ramma. Ellefu metra hár gaflveggur hennar er í þriggja metra fjarlægð frá Framtíðinni.

Hins vegar myndi rif Geymslunnar bjóða upp á talsverða möguleika til að styrkja ásýnd svæðisins og til nýbygginga er tæku mið af byggðinni.

Svæði 7: Landfylling við höfnina

Svæðið er að mestu leyti landfylling frá 20. öldinni án minja. Einu mannvirkin á svæðinu eru olíutankar og dæluhús frá árinu 1991.

Svæðið er frekar eyðilegt. Ekki verður séð annað en að uppbygging svæðisins, samhliða uppbyggingu á svæðum 5 og 6, myndi styrkja ásýnd suðausturhluta verndarsvæðisins. En mælikvarði uppbyggingarinnar þyrfti að taka mið af mælikvarða verndarsvæðisins.

Svæði 8: Landfylling við Framtíðarvík og Kaupfélagsbryggja

Óbyggt svæði á landfyllingum frá 9. og 10. áratug síðustu aldar. Vestast á svæðinu lá bryggja Þöntunarfélagsins. Við austurenda svæðisins liggur Kaupfélagsbryggjan frá seinni hluta 20. aldar, í grennd við Akkerishólman sem var forðum legustaður skipa. Hellulagður göngustígur liggur eftir hluta vöðinnar. Áningastaður með bekk og skipslíkani er við suðurenda Hafnarbyggðar.

Ýmsir möguleikar eru á uppbyggingu svæðisins með tilliti til útivistar. Einnig ber að nefna að fáeinir smærri nýbyggingar tengdar útivist og ferðamennsku myndu styrkja svæðið. Frekari uppbygging svæðis 8 yrði fyrst og fremst tengd útivist og ferðamennsku, en sú uppbygging gæti einnig átt við svæði 7 og 10.

Svæði 9: Strönd við Framtíðarvík

Klettaströndin er nánast óhreyfð og eina náttúrulega svæðið innan verndarsvæðisins. Svæði 9 er að því leyti einstakt innan verndarsvæðisins og æskilegt væri að aðgerðir er raska náttúrulegu horfi klettastrandarinnar yrðu óheimilar.

72 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 7: Horft til svæðis 7 frá Kaupfélagsbryggju.

73 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 8: Horft yfir svæði 8 frá Kaupfélagsbryggju.

74 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 9: Klettaströndin við Framtíðarvík.

75 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 10: Svæði 10 er að miklu leyti grasi gróðið. Framtíðin á hægri hönd, en klettaströndin á vinstri hönd. Kirkjuból, safnaðarheimilið og Vopnafjarðarkirkja í bakgrunnum. Geymslan við Sundabúð 11b vinstra megin á myndinni er fyrir utan verndarsvæðið.

Svæði 10: Svæðið austan megin við Kolbeinsgötu 3-9

Svæðið er á jaðri miðkjarna þorpsins og íbúðabygðarinnar vestan megin. Nyrst á svæðinu stendur Framtíðin, en endurgerð hússins frá því um síðustu aldamót er til fyrirmyndar. Ströndin náði forðum að austurhlíð þessa forna verslunarhúss. Aðkoman að Framtíðinni var um göngustíg og vegslóða frá Kolbeinsgötu. Svæðið liggur á milli klettastrandarinnar og svæðis 1 við Kolbeinsgötu. Á suðurhluta svæðisins stóðu nokkrar minni byggingar, verkstæði, hlaða og fjós, hænsnahús og líkhús, en annars voru engin íbúðar- eða verslunarhús á svæðinu, að undanskildum Sólbakka suðaustan megin við kirkjuna. Svæðið er í dag óbyggt og grasi vaxið, að undanskildu næsta nágrenni Framtíðarinnar og safnaðarheimilis kirkjunnar.

Við frekari uppbyggingu á svæðinu þyrfti að skoða lóð Framtíðarinnar sérstaklega, en uppbygging svæðisins þyrfti að taka mið af þessu kennileiti verndarsvæðisins. Fáein íbúðarhús er tækju mið af byggðinni á svæði 1, eða smærri nýbyggingar tengdar ferðamennsku, yrðu innan þolmarka svæðisins. Þó er mælt með því að uppbygging svæðis 10 styrki fyrst og fremst útivistargildi þess.

4.2 MAT Á VARÐVEISLUGILDI SVÆÐA OG HÚSA

Varðveisluverð hús:

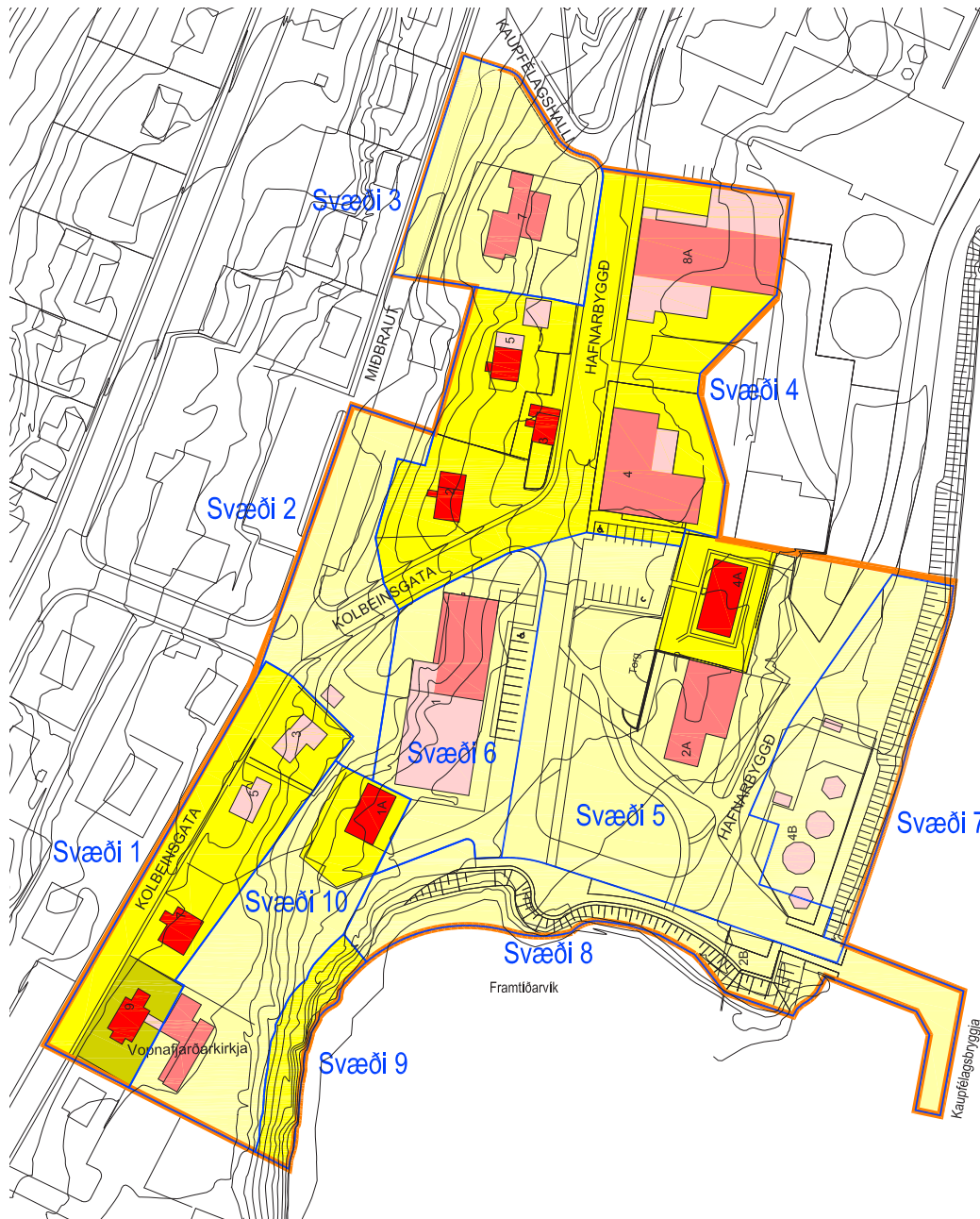
- Hús með hátt varðveislugildi
- Hús með miðlungs varðveislugildi
- Hús með lágt varðveislugildi

Varðveisluverðar heildir:

- Svæði með hátt varðveislugildi
- Svæði með miðlungs varðveislugildi
- Svæði með lágt varðveislugildi

Svæðisskipting:

- Svæði 1: Kolbeinsgata 3-9
- Svæði 2: Svæðið við Kolbeinsgötu 1 og syðri hluti Miðbrautar
- Svæði 3: Nyrðri hluti Miðbrautar og Hafnarbyggð 7
- Svæði 4: Kolbeinsgata og Hafnarbyggð
- Svæði 5: Frá Hafnarbyggð 4 að Framtíðarvinnu
- Svæði 6: Svæðið við Hafnarbyggð 1
- Svæði 7: Landfylling við höfnina
- Svæði 8: Landfylling við Framtíðarvík og Kaupfélagsbryggja
- Svæði 9: Strönd við Framtíðarvík
- Svæði 10: Svæðið austan megin við Kolbeinsgötu 3-9

4.2 MAT Á VARÐVEISLUGILDI SVÆÐA OG HÚSA

Markmið greinargerðar og tillögu að verndarsvæði í byggð er að meta gildi þeirra þátta og einkenna, er móta yfirbragð svæðisins. Forsendur þessa mats eru:

- Aðalskipulag Vopnafjarðar 2006-2026 og drög að nýju aðalskipulagi Vopnafjarðar sbr. umfjöllun í kafla 1.6.
- Húsakönnunarskýrslan og fornleifaskráning frá júlí 2019.
- Efni þessarar greinargerðar í köflum 1 til 3 hér að framan.
- Greining á svipmóti svæðisins samkvæmt kafla 4.1.

Við mat á varðveislugildi svæða og húsa er miðað við sömu skiptingu verndarsvæðisins í tíu minni svæði og í kafla 4.1. Hverju svæði er svo eftir atvikum skipt í minni svæði, en hús eru metin sérstaklega. Sum minni svæði eru innan lóðarmarka viðkomandi húss.

Varðveislugildi svæða og húsa er metið samkvæmt SAVE-aðferðarfræðinni.

Metin eru fimm gildi:¹

- Byggingarlist og listrænt gildi
- Menningarsögulegt gildi
- Umhverfisgildi
- Upprunalegt gildi
- Tæknilegt ástand

Ennfremur er stuðst við leiðbeiningar Minjastofnunar um hátt, miðlungs og lágt varðveislugildi svæða², en matið er ein megin forsenda við skilgreiningu á skilmálum um verndun og uppbyggingu.

Sjá kortið: 4.2 Mat á varðveislugildi svæða og húsa.

Sjá töfluna: 4.2. Mat á varðveislugildi svæða og húsa.

¹ Guðný Gerður Gunnarsdóttir, 2017. *Leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands 3. Verndarsvæði í byggð: Tillaga og greinargerð*, bls. 11-13.

² Guðný Gerður Gunnarsdóttir, 2017. *Leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands 3. Verndarsvæði í byggð: Tillaga og greinargerð*, bls. 16-17.

TAFLAN 4.2 MAT Á VARÐVEISLUGILDI SVÆÐA OG HÚSA

SVÆÐI 1: KOLBEINGATA 3-9									
Kolbeingsgata 3-7	Verndarflokkur innan svæðis:	Miðlungs							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Kolbeingsgata 3: Berg	1943	Lágt	Lágt	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Lágt	Lágt
	Kolbeingsgata 5: Sjónarhóll	1940	Lágt	Lágt	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Lágt	Lágt
	Kolbeingsgata 7: Kirkjuból	1900	Hátt	Hátt	Hátt	Miðlungs	Miðlungs	Hátt	Hátt
Kolbeingsgata 9 (vesturhluti)	Verndarflokkur innan svæðis:	Hátt							
	Kolbeingsgata 9: Vopnafjarðarkirkja	1903	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt
	Tengigangur safnaðarheimilis	1994	Lágt	Lágt	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt

SVÆÐI 2: SVÆÐIÐ VIÐ KOLBEINGÖTU 1 OG SYÐRI HLUTI MIÐBRAUTAR

Svæðið við Kolbeinsgötu 1	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Kolbeinsgata 1: Rafstöð	1982	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt
Syðri hluti Miðbrautar	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							

SVÆÐI 3: NYRÐRI HLUTI MIÐBRAUTAR OG HAFNARBYGGÐ 7

Nyrðri hluti Miðbrautar	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Hafnarbyggð 7: Sólvangur	1958	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs

SVÆÐI 4: KOLBEINGATA OG HAFNARBYGGÐ

Kolbeinsgata 2 og Hafnarbyggð 3 og 5	Verndarflokkur innan svæðis:	Miðlungs							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Kolbeinsgata 2: Baldursheimur	1882	Hátt	Hátt	Hátt	Miðlungs	Miðlungs	Hátt	Hátt
	Hafnarbyggð 3: Glæsibær	1905	Miðlungs	Hátt	Hátt	Miðlungs	Miðlungs	Hátt	Hátt
	Hafnarbyggð 5: Guðjohnsenshús	1880	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt
	Bílskúr á lóð Guðjohnsenshúss	1955	Lágt	Lágt	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt
	Viðbygging við Guðjohnsenshús	1972	Lágt	Lágt	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt
Hafnarbyggð 4 og 8a	Verndarflokkur innan svæðis:	Miðlungs							
	Hafnarbyggð 4: Kaupún	1958	Miðlungs	Hátt	Hátt	Miðlungs	Hátt	Miðlungs	Miðlungs
	Viðbygging við Kaupún	2014	Lágt	Lágt	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt

	Hafnarbyggð 8a: Sláturhúsið	1950	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs
	Yfirbyggð fjárrét við sláturhúsið	1964	Lágt	Miðlungs	Lágt	Miðlungs	Hátt	Lágt	Lágt
	Viðbygging við sláturhúsið	1983	Lágt	Lágt	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt

SVÆÐI 5: FRÁ HAFNARBYGGÐ 4 AÐ FRAMTÍÐARVÍKINN

Hafnarbyggð 4a	Verndarflokkur innan svæðis:	Miðlungs							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Hafnarbyggð 4a: Kaupvangur	1882	Hátt	HáttV	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt	Hátt
Lóðin Hafnarbyggð 2a og svæðið umhverfis Hafnarbyggð 2a og 4a	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							
	Hafnarbyggð 2a: Fisk- og salthúsið	1886	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt	Miðlungs	Miðlungs

SVÆÐI 6: SVÆÐIÐ VIÐ HAFNARBYGGÐ 1

Lóðin Hafnarbyggð 1	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Hafnarbyggð 1: Mjólurstöðin	1963	Lágt	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs	Miðlungs
	Hafnarbyggð 1: Geymslan	1979	Lágt	Lágt	Lágt	Hátt	Hátt	Lágt	Lágt
Svæðið sunnan við Hafnarbyggð 1	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							

SVÆÐI 7: LANDFYLLING VIÐ HÖFNINA

Landfylling við höfnina	Verndarflokkur innan svæðis:	Lágt							
	Hús	Elsta skráða byggingarár	Listrænt gildi/ Byggingarlist	Menningarsögulegt gildi	Umhverfisgildi	Upprunalegt gildi	Tæknilegt ástand	Varðveislugildi	Verndarflokkur innan svæðis
	Hafnarbyggð 4b: Dæluhús og olútankar	1991	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt	Lágt

SVÆÐI 8: LANDFYLLING VIÐ FRAMTÍÐARVÍK OG KAUPFÉLAGSBRYGGJA

Landfylling við
Framtíðarvík og
Kaupfélagsbryggja

Verndarflokkur
innan svæðis:

Lágt

SVÆÐI 9: STRÖND VIÐ FRAMTÍÐARVÍK

Strönd við
Framtíðarvík

Verndarflokkur
innan svæðis:

Miðlungs

SVÆÐI 10: SVÆÐIÐ AUSTAN MEGIN VIÐ KOLBEINSGÖTU 3-9

Lóðin Hafnarbyggð
1a

Verndarflokkur
innan svæðis:

Miðlungs

Hús

Elsta skráða
byggingarár

Listrænt gildi/
Byggingarlist

Menningarsögulegt
gildi

Umhverfisgildi

Upprunalegt
gildi

Tæknilegt
ástand

Varðveislugildi

Verndarflokkur
innan svæðis

Hafnarbyggð 1a:
Framtíðin

1898

Hátt

Hátt

Hátt

Hátt

Hátt

Hátt

Hátt

Svæðið sunnan
við Hafnarbyggð
1a og austurhluti
Kolbeinsgötu 9

Verndarflokkur
innan svæðis:

Lágt

Safnaðarheimili
Vopnafjarðarkirkju

1994

Miðlungs

Miðlungs

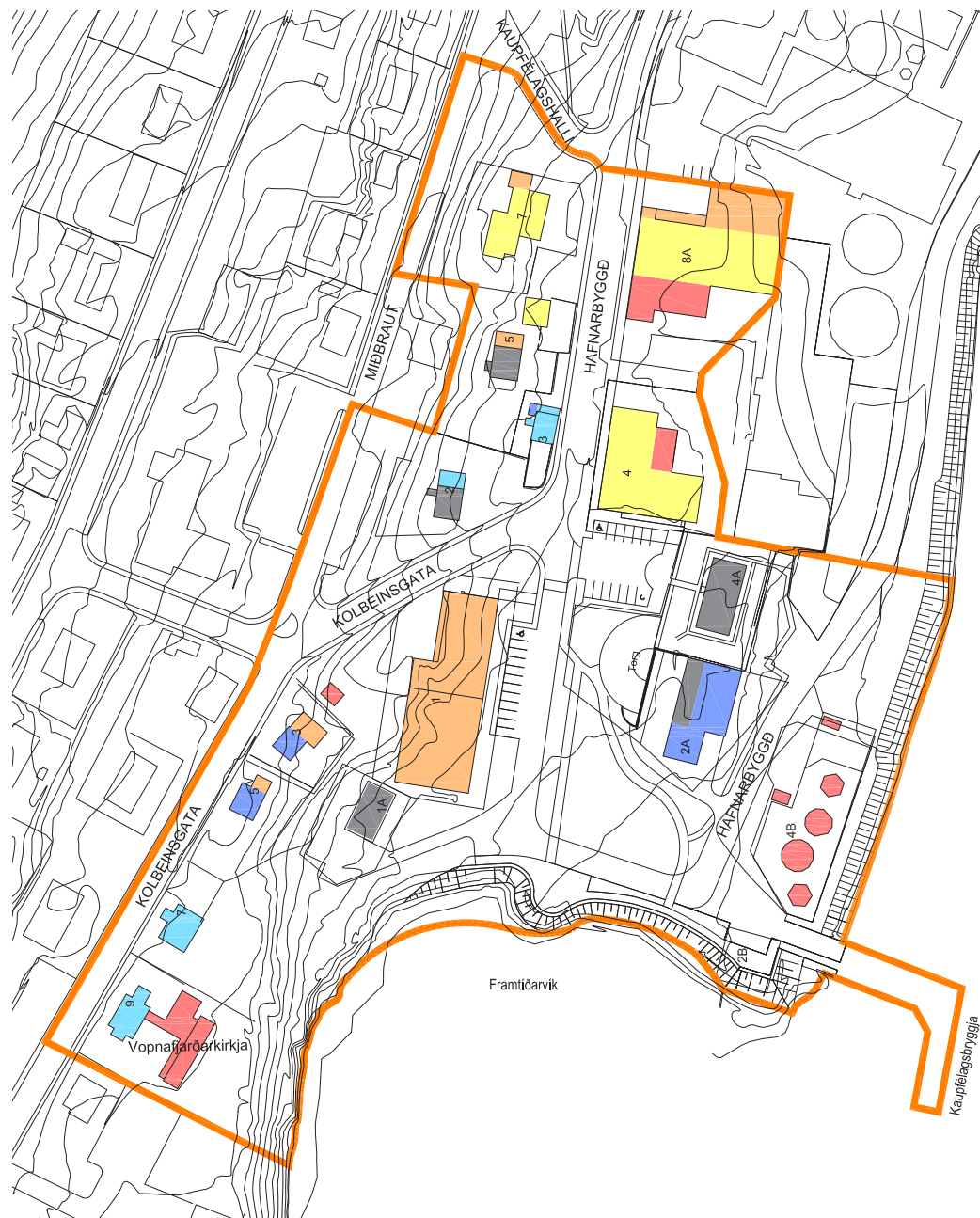
Miðlungs

Hátt

Hátt

Miðlungs

Miðlungs

4.3.1 ALDURSFLOKKUN HÚSA

Byggingartímabil

- 1899 og fyrr
- 1900-1919
- 1920-1944
- 1945-1959
- 1960-1979
- 1980 og seinna

4.3 VERNDARFLOKKAR

Í lögum um menningarminjar nr. 80/2012 eru ákvæði um verndun húsa, mannvirkja og leifar þeirra. Samkvæmt leiðbeiningum Minjastofnunar eru verndarflokkar skilgreindir út frá varðveislugildi húsa og mannvirkja, götumynda, húsaþyrpinga og heilda, og afmarkaðra reita innan verndarsvæðisins.³

4.3.1 HÚS OG MANNVIRKI EÐA LEIFAR ÞEIRRA ER FALLA UNDIR ÁKVÆÐI LAGA UM MENNINGARMINJAR

Sjá kortið: 4.3.1 Aldursflokkun húsa

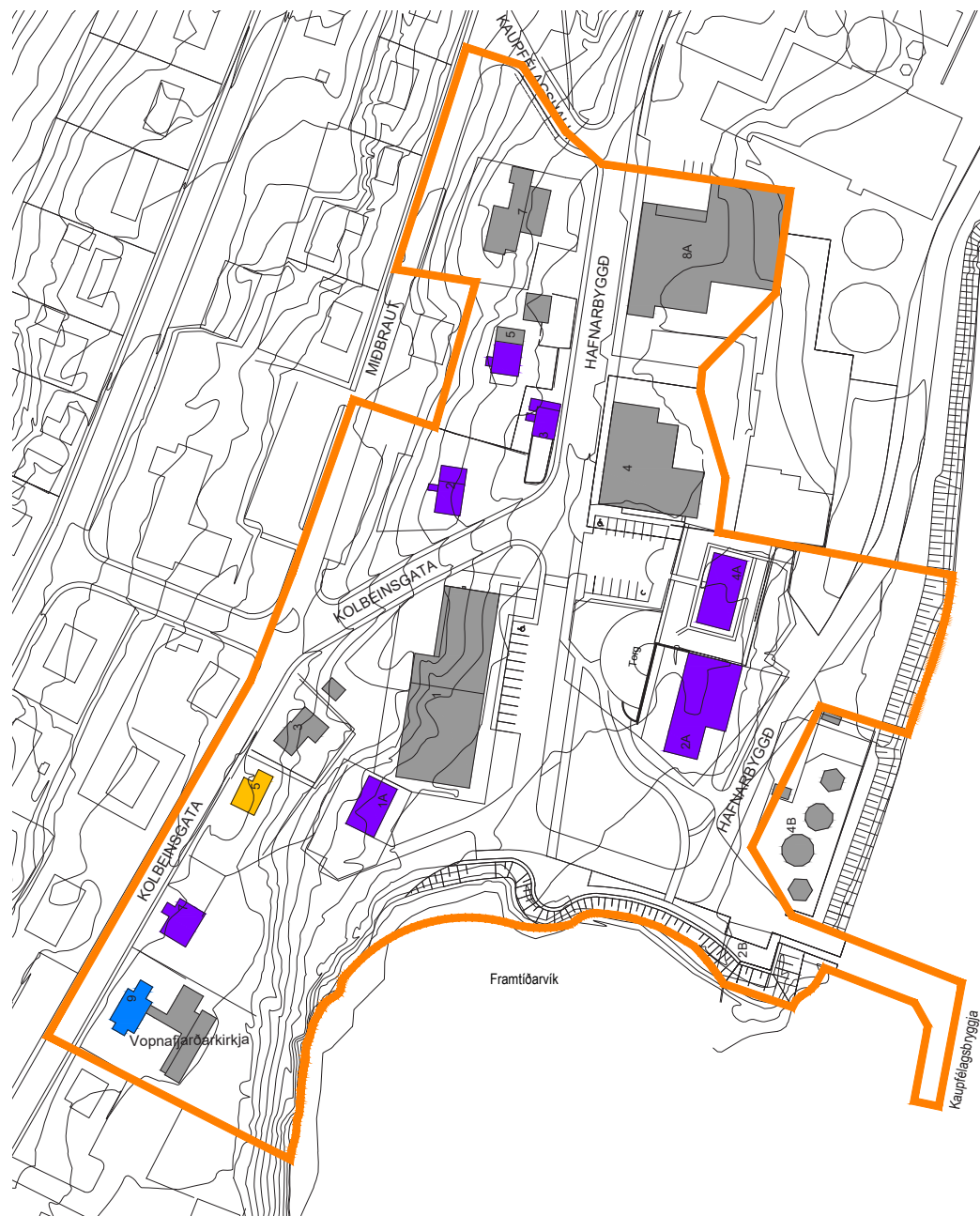
Af þeim sautján húsum og mannvirkjum á verndarsvæðinu eru átta frá því fyrir og um aldamótin 1900. Elsta húsið er Guðjohnsenshús frá árinu 1880. Af Fisk- og salthúsinu, frá árinu 1886, hefur einungis hluti varðveist.

Yngsta mannvirkið er viðbygging við verslunina Kaupþún frá árinu 2014.

Sjá kortið: 4.3.1 Hús á fornminjaskrá

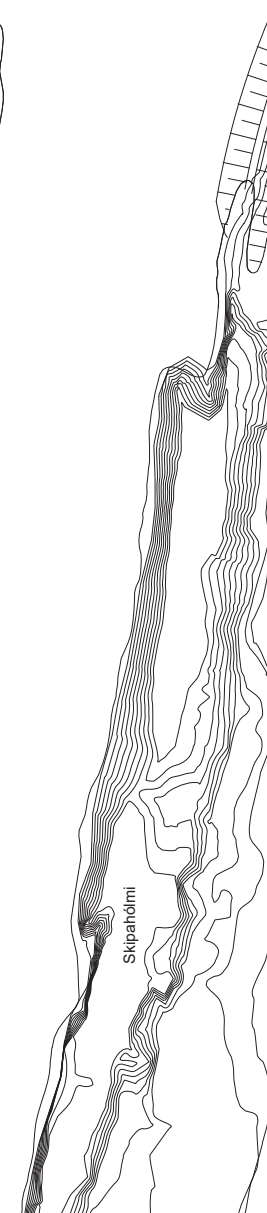
Vopnafjarðarkirkja, frá árinu 1903, er eina húsið á verndarsvæðinu er nýtur friðlýsingar samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012.

3 Guðný Gerður Gunnarsdóttir. (2017). *Leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands 3. Verndarsvæði i byggð: Tillaga og greinargerð*, bls. 14-15.

4.3.1 VERNDARFLOKKUR HÚSA

- Friðlýst hús
- Friðað hús
- Umsagnarskylt hús
- Önnur hús

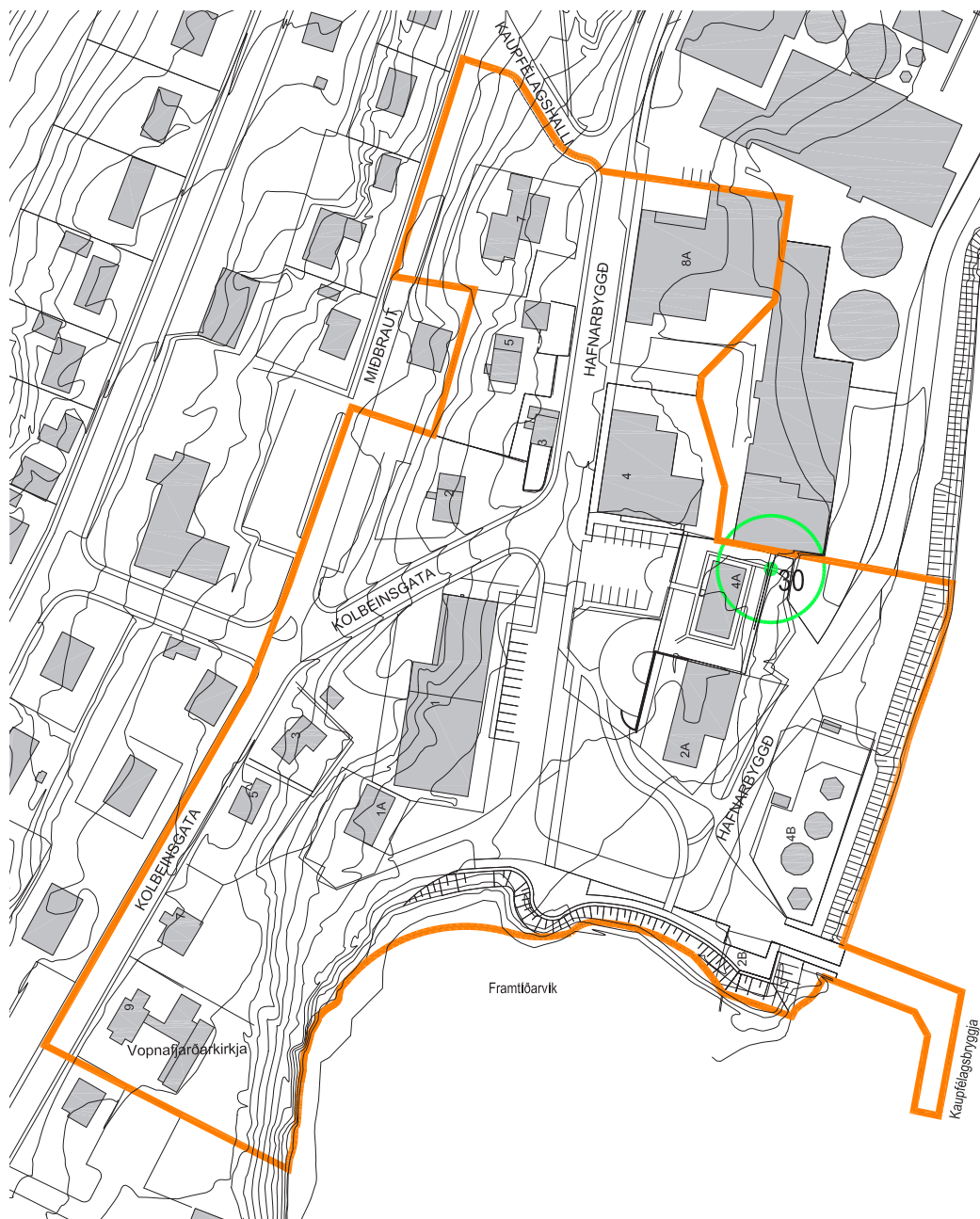

Sjö hús á svæðinu eru 100 ára og eldri, og eru því friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Sjónarhóll er frá árinu 1940 og er því umsagnarskilt í skilningi laganna, en það eru hús sem eru hvorki friðlýst né friðuð, en byggð árið 1940 eða fyrr.

Óheimilt er að gera breytingar á friðuðu eða friðlýstu húsi án umsagnar og leyfis Minjastofnunar Íslands, samanber 29. og 31. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Sjá verndarflokka húsa á korti: 4.3.1 Verndarflokkur húsa.

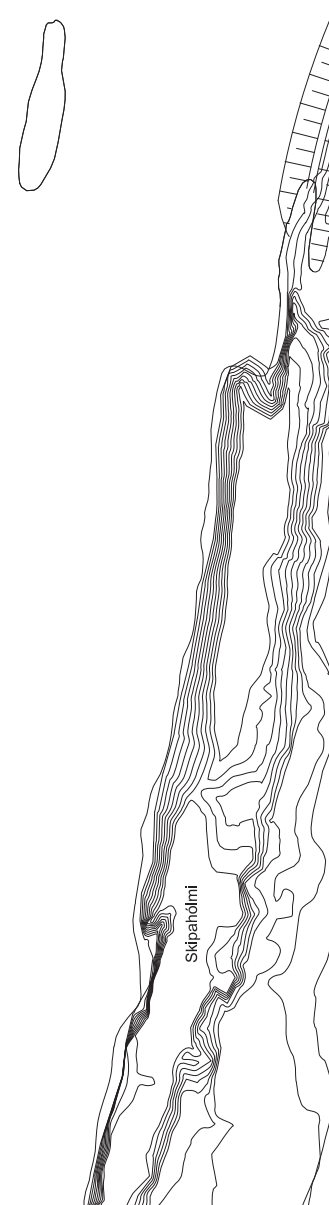

4.3.2 SÝNILEGAR MINJAR

Verkefnanúmer
1905-30

Sérheiti
-

Hlutverk
Sjóvarmargarður

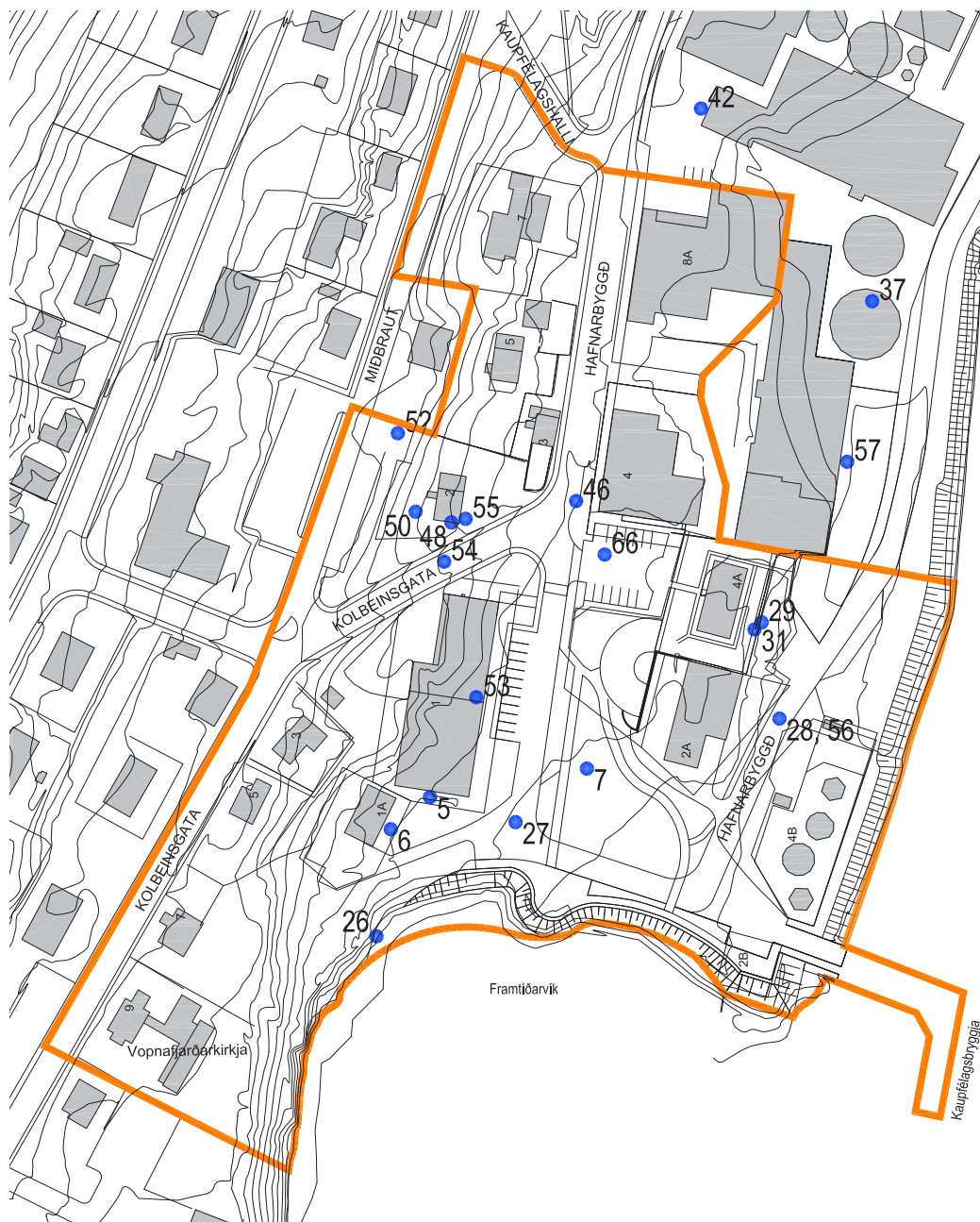

4.3.2 MINJAR ER FALLA UNDIR ÁKVÆÐI LAGA UM MENNINGARMINJAR

Talsverð uppbygging var á verndarsvæðinu fram eftir 20. öldinni, og eru allar minjar horfnar að undanskildu broti af sjóvarnargarði við norðausturhorn Kaupvangs. Þessar sýnilegu minjar njóta friðunar, með 15 metra verndarsvæði umhverfis þær.

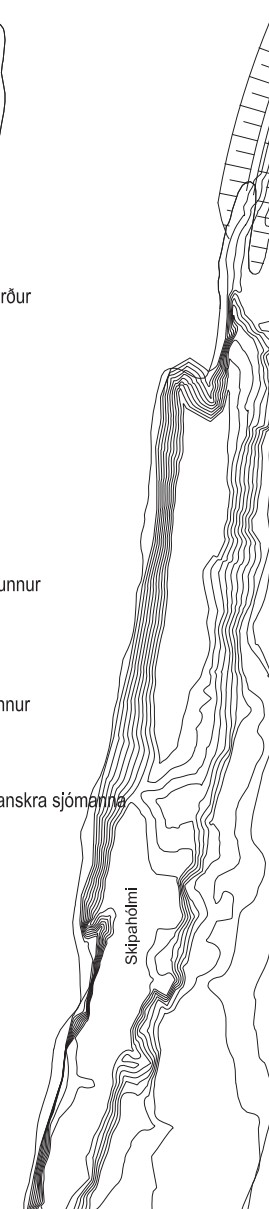
Athuga skal að allar framkvæmdir á verndarsvæði fornleifa eru óheimilar án leyfis Minjastofnunar Íslands.

Sjá kortið: 4.3.2 Sýnilegar minjar.

4.3.3 HORFNAR MINJAR

Verkefnanúmer	Sérhelti	Hlutverk
1905-5	-	Sjóvarnargarður
1905-6	Jómfrúrstígur, Frúarstígur, Frantiðarvegur	Vegur
1905-7	Framtíðarvík	Uppsátur
1905-26	Bryggja Pöntunarfélagsins	Bryggja
1905-27	Bryggja Framtíðarinnar	Bryggja
1905-28	Bryggja Örum & Wulff	Bryggja
1905-29	Kaupvangur	Garður
1905-31	Kornhús	Garður
1905-37	Búðarmöl	Uppsátur
1905-42	Stóri brunnur	Brunnur
1905-43	Blóðvöllur	Slátrun
1905-46	Stakkstæði	Fiskpurkun
1905-48	Baldursheimur/Einarshús	Stétt eða grunnur
1905-50	Baldursheimur/Einarshús	Garður
1905-52	Baldursheimur/Einarshús	Húsgrunnur
1905-53	Langiskúr?	Grunnur
1905-54	Baldursheimur/Einarshús	Vegur
1905-55	Jaðar	Hlaðinn grunnur
1905-56	Akkerishólmi	Undirstöður
1905-57	-	Brunnur
1905-59	Garðatún	Garður
1905-62	-	Grafreitir franskra sjómanna
1905-63	-	Grafreitir
1905-66	BP olíutankur KVV	Olíutankur

4.3.3 FORNLEIFAR

Eins og segir í kafla 1.3 voru fornleifar á svæðinu skráðar af Margréti Hallmundsdóttur og Rúnu Þráinsdóttur fornleifafræðingum. Þær skráðu hverskyns fornleifar, 100 ára og eldri, samkvæmt 3. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, og yngri minjar er teljast ekki til fornleifa í skilningi laganna, en þessar 20. aldar minjar bera vott um sögu verslunar, landbúnaðar og útvegs.

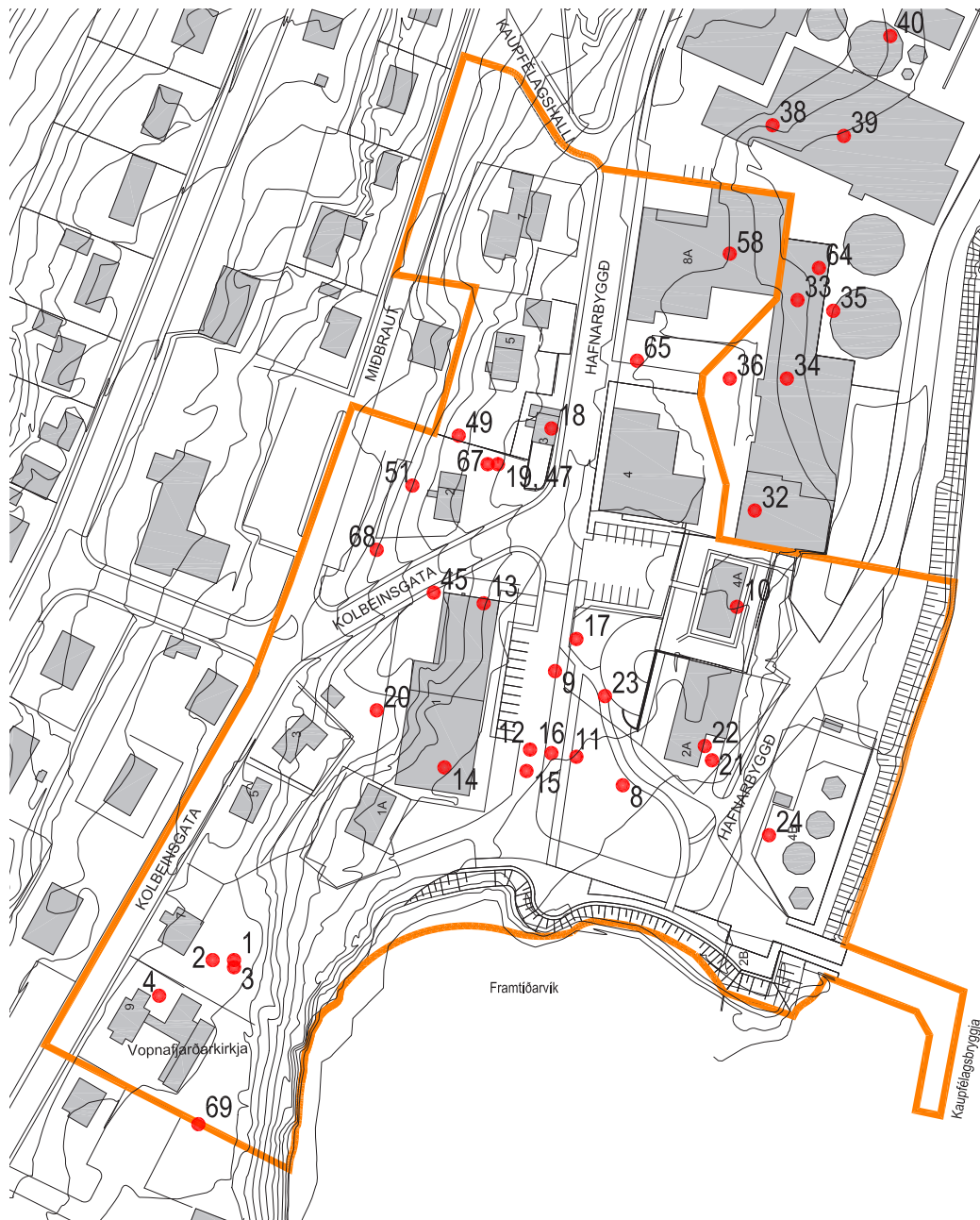
Alls skráðu þær 69 minjar, 44 hús og 25 fornminjar. Af 44 húsum eru 31 innan verndarsvæðisins. Þar af eru 30 horfin hús, en 1 á fornminjaskrá, það er Fisk- og salthúsið við Hafnarbyggð 2a. Af 25 skráðum fornminjum eru 18 innan verndarsvæðisins.

Eins og segir í kafla 4.3.2 eru allar minjar horfnar, að undanskildum leifum af sjóvarnargarði við norðausturhorn Kaupvangs við Hafnarbyggð 4a. Suður- og austurhluti verndarsvæðisins er á 20. aldar landfyllingum, en í sumum tilvikum gætu leifar minja leynst undir mannvirkjum og í jörðu. Ber þar meðal annars að nefna leifar minja er tengjast sjósókn og gætu leynst í fornu fjöruborði. Því skal fara með gát við allar framkvæmdir innan verndarsvæðisins.

Sjá kortin: 4.3.3 Horfin hús og 4.3.3 Horfnar minjar.

4.3.4 VERNDARFLOKKAR SAMKVÆMT VARÐVEISLUMATI

Við afmörkun verndarflokka er miðað við sömu skiptingu verndarsvæðisins í tíu minni svæði eins og í varðveislumatinu.

4.3.4 HORFIN HÚS

Verkefnanúmer	Sérheiti	Hlutverk
1905-1	Kirkjuból	Verkstæði
1905-2	Kirkjuból	Hlaða og fjós
1905-3	-	Hælsnahús
1905-4	Vopnafjarðarkirkja	Líkhús
1905-8	Vigtarskúrin	Bílavog
1905-9	Hús Pöntunarfélagsins	Pöntunarfélag
1905-10	Ás (eldri Ás)	Íbúðarhús
1905-11	-	Hjallur
1905-12	Hús Sigfúsar verts	Íbúðarhús
1905-13	Stefánshús/Ingubær	Íbúðarhús
1905-14	Langiskúr	Sláturhús og beitningaskúr
1905-15	Salthúsið	Kælihús, rétt, síðan beinamjöl
1905-16	Slysavarnarskúr	Bátageymsla
1905-17	Svendal	Íbúðarhús
1905-18	Fjón	Barnaskóli og íbúðarhús
1905-19	-	Óþekkt
1905-20	-	Útihús
1905-21	Horngryti	Iveruhús
1905-22	-	Beitningaskúr
1905-23	Beina- eða Fiskimjölsværsmiðjan	Fóðurverksmiðja
1905-24	Kobbaskúrinn	Beitninga- og fiskvinnsluskúr
1905-32	Kornhús	Geymsla
1905-33	Ullarhúsið	Geymsla
1905-34	Bátageymsla KVV	Geymsla
1905-35	Gamla fjósið	Fjós
1905-36	Íbúð faktors Örum & Wulff	Íbúð og geymsla
1905-38	Konuloft, Glæpaloft, Stórglæpaloft	Iveruhús, beitningahús
1905-39	Stórglæpaloftið	Dansstaður
1905-40	Mörbúð	Mörbræðsla
1905-41	Fiskiskúramir	Verbúðir, aðstöðuhús
1905-44	-	Hesthús
1905-45	-	Fjós
1905-47	Bakarið	Íbúðarhús, bakari, kennslustofa
1905-49	Baldursheimur/Einarshús	Óvist
1905-51	Baldursheimur/Einarshús	Hlaða og fjós
1905-58	Sláturhús	Slátur- og frystihús
1905-60	Smelteri	Lifrabræðsla
1905-61	Hóll	Íbúðarhús, sildarró, efnarannsóknarstofa fyrir sildvinnsluna
1905-64	-	Fjós
1905-65	Bensinstöð ESSO	Bensinafgreiðsla
1905-67	Sildarverksmiðjan	Fiskimjölsværsmiðja
1905-68	Sólhóll	Íbúðarhús
1905-69	Sólbakki	Hús

5. KAFLI: SKILMÁLAR UM VERNDUN OG UPPBYGGINGU

Í þessum kafla er sömu aðferð beitt og í kafla 4 um mat á varðveislugildi byggðar, að skipta verndarsvæðinu í tíu minni svæði, en skiptingin er „haldgott verkfæri við greiningu og mat á varðveislugildi verndarsvæðisins og setningu skilmála þess“, eins og segir í 3. mgr. kafla 4.

Í stuttu máli má segja að varðveislugildi verndarsvæðisins fellst í því að svæðin tíu eru með sín séreinkenni, eitt eða fleiri, er ber að varðveita, svo sem götumyndin, manngert landslag eins og landfyllingar og ósnortin náttúra og tengsl við sögu menningar, mannlífs, atvinnuvegar og byggingarlistar.

En innan verndarsvæðisins eru einnig svæði er mætti segja að hefðu ein og sér lítið varðveislugildi, svo sem svæði 2, en þar sem þau eru innan marka verndarsvæðisins, eins og það var afmarkað að ósk sveitarfélagsins, ber að vernda þau sérstaklega til að frekari uppbygging þeirra og breytingar raski svipmóti verndarsvæðisins sem minnst.

Að sjálfsögðu eru það svo húsin er hafa ótvírætt byggingarlistrænt og menningarsögulegt gildi og ber að varðveita þau, en einnig nánasta umhverfi þeirra.

5.1 SKILMÁLAR FYRIR VERNDARSVÆÐIÐ

Megin forsenda skilmála um verndun og uppbyggingu innan verndarsvæðisins eru greiningar svipmóts og mat á varðveislugildi svæðisins úr kafla 4.

Ýmsir möguleikar á uppbyggingu eru í boði, eftir því hvernig varðveislugildi viðkomandi svæðis hefur verið skilgreint:

- Hátt varðveislugildi: Minnstir möguleikar á uppbyggingu. Aðgerðir skulu miða að því að bæta það sem fyrir er. Þar sem gera má ráð fyrir að þar á meðal séu hús og mannvirki, sem hafa mikið byggingarlistarlegt og menningarsögulegt gildi, skulu endurbætur á húsum og mannvirkjum miða að því að færa þau nær upphaflegri gerð. Það getur átt við ef þeim hefur verið breytt á þann hátt að það samrýmist ekki upphaflegri gerð. Má þar nefna klæðningar og glugga.
- Miðlungs varðveislugildi: Nokkrir möguleikar á uppbyggingu. Endurbætur á eldri húsum og mannvirkjum skulu miða að því að færa þau nær upphaflegri gerð. Það sem byggt er nýtt skal laga sig að byggðinni sem fyrir er og hlutföll og svipmót hennar skulu virt.
- Lágt varðveislugildi: Mestir möguleikar á uppbyggingu. Það skal þó alltaf haft að leiðarljósi, að það sem byggt er nýtt þarf að falla vel að byggðinni sem fyrir er og taka mið af hlutföllum og svipmóti hennar¹

¹ Guðný Gerður Gunnarsdóttir. (2017). *Leiðbeiningar Minjastofunar Íslands 3. Verndarsvæði í byggð: Tillaga og greinargerð*, bls. 16-17.

5.1.1 MÖGULEIKAR TIL UPPBYGGINGAR

Þar sem varðveislugildi flestra svæða innan verndarsvæðisins er lágt eða miðlungs, er nokkuð svigrúm til uppbyggingar. Núverandi byggð er nokkuð frá þolmörkum, að undanskilinni byggðinni á svæðum 1 og 4.

Þau svæði þar sem skilmálarnir miðast fyrst og fremst að því að vernda og styrkja það sem fyrir er, eru svæði 1, 4 og 9.

Svæði 2 og 3 hafa ákveðna sérstöðu innan verndarsvæðisins, en svæði 2 býður upp á ýmsa möguleika til uppbyggingar er gæti styrkt verndarsvæðið. Hið sama á við svæði 3, þó í takmarkaðri mynd.

Svæðin 5 til 10 ber að skoða í samhengi við hvert annað, og með svæði 1 og 4 til hliðsjónar, en þungamiðja þeirrar skoðunar er svæði 5.

5.1.2 AÐSTEDJANDI HÆTTUR

Það svæði sem hér er skilgreint sem verndarsvæði í byggð nýtur hverfisverndar í gildandi aðalskipulagi. Í breytingu á aðalskipulagi Vopnafjarðarhrepps 2006-2026 er lögð fram hverfisvernd á miðsvæði Vopnafjarðarkauptúns, með sömu afmörkun og er í þessari tillögu að verndarsvæði í byggð. Verndarsvæðið er því þegar afmarkað á þéttbýlisupprætti aðalskipulagsins.

Árið 2009 tók gildi deiliskipulag hafnar- og miðsvæðis, er nær yfir stóran hluta verndarsvæðisins. Í því deiliskipulagi, er var nýlega fellt úr gildi, eru engin ákvæði um breytingar sem samræmast ekki markmiðum um verndun byggðarinnar.

5.1.3 SKILMÁLAR FYRIR VERNDARSVÆÐIÐ

Megin áherslurnar í skilmálunum beinast að verndun og uppbyggingu verndarsvæðisins.

Verndun og uppbygging verndarsvæðisins stuðli ávalt að því að styrkja lifandi miðsvæði þorpsins, enda segir í 5. grein Feneyjarskráarinnar: „Varðveisla sögulegra minja verður oftast auðveldari en ella ef þær eru nýttar í þágu samfélagsins.“

Það er yfirlýst markmið sveitarfélagsins að laða til sín ungt og menntað fólk. Verndarsvæði í byggð eitt og sér er ekki endilega líklegt til að ná því markmiði, miklu frekar lifandi miðsvæði þar sem áþreifanleg saga íbúanna endurspeglast í efnislegu umhverfi.

Skilmálarnir eru settir fram sem almennir skilmálar fyrir allt verndarsvæðið og sérskilmálar fyrir hvert svæði, en skilmálarnir miðast ávallt við:

- Verndun
- Uppbyggingu
- Ný mannvirki
- Umhverfi

Sjá töfluna: 5.1.3 Skilmálar um verndun og uppbyggingu.

TAFLAN 5.1.3 SKILMÁLAR UM VERNDUN OG UPPBYGGINGU:

SVÆÐI	VARÐVEISLUGILDI	ALMENNIR SKILMÁLAR
VERNDARSVÆÐIÐ Í BYGGÐ	VERNDUN	- Varðveisla og endurgerð húsa, umhverfis þeirra og almenningsrýmis, skulu styrkja heildarásýnd svæðisins. - Virða skal sérstöðu svæðisins. - Varðveita skal söguleg einkenni svæðisins. - Mælt er með aðgerðum er draga úr áberandi kennileitum á svæðinu sem rýra ásýnd, staðhætti og umhverfi þess, en hafa lítið eða ekkert gildi.
	UPPBYGGING	Uppbygging svæðisins miði að því að styrkja lifandi miðsvæði.
	NÝ MANNVIRKI	- Ný mannvirki skulu styrkja heildarásýnd svæðisins. - Ný mannvirki skulu falla vel að staðháttum og virða menningarsöguleg og byggingarlistarsöguleg einkenni byggðarinnar. - Staðsetning, stefna, stærð og hlutföll nýrra mannvirkja skulu miða við núverandi byggð. - Við hönnun nýrra mannvirkja skal taka tillit til sögulegra minja á viðkomandi svæði.
	UMHVERFI	- Huga skal að því að efnisval götu- og gangstígaklæðninga Kolbeinsgötu og Hafnarbyggðar muni styrkja sérstöðu svæðisins. Kolbeinsgata og Hafnarbyggð innan verndarsvæðisins eru hluti af elsta gatnakerfi þorpsins. - Fella skal bílastæði eins vel að umhverfi og mögulegt er. - Mælt er með blágrænum ofanvatnslausnum við hönnun bílastæða. - Mælt er með aðgerðum er draga úr umferðarhraða á svæðinu. - Leggja skal gönguleiðir innan svæðisins og tengja þær við svæði utan verndarsvæðisins þar sem það á við. Ber þar sérstaklega að nefna gönguleiðir sem hafa sögulega skírskotun. - Áningarstaðir innan svæðisins skulu falla vel að staðháttum, styrkja lifandi miðsvæði og tengjast minjum og sögu svæðisins. - Hönnun götugagna, svo sem bekkja, hjólastanda, lýsingar, o.s.frv., falli vel að staðháttum. - Má þar meðal annars nefna gögn er veita upplýsingar um sögu og minjar, sem mælt er með að verði á svæðinu. Mælt er með því að tækni okkar tíma verði nýtt við miðlun upplýsinga um sögu og minjar, svo sem snjallsímaforrit. Með því móti er unnt að gæta höfs í upplýsingamiðlun í formi skilta. - Við val á gróðri á svæðinu skal miða við núverandi gróður, umfang þess og gerð. Þó er mælt með gróðursetningu er dregur úr vindi á svæðinu.

SVÆÐI / HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR	
SVÆÐI 1: Kolbeinsgata 7 og 9 hafa hátt varðveislugildi, en einnig er verið að varðveita götumyndina.				
SVÆÐI 1	Svæði 1: Kolbeinsgata 3-9		MIDLUNGS TIL HÁTT	- Götumynd Kolbeinsgötu skal varðveita, það er staðsetning húsa, hæð þeirra og hlutföll. - Við allar breytingar skal miða við varðveislu heildarásýndar svæðisins og götumyndar.
	Kolbeinsgata 3-7		MIDLUNGS	- Við allar breytingar skal miða við varðveislu heildarásýndar svæðisins og götumyndar. - Tengja skal svæðin austan megin við svæði 1, við svæði fyrir utan verndarsvæðið með göngustígum. Ber þar sérstaklega að nefna göngustíg á milli Kolbeinsgötu 5 og 7 að Hafnarbyggð 1a, sem hefur sögulega skírskotun. - Gróðri á svæðinu skal stillt í hófi. - Girðingar á götuhliðinni eru ekki heimilar.
	Kolbeinsgata 3: Berg		LÁGT	- Endurbætur á húsinu skulu miða að því að afturkalla seinni tíma breytingar er rýra ásýnd þess. Ber þar að nefna sérstaklega trapisuklæðningu og gluggaáfellur. - Heimilt er að byggja við núverandi hæðir hússins, en þó aðeins ef slíkt samræmist götumyndinni. - Heimilt er að byggja nýtt hús á lóðinni, en staðsetning, stefna, stærð og hlutföll skulu miða við núverandi hús.
	Kolbeinsgata 5: Sjónarhóll		LÁGT	- Endurbætur á húsinu skulu miða að því að afturkalla seinni tíma breytingar er rýra ásýnd þess. Ber þar að nefna sérstaklega trapisuklæðningu og gluggaáfellur. - Heimilt er að byggja við núverandi hæðir hússins, en þó aðeins ef slíkt samræmist götumyndinni. - Heimilt er að byggja nýtt hús á lóðinni, en staðsetning, stefna, stærð og hlutföll skulu miða við núverandi hús.
SVÆÐIÐ ALMENNT		AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR		HÚS

SVÆÐI	SVÆÐI / HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
	Kolbeinsgata 7: Kirkjuból		HÁTT	- Við endurgerð hússins skal miða við upprunalegt útlit (útveggjaklæðning, undirstöður, gluggar og þakklæðning) á grundvelli áreiðanlegra heimilda. - Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins. - Mælt er með því að stigi á milli 1. og 2. hæðar verði færður inn í húsið.
	Kolbeinsgata 9 (vesturhluti)		HÁTT	- Breytingar á vesturhluta lóðarinnar eru háðar leyfi Minjastofnunar. - Mælt er með því að við endurnýjun nýlegri handriða og lýsingar verði fundnar lausnir er falla betur að útliti kirkjunnar.
	Kolbeinsgata 9: Vopnafjarðarkirkja		HÁTT	- Breytingar á útliti Vopnafjarðarkirkju eru óheimilar. - Heimilt er að fjarlægja tengigang á milli kirkjunnar og safnaðarheimilisins, með fyrirvara um samþykki höfundar safnaðarheimilisins eða arftaka hans. Bent er á að upprunalega var kirkjan stakstæð bygging.

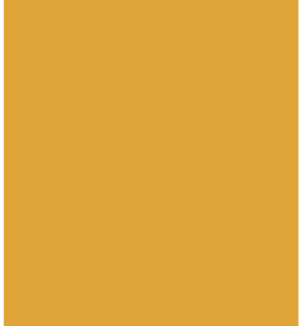
SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI 2

SVÆÐI / HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 2: Svæði 2 er að stórum hluta óbyggt og ber að vernda það til að frekari uppbygging þess og breytingar raski svipmóti verndarsvæðisins sem minnst.			
Svæði 2: Svæðið við Kolbeinsgötu 1 og syðri hluti Miðbrautar		LÁGT	
Svæðið við Kolbeinsgötu 1		LÁGT	• Heimilt er að draga úr landhalla við Kolbeinsgötu. • Heimilt er að byggja hús á svæðinu er taka mið af húsunum við Kolbeinsgötu 3-7, með tilliti til stærða og hlutfalla. • Ný hús skulu falla vel að götumyndinni og styrkja heildarásýnd svæðis 1. • Tengja skal svæðin sunnan megin við svæði 2 við svæði fyrir utan verndarsvæðið með göngustígum. • Gróðri á svæðinu skal stillt í hófi. • Girðingar á götuhliðinni eru ekki heimilar.
Kolbeinsgata 1: Rafstöð		LÁGT	• Heimilt er að rífa rafstöðina eða fella hana inn í nýtt hús. • Heimilt er að breyta lögun lóðarinnar Kolbeinsgötu 1 vegna nýbygginga.
Syðri hluti Miðbrautar		LÁGT	• Heimilt er að byggja hús á svæðinu er taka mið af húsunum við Kolbeinsgötu 3-7 og á vesturhluta svæðis 4, með tilliti til stærða og hlutfalla. • Ný hús skulu falla vel að götumyndinni og styrkja heildarásýnd svæða 1 og 4. • Samræma skal umfang gróðurs við gróður vestan megin við Miðbraut.
SVÆÐIÐ ALMENNT		AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS

SVÆÐI / HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 3: Svæði 3 ber að vernda til að frekari uppbygging þess og breytingar raski svipmóti verndarsvæðisins sem minnst.			
SVÆÐI 3	Svæði 3: Nyrðri hluti Miðbrautar og Hafnarbyggð 7		LÁGT
	Nyrðri hluti Miðbrautar		• Heimilt er að draga úr landhalla við Kolbeinsgötu. • Heimilt er að byggja hús á svæðinu er taka mið af húsunum vestan megin við Miðbraut og á vesturhluta svæðis 4, með tilliti til stærða og hlutfalla. • Ný hús skulu falla vel að götumyndinni og styrkja heildarásýnd svæða 3 og 4. • Samræma skal umfang gróðurs við gróður vestan megin við Miðbraut.
	Hafnarbyggð 7: Sólvangur		MIÐLUNGS • Við endurgerð hússins skal miða við upprunalegt útlit (útveggjaklæðning, gluggar, þakklæðning og handrið) á grundvelli áreiðanlegra heimilda. Sérstaklega skal huga að stíleinkennandi litavali 6. áratugar 20. aldarinnar. • Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 4: Á svæði 4 eru það bæði hús og götummyndin er ber að varðveita.			
Svæði 4: Kolbeinsgata og Hafnarbyggð		MÍÐLUNGS	
Kolbeinsgata 2 og Hafnarbyggð 3 og 5		MÍÐLUNGS	• Heimilt er að byggja hús á svæðinu. Vegna staðsetningar í miðju þorpsins skulu nýbyggingar taka mið af svipmóti húsa á svæðinu, meðal annars hvað varðar stærð og hlutföll. Huga skal að efnis- og litavali. • Sérstök áhersla er lögð á að nýbyggingar styrki götummynd svæðisins. • Nýbyggingar á svæðinu, umgjörð þeirra og umhverfi, skulu styrkja áform um lifandi miðsvæði. • Tengja skal byggðina vestan megin við svæði 4 við miðju þorpsins með göngustígum.
Kolbeinsgata 2: Baldursheimur		HÁTT	• Við endurgerð hússins skal miða við upprunalegt útlit (útveggjaklæðning, undirstöður, gluggar og þakklæðning) á grundvelli áreiðanlegra heimilda. • Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins.
Hafnarbyggð 3: Glæsibær		HÁTT	• Við endurgerð hússins skal miða við upprunalegt útlit (útveggjaklæðning, undirstöður, gluggar og þakklæðning) á grundvelli áreiðanlegra heimilda. • Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins.
SVÆÐIÐ ALMENNT		AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS

SVÆÐI 4	SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
	Hafnarbyggð 5: Guðjohnsenshús		HÁTT OG LÁGT	- Húsið var gert upp á 10. áratug síðustu aldar, undir leiðsögn og með styrk Húsafriðunarnefndar, og er óheimilt að breyta því. Við seinni tíma endurgerð skal miða við upprunalegt útlit á grundvelli áreiðanlegra heimilda. - Heimilt er að breyta útliti steinsteyptu viðbyggingarinnar, frá árinu 1972, þannig að hún falli betur að eldri hluta hússins.
	Hafnarbyggð 4 og 8a		MÍÐLUNGS	- Heimilt er að byggja hús á svæðinu. Vegna staðsetningar í miðju þorpsins skulu nýbyggingar taka mið af svipmóti húsa á svæðinu, meðal annars hvað varðar stærð og hlutföll. Huga skal að efnis- og litavali. - Sérstök áhersla er lögð á að nýbyggingar styrki götumynd svæðisins. - Nýbyggingar á svæðinu, umgjörð þeirra og umhverfi, skulu styrkja áform um lifandi miðsvæði.
	Hafnarbyggð 4: Kauptún		MÍÐLUNGS OG LÁGT	- Við endurgerð hússins skal miða við upprunalegt útlit (útveggjaklæðning, undirstöður, gluggar og þakklæðning) á grundvelli áreiðanlegra heimilda. - Mælt er með því að inngangurinn við götuna, sem var lagður af árið 1979, verði endurgerður. Ennfremur er mælt með því að auglýsingaskilti verði fjarlægð af gluggum og önnur lausn fundin fyrir auglýsingar, sem virðir upprunalegt útlit götumyndarinnar. - Mælt er með því að við endurnýjun nýlegri handriða verði fundnar lausnir er falla betur að útliti hússins. - Heimilt er að breyta útliti viðbyggingarinnar, frá árinu 2014, þannig að hún falli betur að eldri hluta hússins. - Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins.

SVÆÐIÐ ALMENNT

AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR

HÚS

SVÆÐI 4	SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
	Hafnarbyggð 8a: Sláturhúsið		MIÐLUNGS OG LÁGT	- Við endurgerð hússins, sem er frá árinu 1952, skal miða við upprunalegt útlit (útveggjaklæðning, undirstöður, gluggar og þakklæðning) á grundvelli áreiðanlegra heimilda. Hafa ber þó í huga að iðnaðarstarfsemi er í húsinu eftir endurnýjun búnaðar á 10. áratug síðustu aldar, og skulu aðgerðir vegna endurgerðar metnar í hverju tilfelli fyrir sig með tilliti til þess. - Sannfærandi dæmi eru til um að látlausar iðnaðarbyggingar án afgerandi stíleinkenna, sambærilegar sláturhúsinu frá 1952, hafi verið endurgerðar og þær nýttar undir starfsemi er styrkir lifandi miðsvæði (veitingarekstur, menningarstarfsemi, verslun og þjónusta). Því er mælt með því hér að hugmyndir þess efnis verði skoðaðar. - Viðbætur við húsið frá 1952 skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins. - Heimilt er að breyta viðbyggingunni, sem er frá árinu 1983, þannig að hún falli betur að götumyndinni og svæðinu.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 5: Svæði 5 er frekar opið svæði með einu af glæsilegustu húsum staðarins, það er Kaupvangur, en talsverðir möguleikar eru til uppbyggingar á svæðinu, sem ber að vernda vegna miðlægrar legu þess.			
SVÆÐI 5	Svæði 5: Frá Hafnarbyggð 4 að Framtíðarvíkinni		LÁGT TIL MIÐLUNGS
	Hafnarbyggð 4a		- Lóðin var gerð upp um svipað leyti og húsið um síðustu aldamót og er óheimilt að breyta henni. Steinhlaðnir veggir voru reistir utan um húsið og eru þeir skírskotun til horfinna sjóvarnargarða á svæðinu. - Göngustígur um lóðina tengir saman vestari og austari hluta svæðisins. Við seinni tíma framkvæmdir skal huga að varðveislu steinhlöðnu veggjanna og göngustígsins.
	Hafnarbyggð 2a: Fisk- og salthúsið		MIÐLUNGS
	Hafnarbyggð 4a: Kaupvangur		HÁTT

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI 5	SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
	Lóðin Hafnarbyggð 2a og svæðið umhverfis Hafnarbyggð 2a og 4a		LÁGT	- Talsverðir möguleikar á uppbyggingu eru á svæðinu. - Heimilt er að byggja hús á svæðinu. Vegna staðsetningar í miðju þorpsins skulu nýbyggingar taka mið af svipmóti húsa á svæðinu, meðal annars hvað varðar stærð og hlutföll. Huga skal að efnis- og litavali. - Sérstök áhersla er lögð á að nýbyggingar við vesturhluta Hafnarbyggðar styrki götummynd Hafnarbyggðar, frá norðurmörkum verndarsvæðisins, að landfyllingu Framtíðarvíkur. - Í því samhengi ber að hafa í huga að stærðir og hlutföll húsa í miðju þorpsins eru mismunandi eftir aðliggjandi svæðum. Það eru húsin vestan megin við Hafnarbyggð á sæði 4, síðan húsin austan megin. - Hafnarbyggð á svæði 4, og Mjólkurstöðin við Hafnarbyggð 1, og loks Hafnarbyggð 2a og 4a. Það er því vandasamt verk að ákveða stærðir og hlutföll nýbygginga, við vesturhluta Hafnarbyggðar á svæði 5, sem styrkja götummynd Hafnarbyggðar annars vegar, og falla vel að miðju þorpsins í heild sinni hins vegar. - Sérstök áhersla er lögð á að nýbyggingar við suðurhluta Hafnarbyggðar styrki heildarásýnd strandlengjunnar, frá suðurmörkum verndarsvæðisins að Kaupfélagsbryggju. - Uppbygging á austurhluta svæðis 5, austan megin við Hafnarbyggð 2a og 4a, skoðist með uppbyggingu á landfyllingunni á svæði 7. - Nýbyggingar á svæðinu, umgjörð þeirra og umhverfi, skulu styrkja áform um lifandi miðsvæði. - Umhverfi svæðis 5 skoðist sérstaklega með tilliti til líflegs götulífs, samkoma og útivistar. - Mælt er með því að skipulag nýs torgs á svæðinu verði skoðað. - Göngustígar um svæðið tengist vel aðlægum svæðum. - Mælt er með því að dregið verði verulega úr umferð tengdri hafnarstarfseminni um svæði 5, enda er aðalaðkoman að höfninni í dag að norðan. - Mælt er með því að skjólveggur úr timbri og undirstöður hans, vestan megin við Hafnarbyggð 2a, verði rifinn.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI 6

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 6: Svæði 6 ber fyrst og fremst að vernda vegna miðlægrar legu þess, en talsverðir möguleikar eru til uppbyggingar.			
Svæði 6: Svæðið við Hafnarbyggð 1		LÁGT	
Lóðin Hafnarbyggð 1, Mjólurstöðin og Geymslan		LÁGT	- Möguleikar á uppbyggingu á lóðinni eru frekar litlir ef einhverjir, það fer eftir því hvort Geymslan stendur áfram eða vikur fyrir nýju skipulagi. - Nýtt skipulag á suðurhluta lóðarinnar býður upp á þann möguleika að styrkja heildarásýnd svæðisins til muna, með stakstæðri nýbyggingu og nýrri umgjörð, á mörkum miðsvæðisins og aðlægra svæða. - Stærð og hlutföll nýbyggingar tækju mið af stærð og hlutföllum Hafnarbyggðar 1 og 1a. Staðsetning hennar yrði þannig að hún skyggði ekki á Hafnarbyggð 1a. - Nýbygging, nýting hennar, umgjörð og umhverfi, styrki áform um lifandi miðsvæði. - Mælt er með því að umgjörð og umhverfi lóðarinnar verði endurskoðuð með aðliggjandi svæðum.
Hafnarbyggð 1: Mjólurstöðin		MIÐLUNGS	- Við endurgerð hússins skal miða við upprunalegt útlit á grundvelli áreiðanlegra heimilda. - Heimilt er að rífa bílageymsluna sem er frá árinu 1979. - Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins. - Mælt er með því að húsið verði nýtt undir starfsemi er styrkir áform um lifandi miðsvæði.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI 6	SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
	Hafnarbyggð 1: Geymslan		LÁGT	- Geymslan skyggir verulega á Hafnarbyggð 1a (Framtíðina) og því er mælt með því að húsið verði rifið eða styt. - Mælt er með því að húsið verði nýtt undir starfsemi er styrkir áform um lifandi miðsvæði og útliti hússins verði breytt í samræmi við það.
	Svæðið sunnan við Hafnarbyggð 1		LÁGT	- Möguleikar á uppbyggingu á svæðinu skoðist með aðliggjandi svæðum 5, 8 og 10. - Stærð og hlutföll nýbyggingar tækju mið af stærð og hlutföllum Hafnarbyggðar 1a. - Nýbygging, nýting hennar, umgjörð og umhverfi styrki áform um lifandi miðsvæði. - Möguleiki er á tengingu svæðis 5 við aðliggjandi svæði með göngustígum. Ber þar sérstaklega að nefna gönguleiðir sem hafa sögulega skírskotun.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 7: Svæði 7 ber fyrst og fremst að vernda vegna miðlægrar legu þess, en talsverðir möguleikar eru til uppbyggingar.			
Svæði 7: Landfylling við höfnina		LÁGT	
Landfylling við höfnina		LÁGT	- Möguleikar á uppbyggingu er styrkir áform um lifandi miðsvæði eru töluverðir. - Möguleikar á uppbyggingu á svæðinu skoðist með aðliggjandi svæðum 5 og 8. - Heimilt er að byggja hús á svæðinu. Vegna staðsetningar í miðju þorpsins skulu nýbyggingar taka mið af svipmóti húsa á svæðinu, meðal annars hvað varðar stærð og hlutföll. Huga skal að efnis- og litavali. - Nýbyggingar á svæðinu, umgjörð þeirra og umhverfi skulu styrkja áform um lifandi miðsvæði. - Umhverfi svæðis 7 skoðist sérstaklega með tilliti til líflegs götulífs, samkoma og útvistar. - Göngustígar um svæðið tengist vel aðlægum svæðum. - Mælt er með því að dregið verði úr umferð tengdri hafnarstarfseminni um svæði 7, en aðalaðkoman að höfninni er í dag að norðan. - Möguleiki er á breytingum á landfyllingunni við nánari hönnun svæðisins, með tilliti til útvistar.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 8: Svæði 8 ber fyrst og fremst að vernda vegna miðlægrar legu þess, en talsverðir möguleikar eru til uppbyggingar.			
SVÆÐI 8	Svæði 8: Landfylling við Framtíðarvík og Kaupfélagsbryggja		LÁGT
	Landfylling við Framtíðarvík og Kaupfélagsbryggja		- Möguleikar á uppbyggingu er styrkir áform um lifandi miðsvæði eru þó nokkrir. Ber þar að nefna tengingu núverandi göngustíga við aðliggjandi svæði og nánari hönnun svæðisins, með tilliti til útvistar. - Einnig ber að nefna smærri nýbyggingar. - Bent er á þann möguleika að byggja bryggju sem hefði sögulega skírskotun til bryggju Pöntunarfélagsins, er stóð við vesturmörk svæðisins. - Möguleiki er á breytingum á landfyllingunni og Hafbliksbryggju við nánari hönnun svæðisins, með tilliti til útvistar.
	Hafnarbyggð 2b: lóðnaðar- og athafnalóð		- Mælt er með því að fallið verði frá áformum um að reisa skólpadælustöð ofanjarðar á lóðinni. - Heimilt er að breyta lögun lóðarinnar Hafnarbyggð 2b vegna nýbygginga og / eða endurskilgreina nýtingu hennar. Einnig er heimilt að fella lóðina niður. - Mælt er með því að svæði lóðarinnar verði nýtt undir mannvirki er styrkja áform um lifandi miðsvæði.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 9: Svæðið ber að vernda vegna ósnortinnar náttúru.			
SVÆÐI 9	Svæði 9: Strönd við Framtíðarvík		MIDLUNGS
	Strönd við Framtíðarvík	MIDLUNGS	Aðgerðir er raska náttúrulegu horfi klettastrandarinnar eru óheimilar.

SVÆÐIÐ ALMENNT	AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS
----------------	-------------------------	-----

SVÆÐI/HÚS		VARÐVEISLUGILDI	SÉRSKILMÁLAR
SVÆÐI 10: Svæði 10 er frekar opið svæði með einu af glæsilegustu húsum staðarins, það er Framtíðin, en talsverðir möguleikar eru til uppbyggingar á svæðinu, sem ber að vernda vegna miðlægrar legu þess.			
SVÆÐI 10	Svæði 10: Svæðið austan megin við Kolbeinsgötu 3-9		LÁGT TIL MIÐLUNGS
	Hafnarbyggð 1a		Möguleiki er á tengingu lóðar Hafnarbyggðar 1a við aðliggjandi svæði með göngustígum. Ber þar sérstaklega að nefna gönguleiðir sem hafa sögulega skírskotun.
	Hafnarbyggð 1a: Framtíðin		HÁTT - Húsið var gert upp um síðustu aldamót og er óheimilt að breyta því. Við seinni tíma endurgerð skal miða við upprunalegt útlit á grundvelli áreiðanlegra heimilda. - Viðbætur skulu vera í samræmi við mikilvægustu hluta hússins.
	Svæðið sunnan við Hafnarbyggð 1a og austurhluti Kolbeinsgötu 9		LÁGT - Þó nokkrir möguleikar á uppbyggingu eru á svæðinu. - Heimilt er að byggja hús á svæðinu. Taka skal mið af svipmóti húsa á svæðinu, meðal annars hvað varðar stærð og hlutföll. Huga skal að efnis- og litavali. - Nýbyggingar á svæðinu, umgjörð þeirra og umhverfi skulu styrkja áform um lifandi miðsvæði. - Möguleiki er á veltengingu frá svæðum 6 og 8. - Mælt er með tengingu svæðis 10 við aðliggjandi svæði með göngustígum. Ber þar sérstaklega að nefna gönguleiðir sem hafa sögulega skírskotun.
	Kolbeinsgata 9: Safnaðarheimili Vopnafjarðarkirkju		MIÐLUNGS - Óheimilt er að breyta safnaðarheimilinu án samþykkis höfundar þess eða arftaka. - Mælt er með tengingu austurhluta lóðar Kolbeinsgötu 9 við aðliggjandi svæði með göngustígum. Ber þar sérstaklega að nefna gönguleiðir sem hafa sögulega skírskotun.
SVÆÐIÐ ALMENNT		AFMÖRKUÐ SVÆÐI OG LÓÐIR	HÚS

6. KAFLI: BEITING SKILMÁLANNA VIÐ VERNDUN OG UPPBYGGINGU

Skilmálar þessarar greinargerðar skulu hafðir til hliðsjónar við frekari þróun innan verndarsvæðisins. Skulu skilmálarnir meðal annars teknir upp í deiliskipulagi verndarsvæðisins og útfærðir í samræmi við skipulagslög og reglugerðir.

Til upprifjunar er hér bent á kafla 1.7 um deiliskipulag miðsvæðisins, þ.e. verndarsvæðisins, en þar segir meðal annars:

“Tilgangur nýs deiliskipulags fyrir miðsvæðið er:

- Að festa skilmála, um verndun og uppbyggingu svæðisins sem koma fram í verndarsvæði í byggð, í skipulag.
- Að auka staðarvitund og styrkja miðbæinn sem miðkjarna fyrir sveitarfélagið.

Með þessu vill Vopnafjarðarhreppur festa verndun helstu húsa miðbæjarins í sessi, styrkja heildarsvipmót þess, auk þess að tryggja menningarsögulegt gildi til framtíðar. Þannig geti miðbærinn orðið aðdráttarafl fyrir gesti og íbúa þar sem lesa má sögu bæjarins í umhverfið, sækja verslun og helstu þjónustu. Er þetta í samræmi við tilgang og markmið tillögu um verndarsvæði í byggð.”

Síðan segir í innangsorðum kafla 5.1.3 um skilmálana fyrir verndarsvæðið:

„Verndun og uppbygging verndarsvæðisins stuðli ávallt að því að styrkja

lifandi miðsvæði þorpsins, enda segir í 5. grein Feneyjarskráarinnar:

„Varðveisla sögulegra minja verður oftast auðveldari en ella ef þær eru nýttar í þágu samfélagsins.“

Þá er það skilyrði sveitarfélagsins að öll byggingaráform innan verndarsvæðisins verði borin undir Minjastofnun til umsagnar. Það á ekki einungis við framkvæmdir við friðuð og friðlýst hús og framkvæmdir er gætu raskað forminjum.

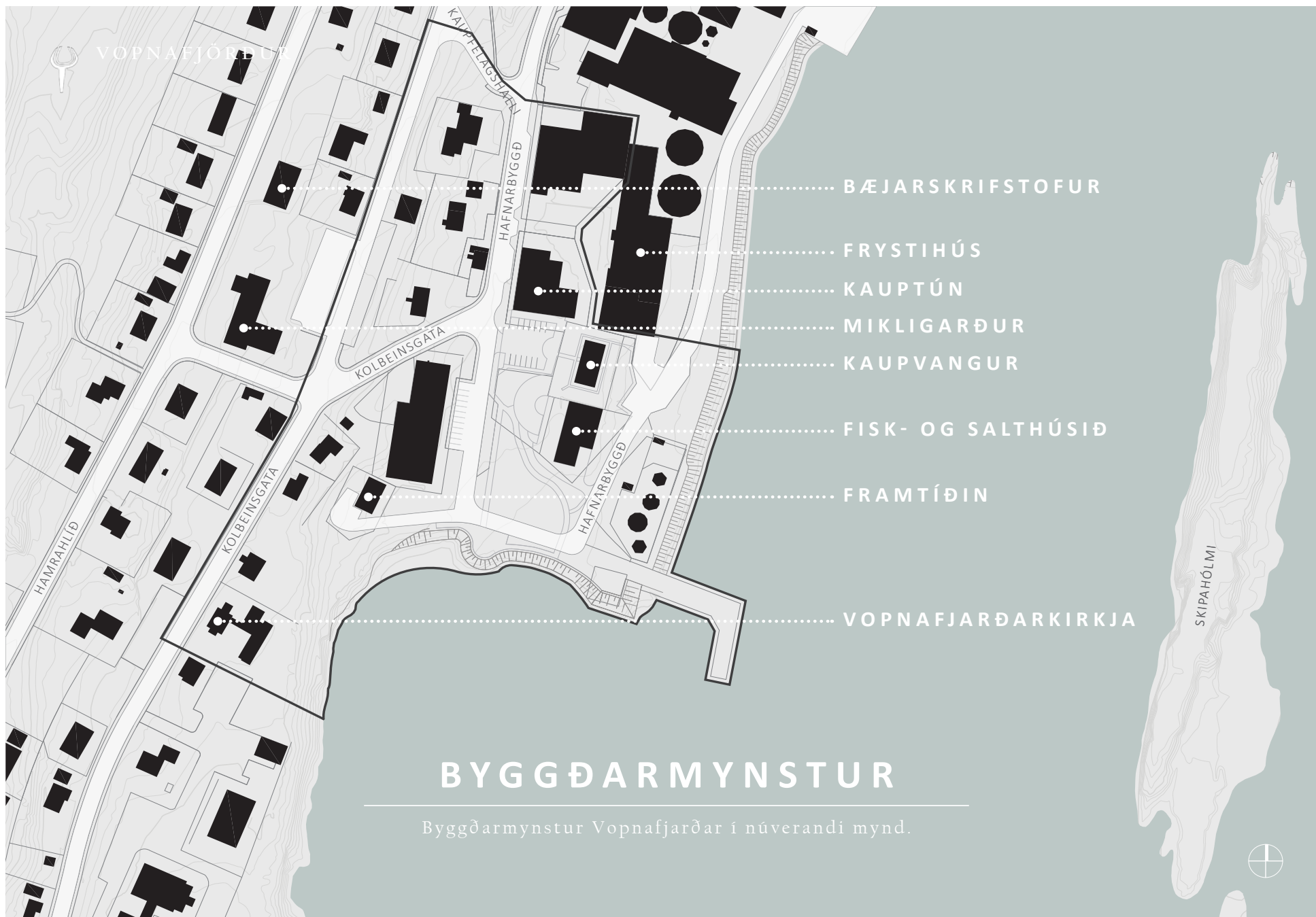
Til að sannreyna gildi skilmálanna eru hér tefldar fram ýmsar hugmyndir um verndun og uppbyggingu innan verndarsvæðisins (*Greiningar, tækifæri og framtíðarsýn* unnið af Yrki arkitektum, dags. 7.12.2019).

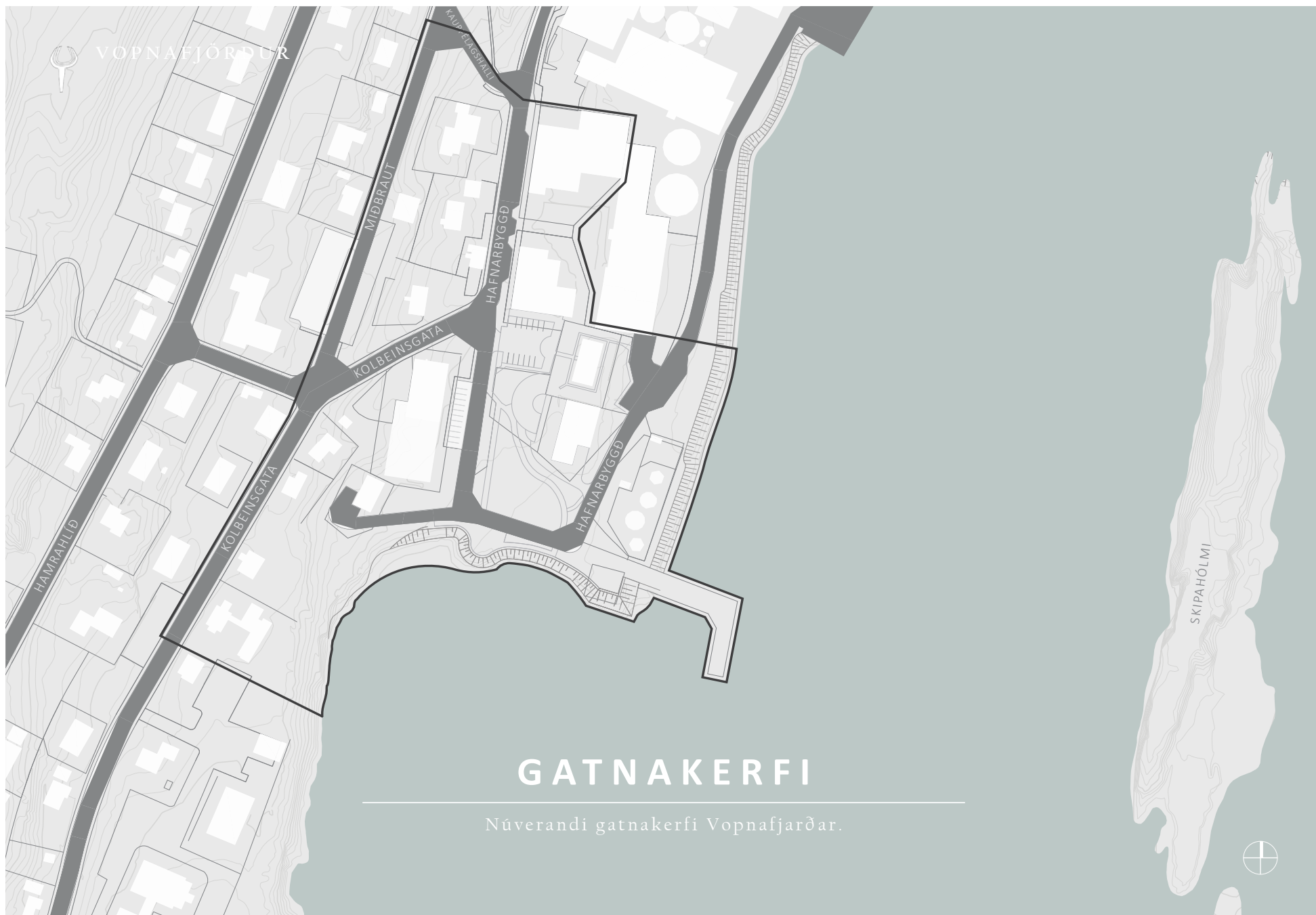
Fyrst eru sýnd nokkur kort með greiningum svæðisins, síðan eru kynntar nokkrar hugmyndir um mögulega uppbyggingu valinna svæða, og hugmyndir um efnisval og áferðir er kunna að samræmast staðnum.

Loks eru tefldar fram nokkrar tillögur um framtíðarskipulag verndarsvæðisins, þar sem skilmálar verndarsvæðisins eru hafðir til hliðsjónar.

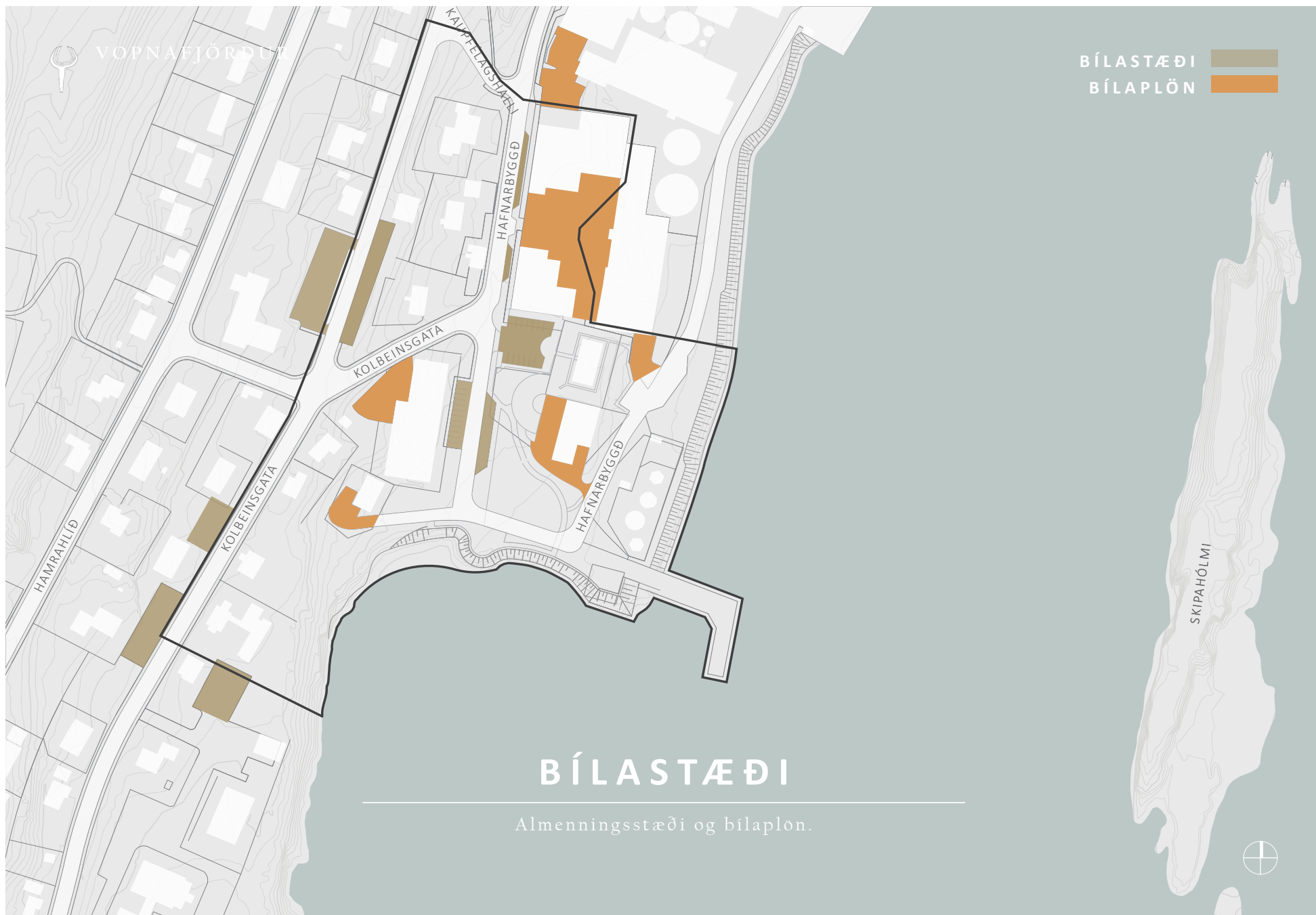
Þessar hugmyndir eru að sjálfsögðu ekki tæmandi enda ekki ætlunin hér. En segja má að þær nýtist á tvo vegu:

- Til að sannreyna gildi skilmála verndarsvæðisins.
- Sem forhönnun deiliskipulags verndarsvæðisins.

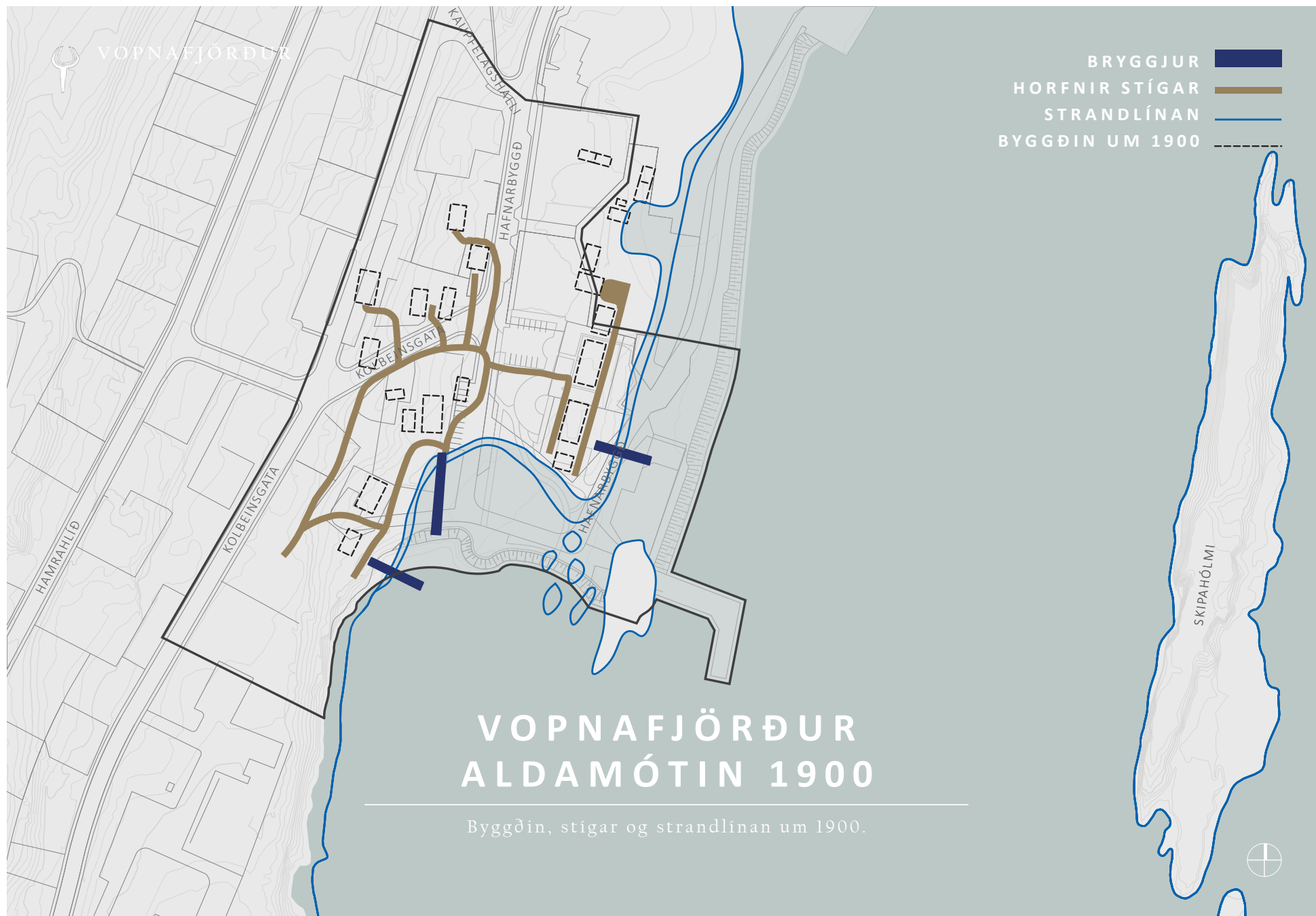

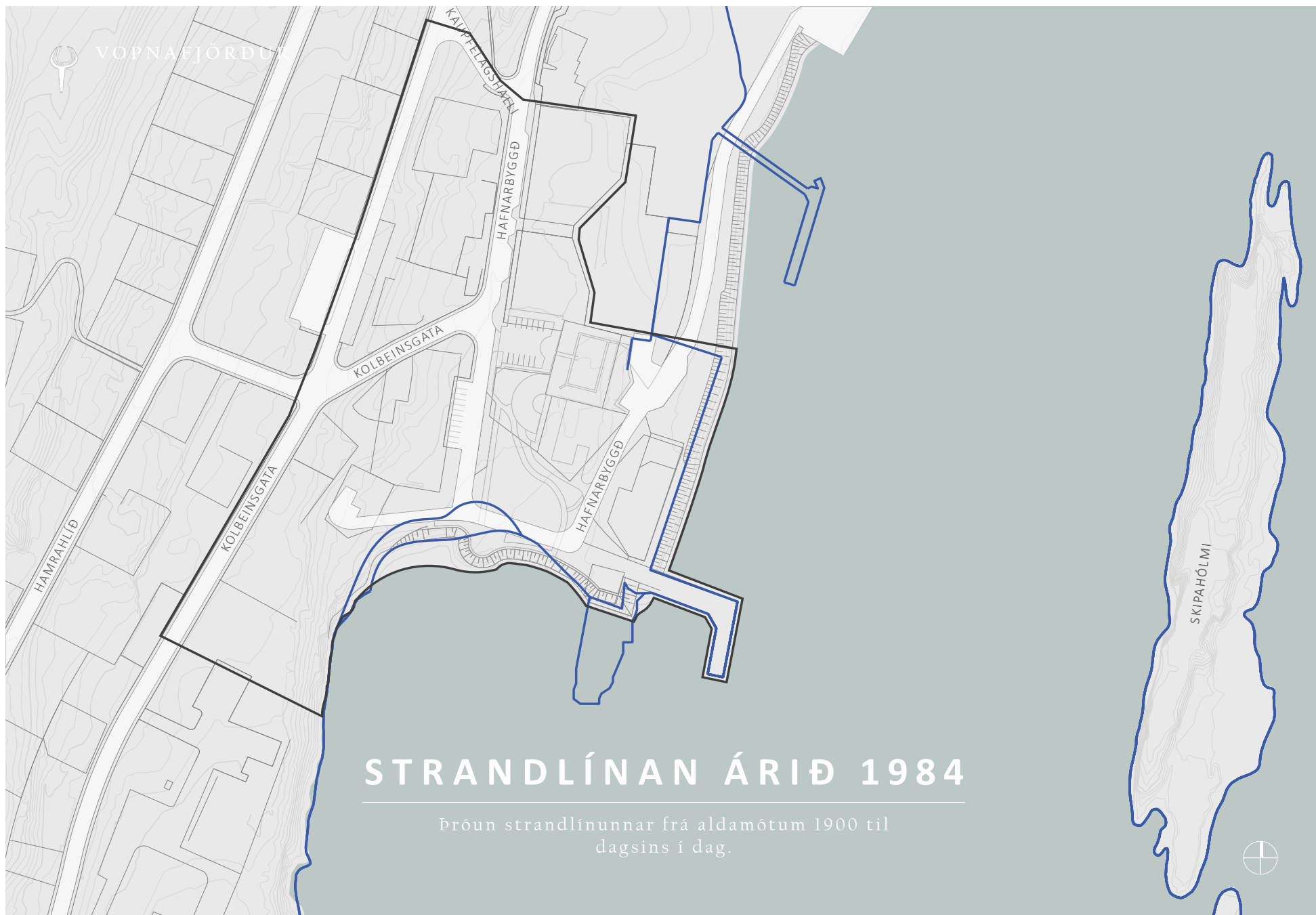

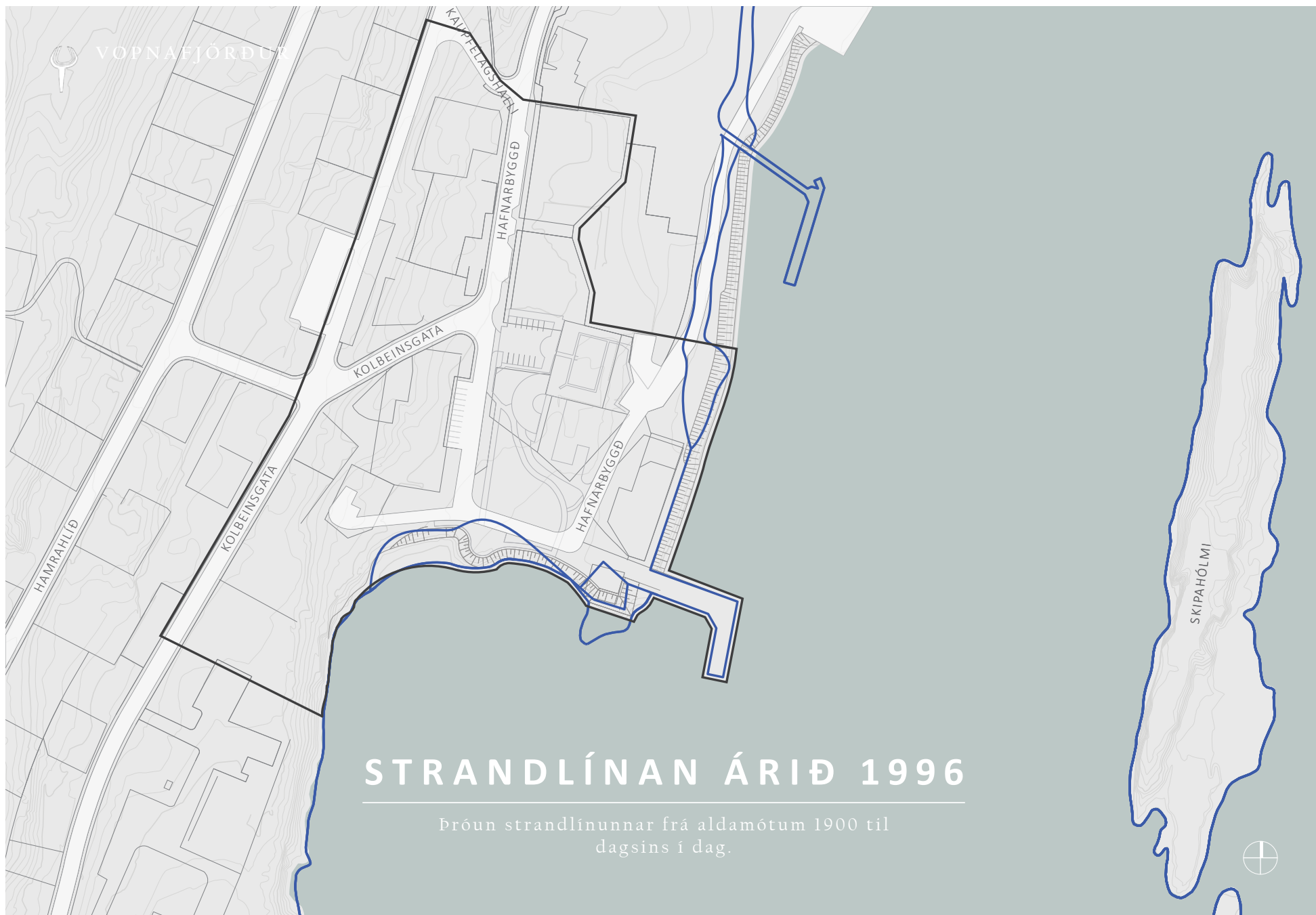

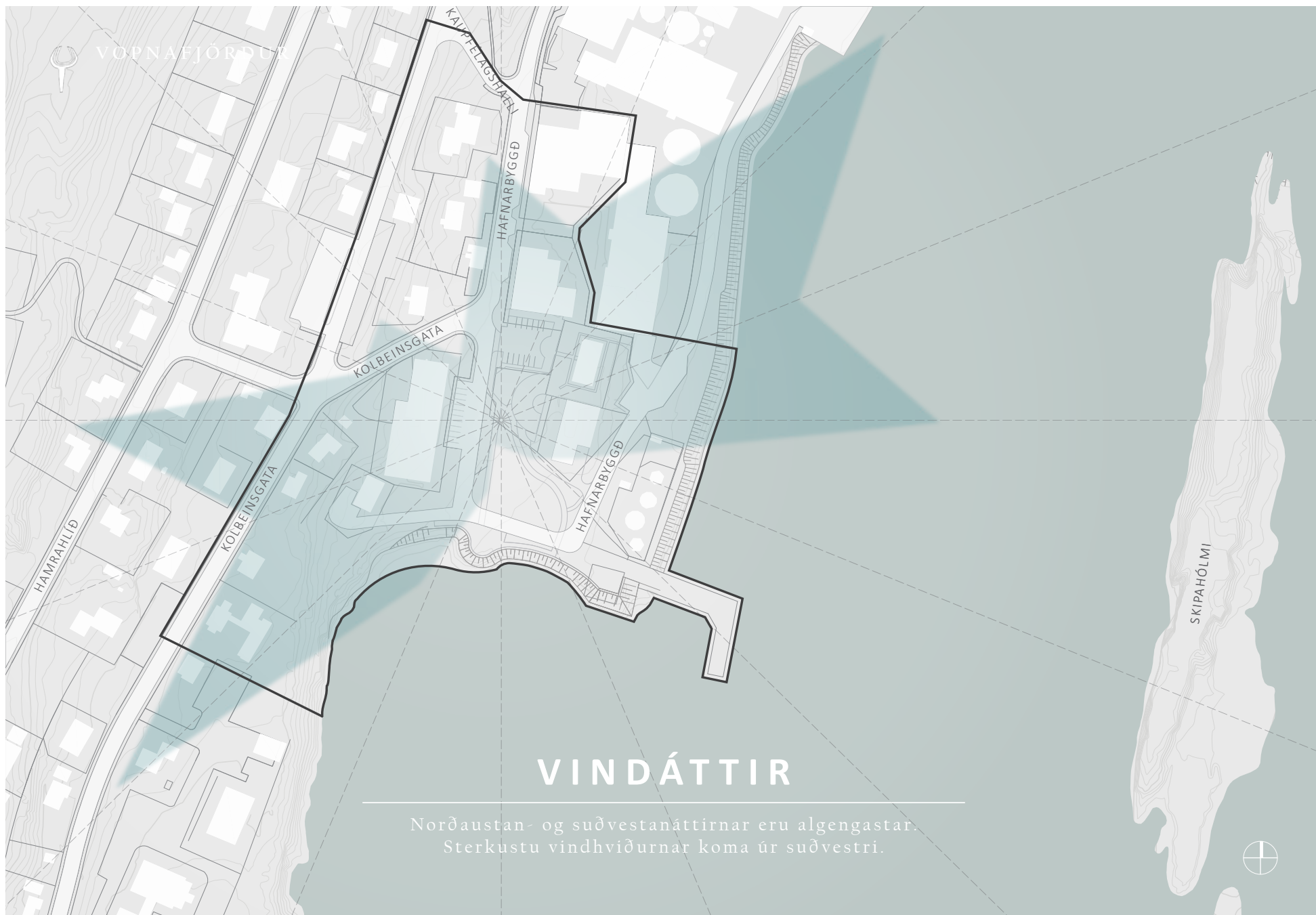

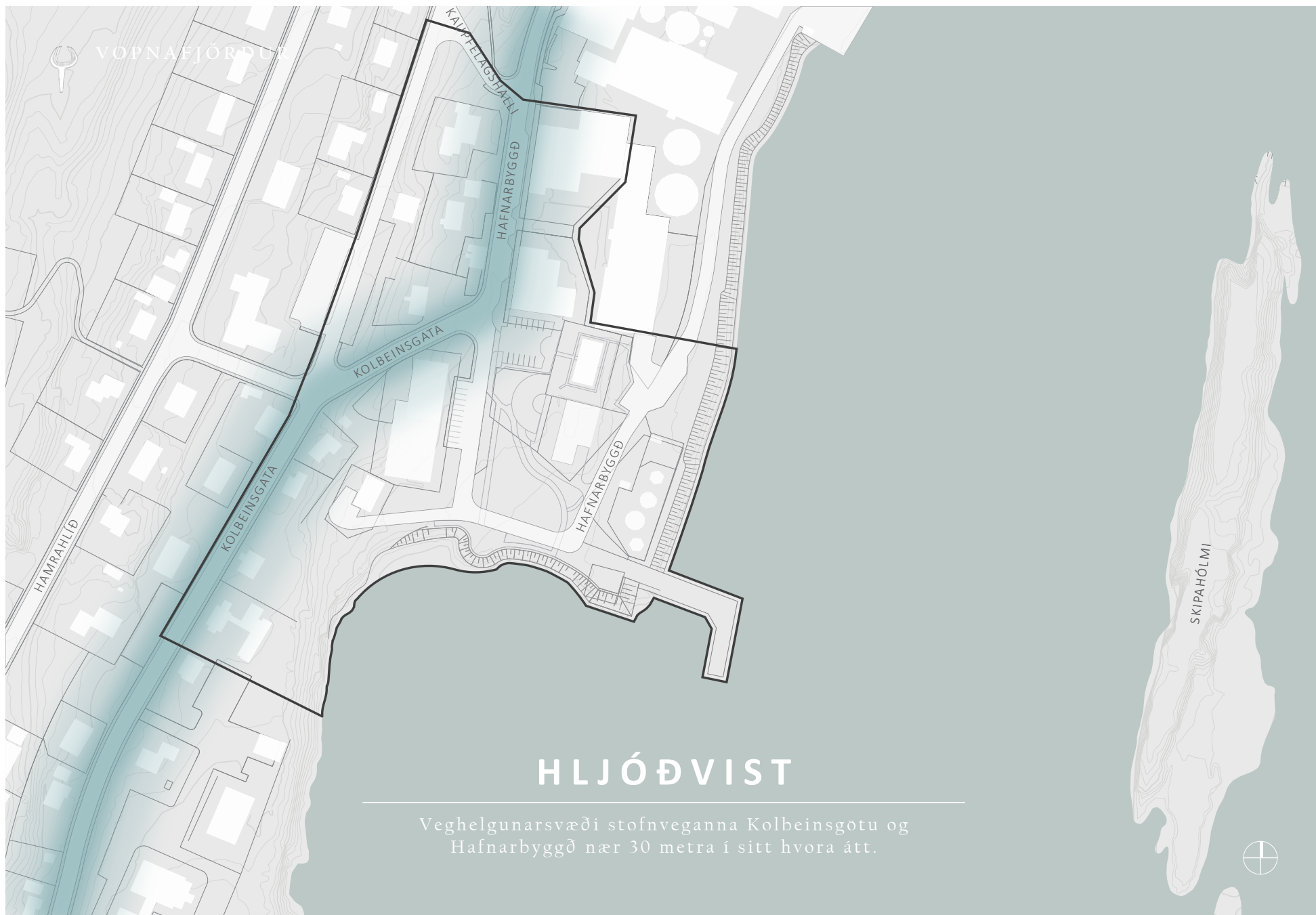

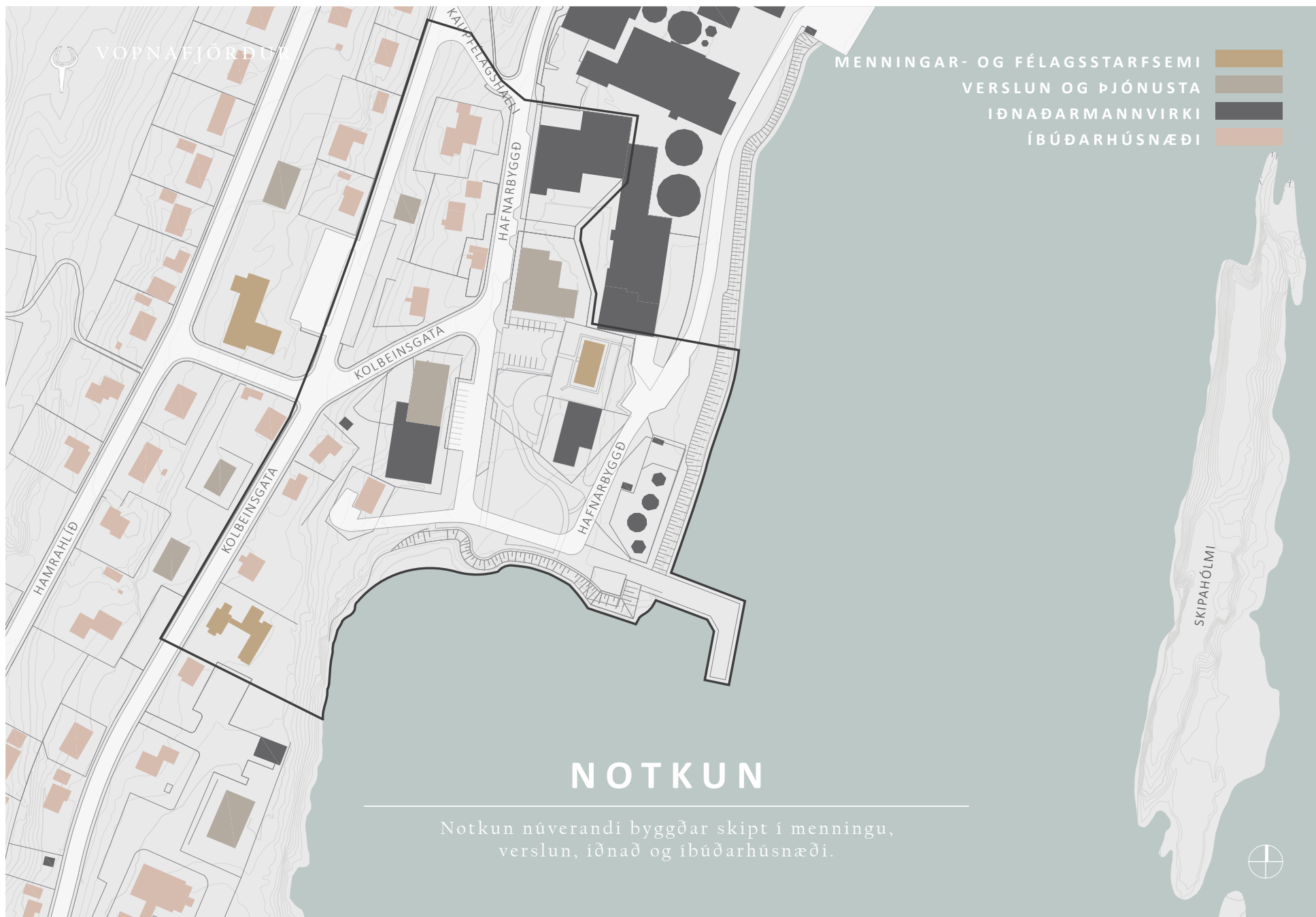
ELSTU GÖTUR PLÁSSINS

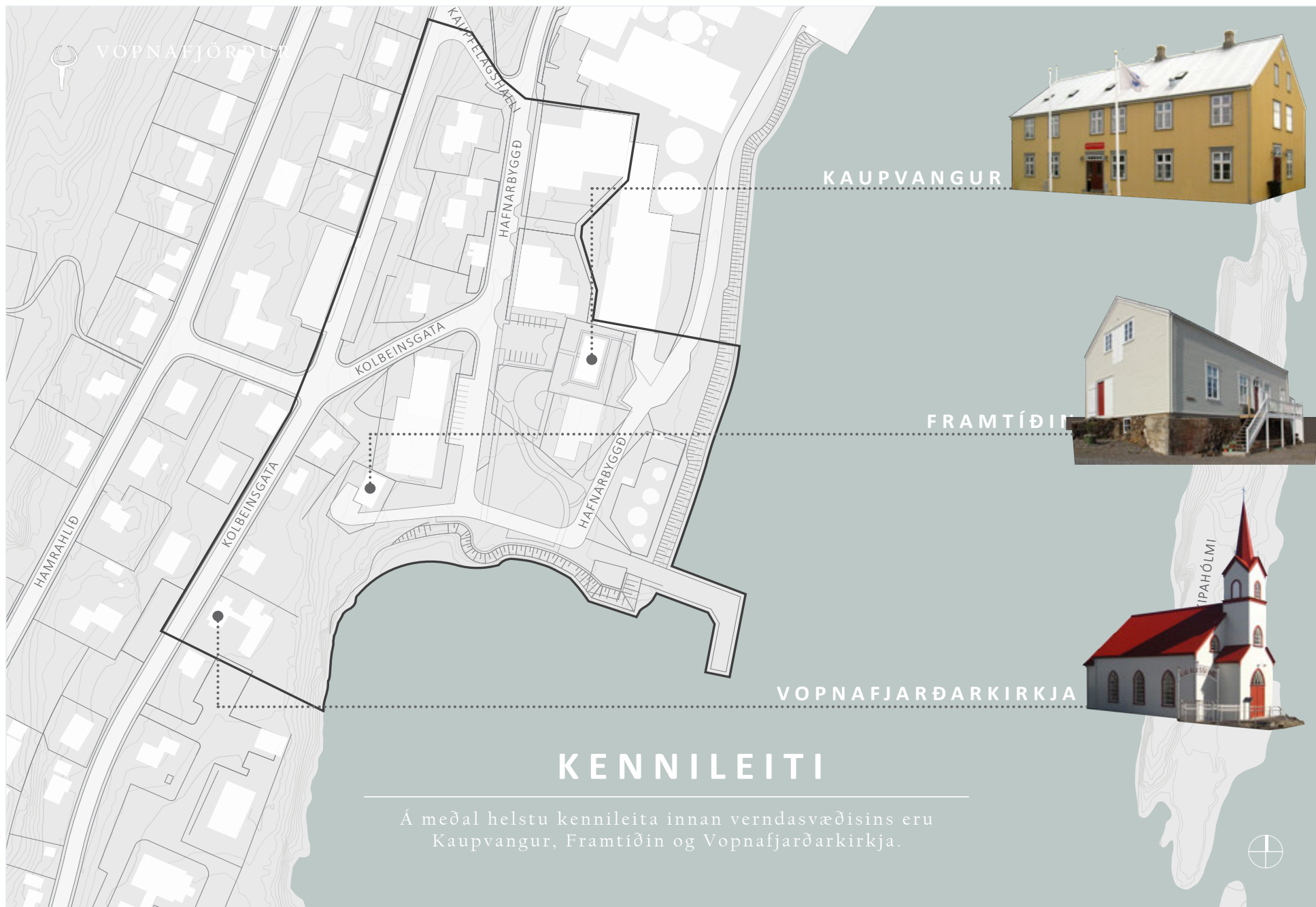
Kolbeinsgata og Hafnarbyggð.

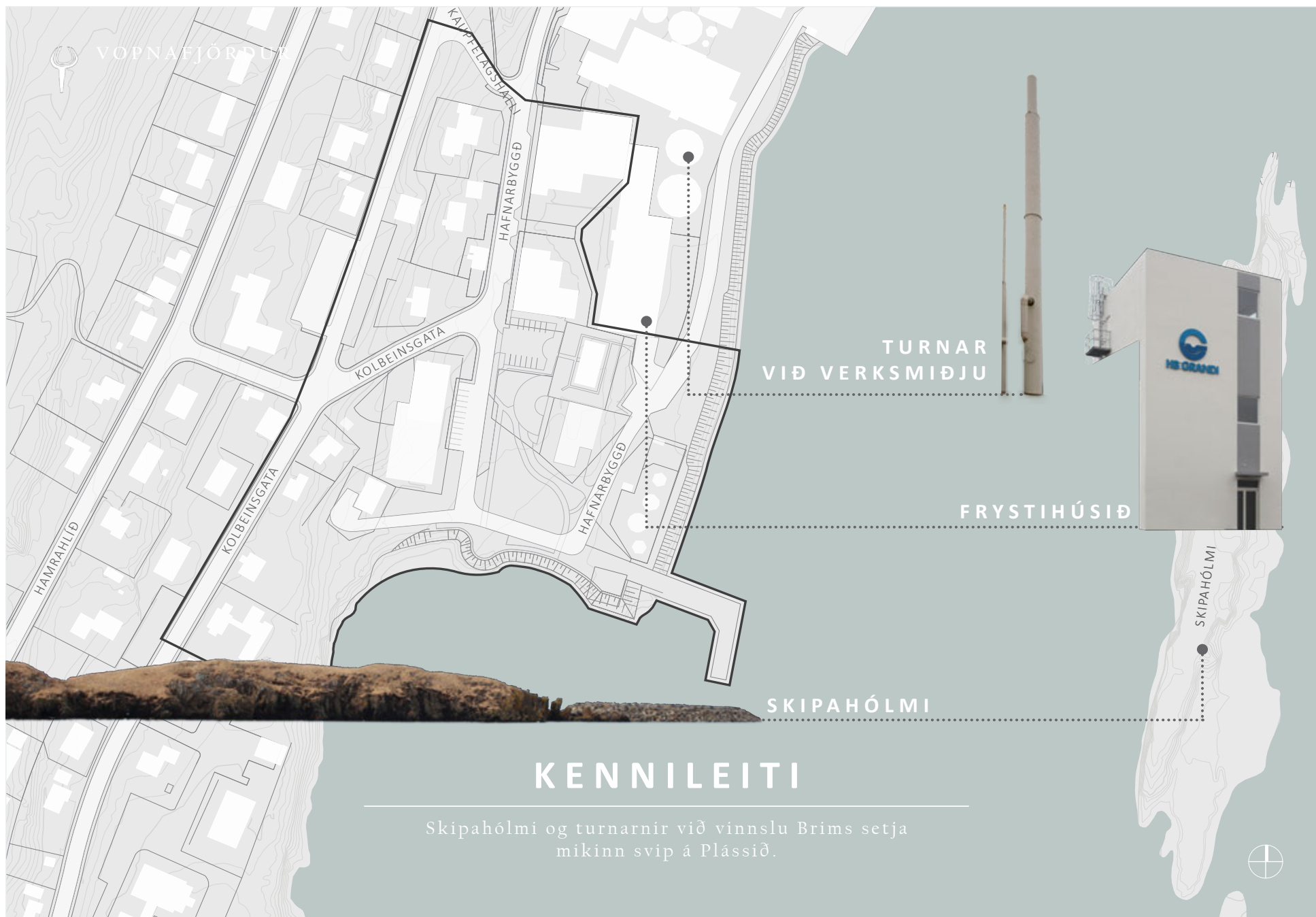

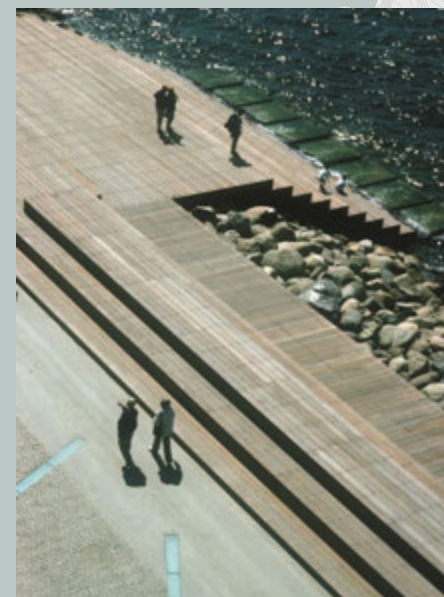
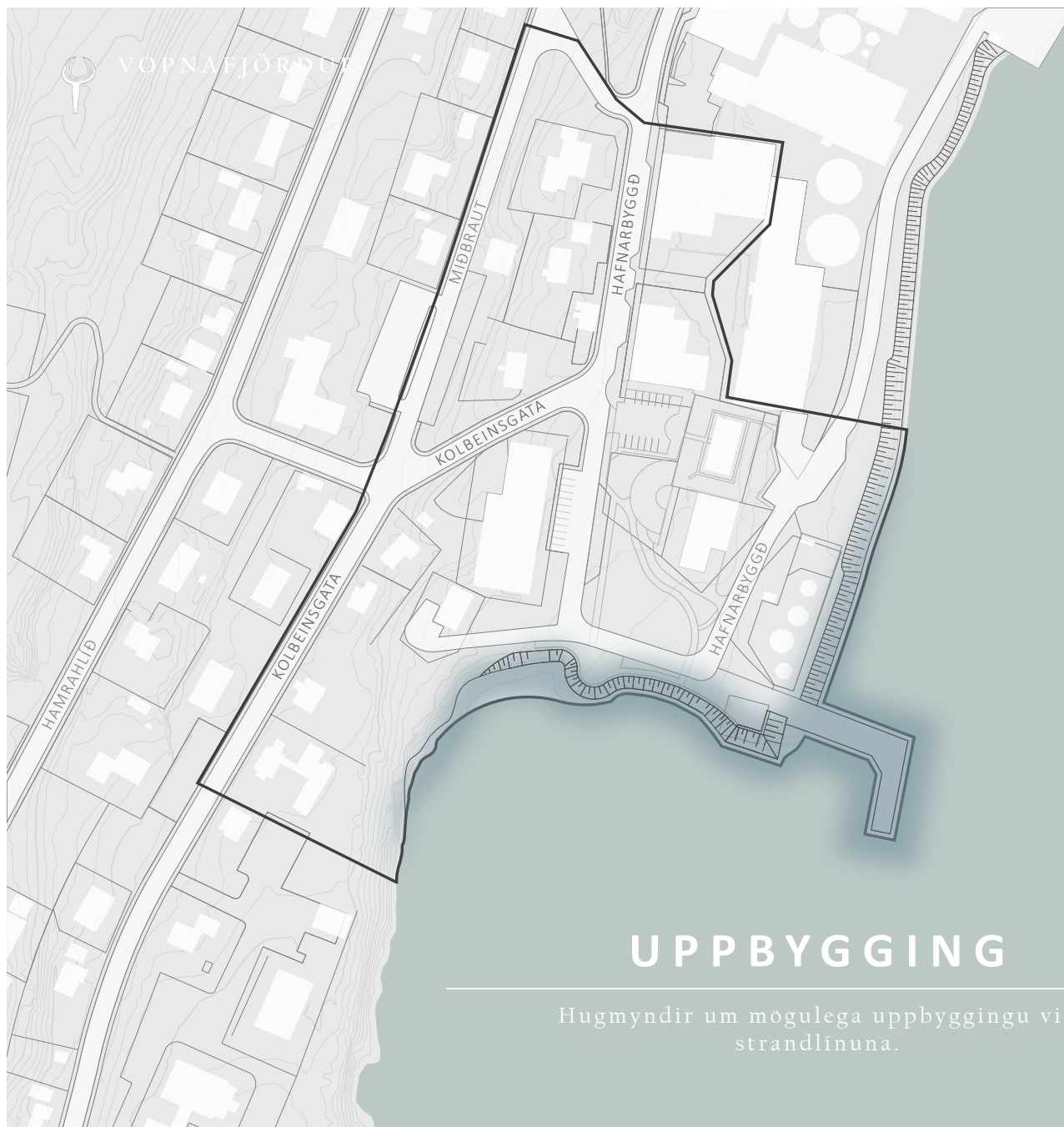

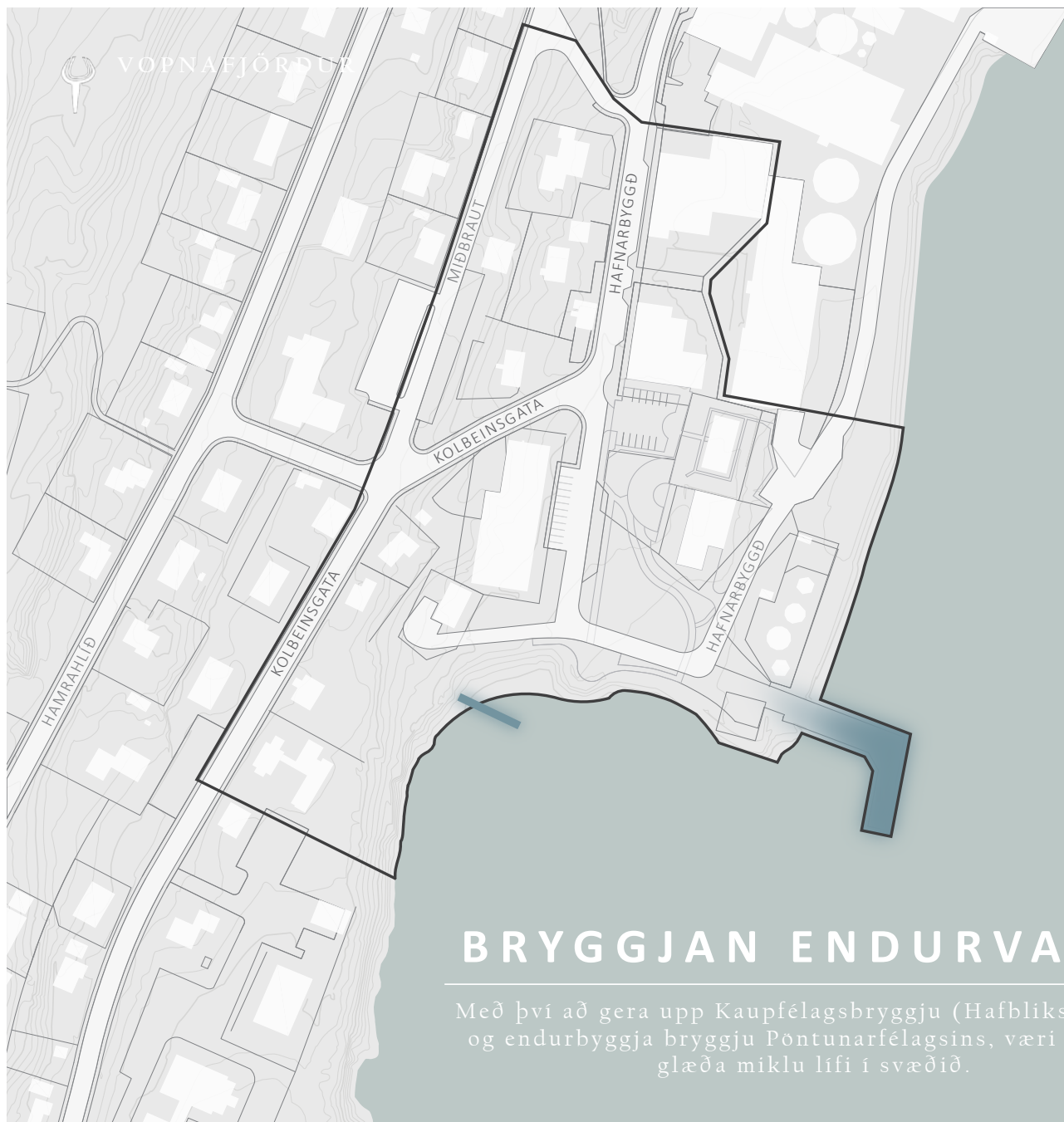

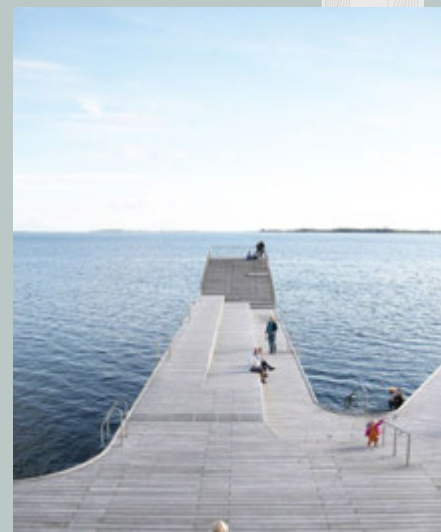
TÆKIFÆRI TIL UPPBYGGINGAR

BRYGGJAN ENDURVAKIN

Með því að gera upp Kaupfélagsbryggju (Hafbliksbryggju) og endurbyggja bryggju Pöntunarfélagsins, væri hægt að glæða miklu lífi í svæðið.

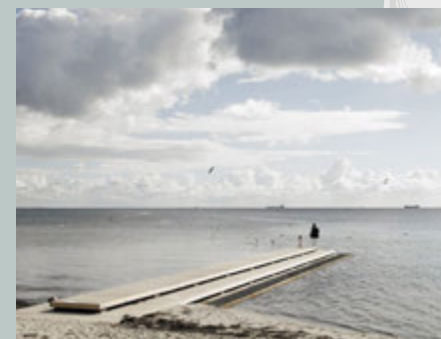

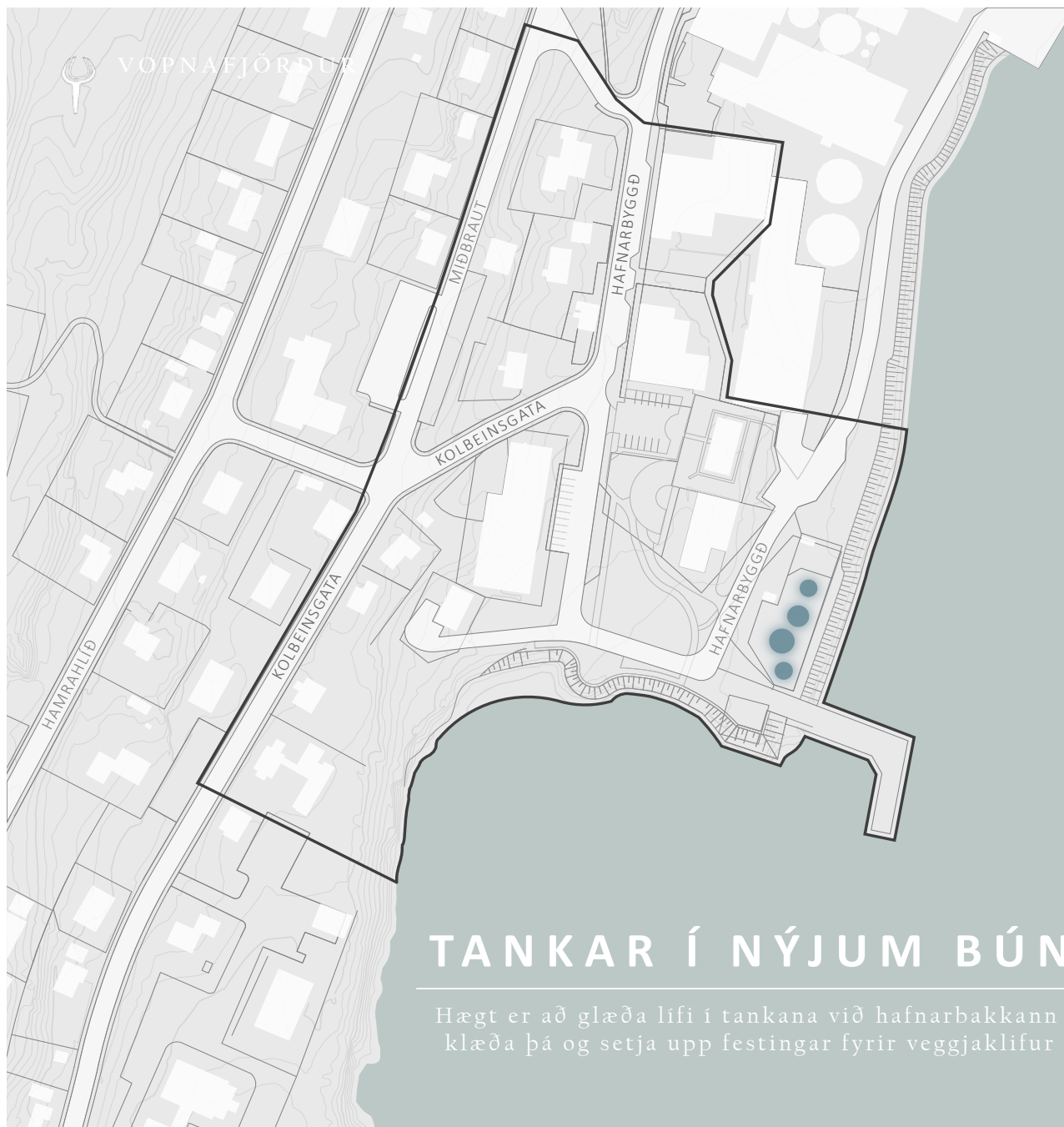

AÐSTAÐA FYRIR SJÓBÖÐ

Með hógværu inngripi er hægt að búa til aðstöðu fyrir sjósund og sjóböð.

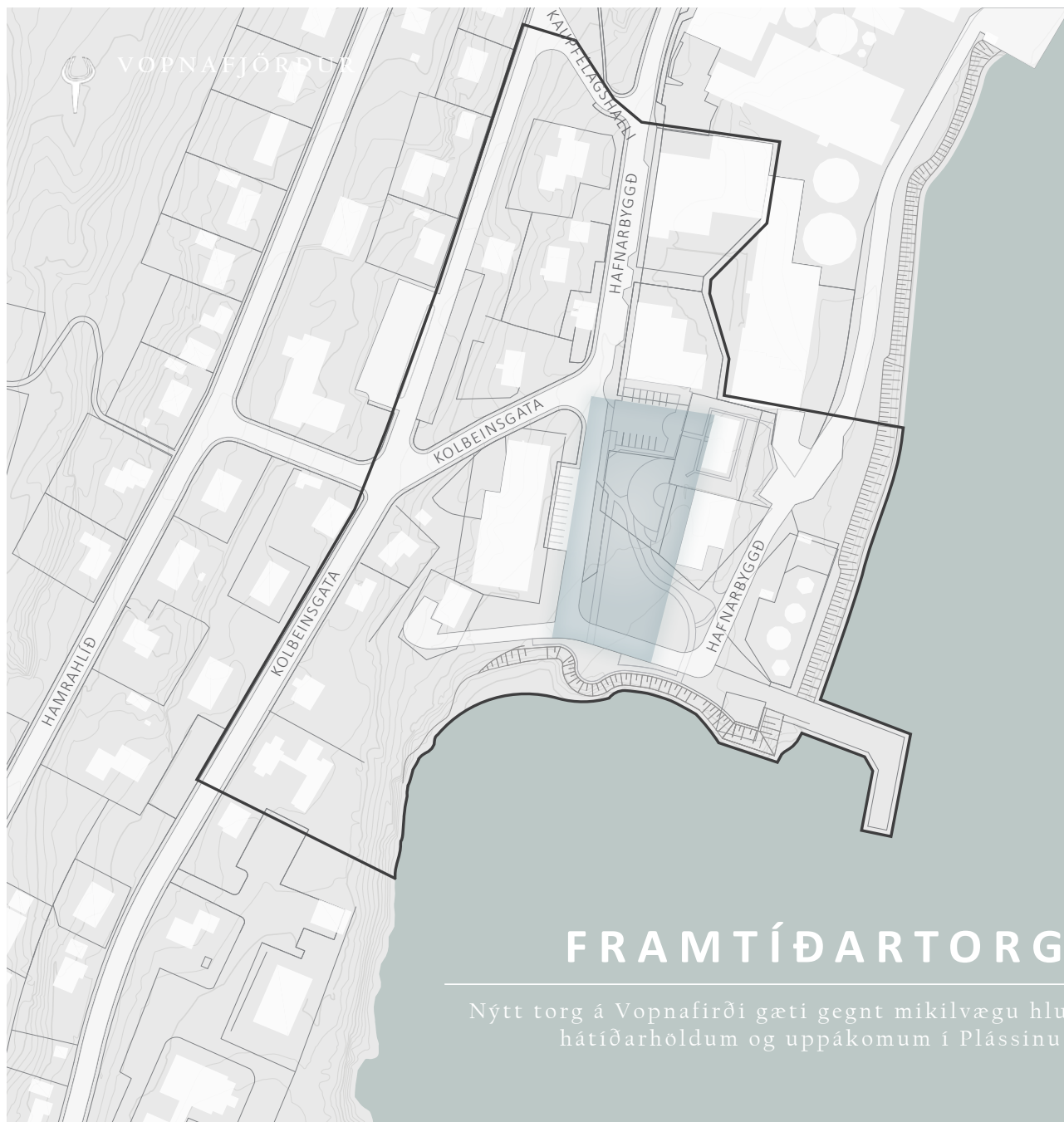

TANKAR Í NÝJUM BÚNINGI

Hægt er að glæða lífi í tankana við hafnarbakkann með því að klæða þá og setja upp festingar fyrir veggjaklifur og sprang.

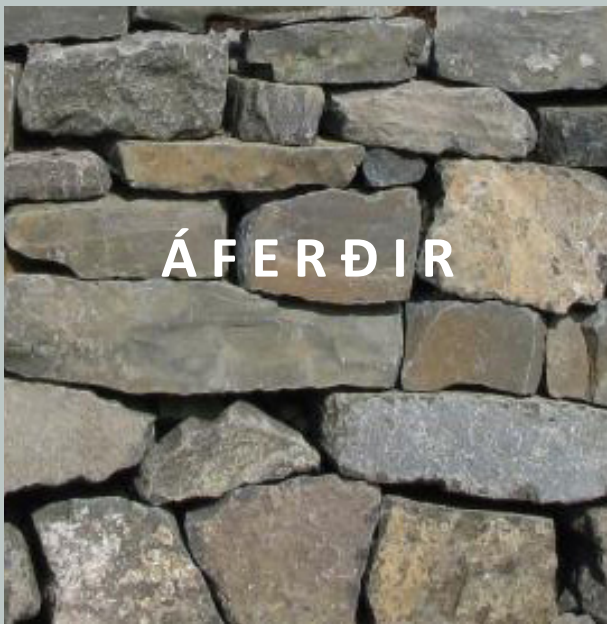
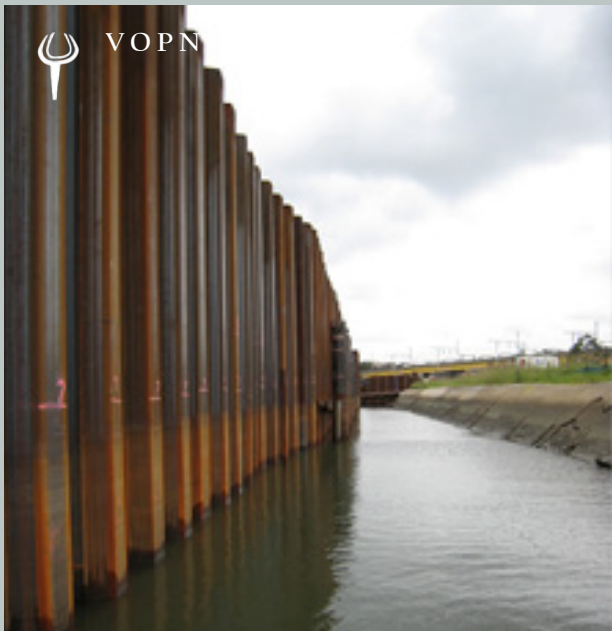

FRAMTÍÐARTORG

Nýtt torg á Vopnafirði gæti gegnt mikilvægu hlutverki í hátíðarholdum og uppákomum í Plássinu.

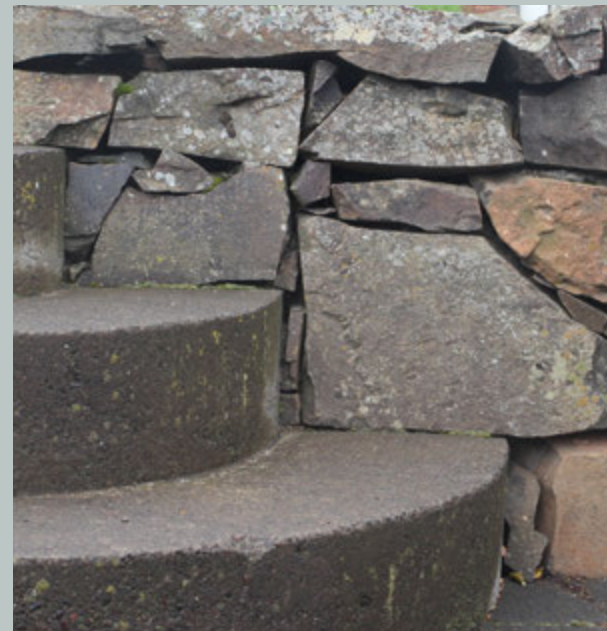

ÁFERÐIR

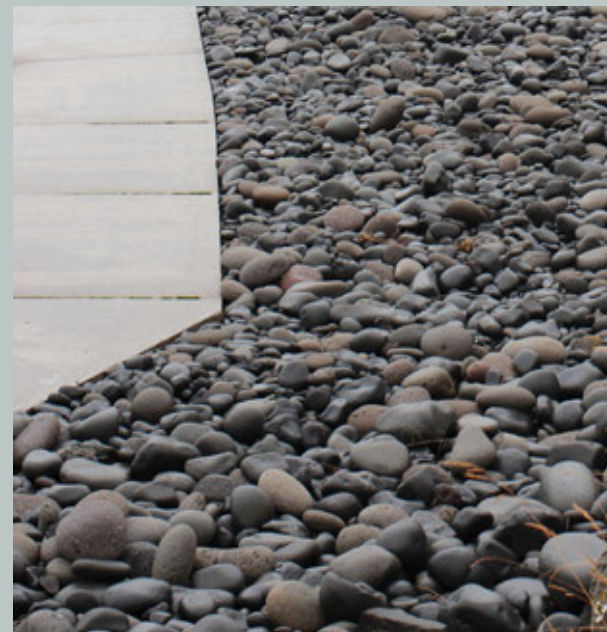

VOPNAFJÖRÐUR

ÁFERÐIR

VOPNAFJÖRÐUR

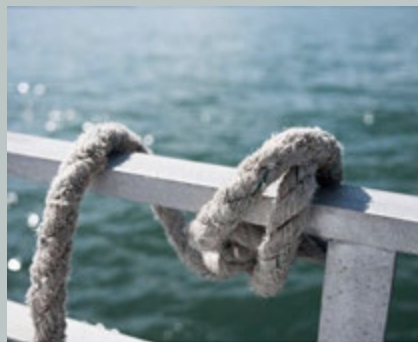

ÁFERÐIR

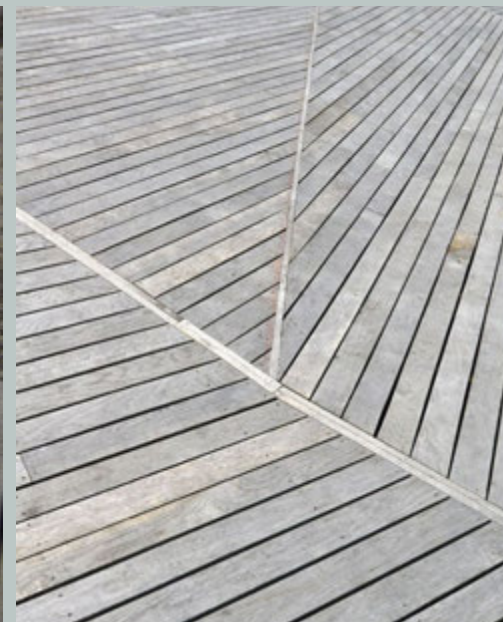

VOPNAFJÖRÐUR

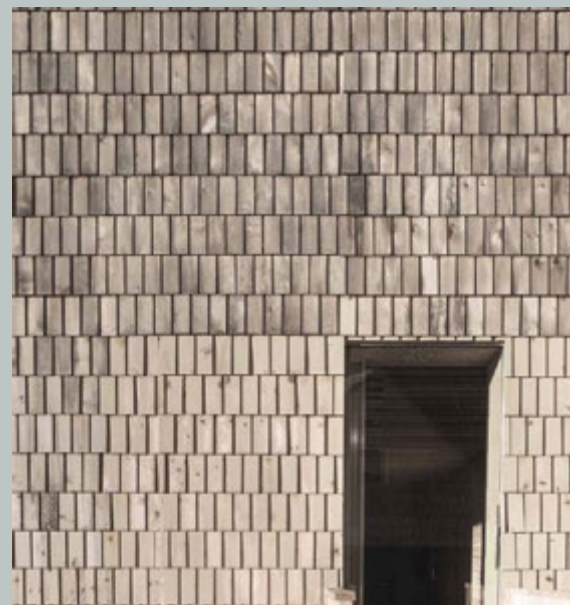

ÁFERÐIR

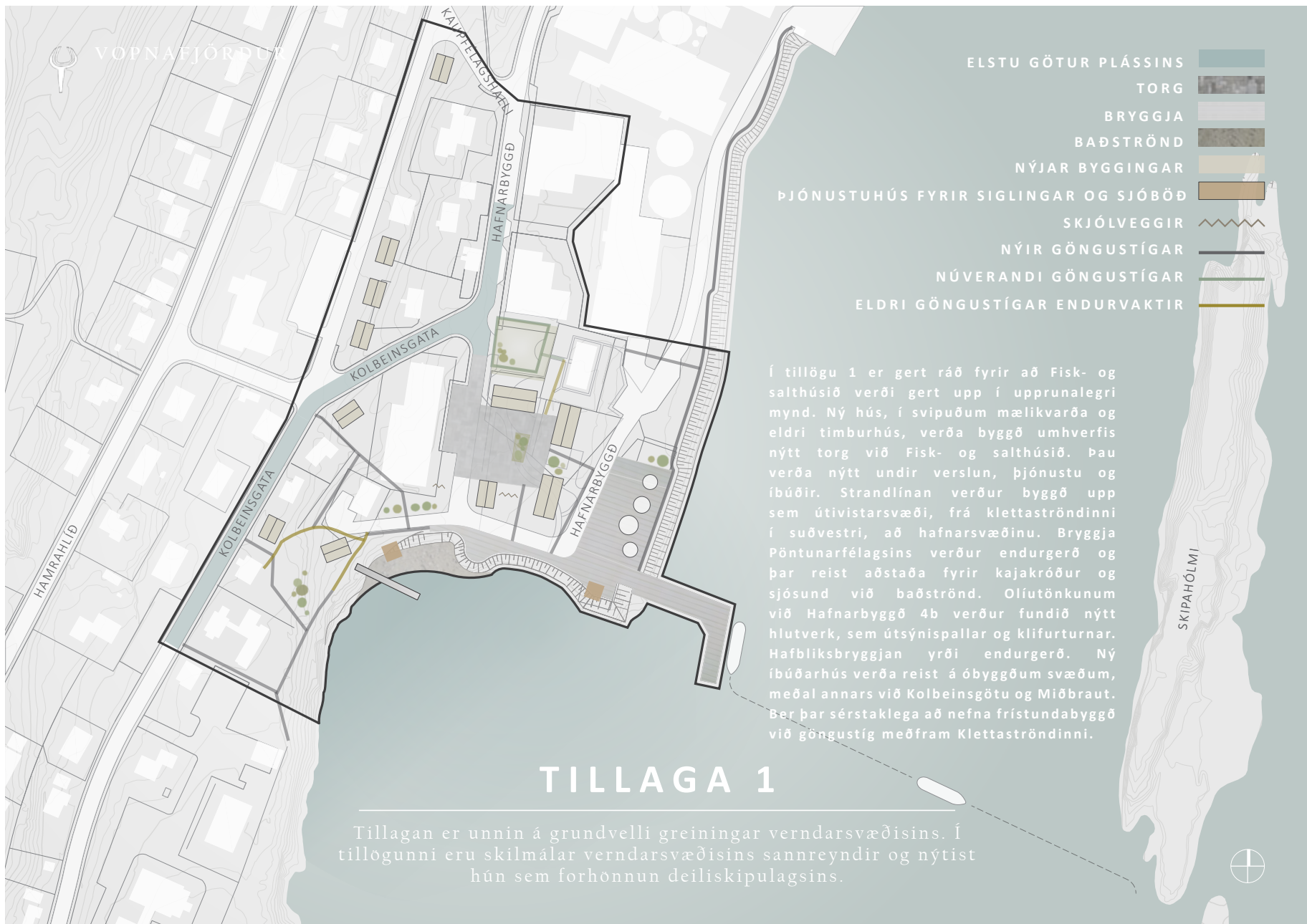

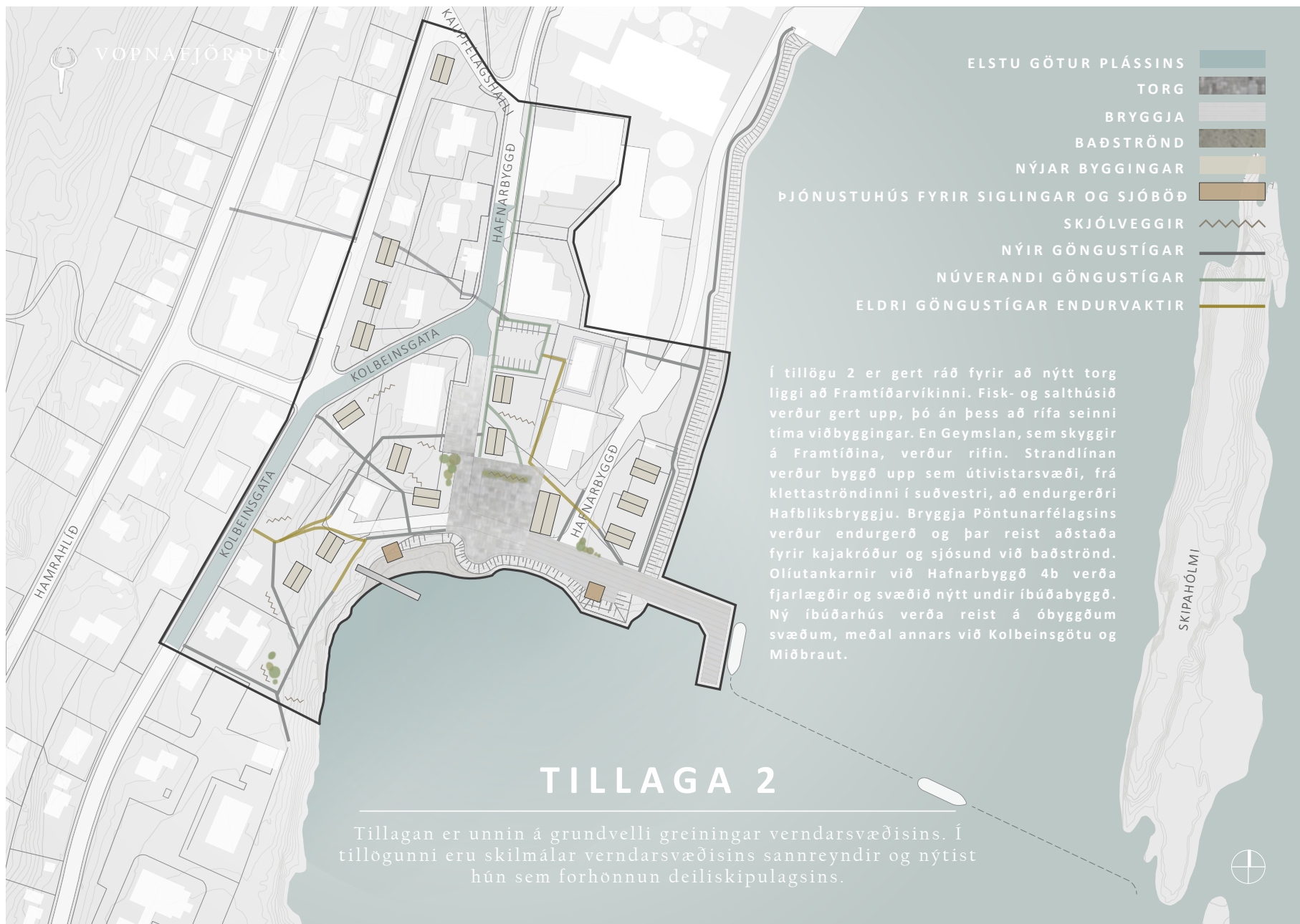
VOPNAFJÖRÐUR

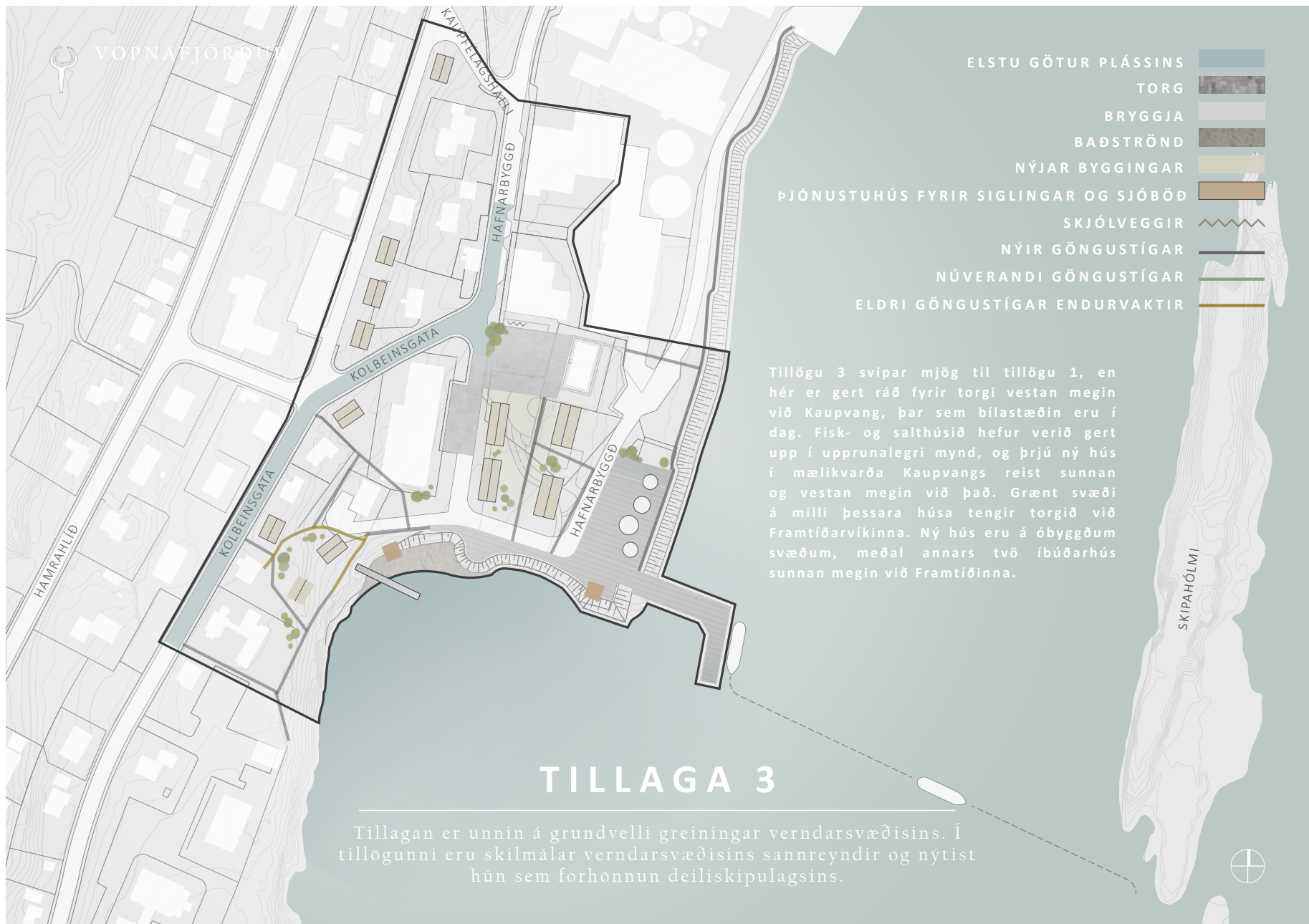

ÁFERÐIR

7. VERNDARSVÆÐIÐ INNAN SKIPULAGS

7.1 AÐALSKIPULAG

Í aðalskipulagi Vopnfjarðarhrepps 2006-2026 er hverfisvernd á miðsvæði Vopnafjarðarkauptúns, með sömu afmörkun og tillaga að verndarsvæði í byggð. Á þéttbýlisuppdræti aðalskipulagsins nær verndarsvæðið yfir landnotkunarflokkana miðsvæði, hafnarsvæði, opin svæði til sérstakra nota og svæði undir samfélagsþjónustu.

Í tillögu að vernarsvæði í byggð sem hér er lögð fram eru lagðir fram skilmálar um vernd og uppbyggingu á svæðinu sem fara ekki gegn stefnu eða markmiði aðalskipulags Vopnafjarðarhrepps 2006-2026. Verndarsvæðið er ástæða þess að hverfisvernd var sett á svæðið, og eru ákvæði þess því á forsendum verndarsvæðisins og í samræmi við tillögu að verndarsvæði í byggð.

7.2 DEILISKIPULAG

Eins og áður hefur komið fram er tillaga að nýju deiliskipulagi með sömu afmörkun, og tillaga að verndarsvæði í byggð, unnin samhliða. Er það gert til að tryggja nánara samstarf og sátt um þessar tvær tillögur. Einnig er það gert með það að markmiði að gæta samræmis milli þessara tillagna.

Skilmálar um vernd og uppbyggingu vernarsvæðis í byggð, sem lagðir eru fram í kafla 5, eru teknir upp í deiliskipulaginu og útfærðir í samræmi við skipulagslög og reglugerð.

7.3 LEYFISVEITINGAR

Með umsóknum um bygginga- og/eða framkvæmdaleyfi innan verndarsvæðis í byggð skal færa rök fyrir fyrirhuguðum framkvæmdum og hvernig þær samrýmist svípmóti og hinni vernduðu menningarsögu svæðisins sbr. 6. gr. laga um verndarsvæði í byggð. Einnig er bent á að leyfi til bygginga og framkvæmda á svæðinu þurfa að vera í samræmi við deiliskipulag.

8. SAMRÁÐ OG SAMÞYKKT SVEITARSTJÓRNAR

Málsmeðferð var í samræmi við við lög nr. 87/2015 og reglugerð nr. 575/2016 um verndarsvæði í byggð.

Sveitarstjórn samþykkti á fundi þann 16. febrúar 2023 að auglýsa tillögu að verndarsvæði í byggð. Tillagan var auglýst samhliða deiliskipulagi miðbæjarins.

Tillagan var auglýst á áberandi hátt í samræmi við ákvæði laga 87/2015 og reglugerðar 575/2016 um verndarsvæði í byggð, og var hún birt á vef sveitarfélagsins. Auglýsingatími var frá 4. maí til 16. júní 2023.

Athugasemdir sem bárust á auglýsingatíma leiddu til þess að afmörkun svæðisins var breytt þar sem olíutönkunum að Hafnarbraut 4b er haldið utan verndarsvæðisins. Umfjöllun og skilmálum svæðisins við tankana er haldið óbreyttum. Þá bárust athugasemdir frá Minjastofnun Íslands sem leiddu til breytingar á orðalagi í inngangskafli og skilmálum til frekara samræmis við lög um menningarminjar.

Endanleg tillaga er send ráðherra menningarmála til staðfestingar og leitar ráðherra umsagnar Minjastofnunar Íslands um samþykki hennar. Tillagan öðlast gildi með auglýsingu þess efnis í B-deild Stjórnartíðinda.

HEIMILDIR

Djúpavogshreppur. (e.d.). *Saga Djúpavogs - Verslun*. Sótt 4. maí 2022 af <https://djupivogur.is/Djupivogur/Saga-Djupavogs/Verslun/>

Guðný Gerður Gunnarsdóttir. (2017). *Leiðbeiningar Minjastofunar Íslands 3. Verndarsvæði í byggð: Tillaga og greinargerð*. Sótt 12.7.2019 af: https://www.minjastofnun.is/static/files/leidbeiningarit/Verndarsvaedi_greinargerð_leidbeiningar_utgafal_03032017.pdf

Kristinn Benediktsson. (2006, 3. apríl). “Hundrað milljón helvíti ...” Morgunblaðið, bls. 34.

Lög um verndarsvæði í byggð nr. 87/2015

Minjastofnun Íslands. (e.d.). *Feneyjarskráin*. Sótt 12.7.2019 af <http://www.minjastofnun.is/um-stofnunina/log-og-samthyktir/feneyjarskrain/>

Vopnafjarðarhreppur. (2017). *Fundargerð skipulags- og umhverfisnefndar 7. desember 2017*. Sótt 4.5.2022 af <https://vopnafjardarhreppur.is/stjornsysla/sveitarstjorn/fundargerdir/eldri-fundargerdir>

Vopnafjarðarhreppur. (2018). *Fundargerð hreppsnefndar 11. janúar 2018*. Fundur nr. 73 kjörtímabilið 2014-2018. Sótt 12.7.2019 af <https://vopnafjardarhreppur.is/stjornsysla/sveitarstjorn/fundargerdir/eldri-fundargerdir>

Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Húsin í bænum*. Sótt 1. nóvember 2017 <https://vopnafjardarhreppur.is/thjonusta/menning/husaskra>

Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Minjasafnið Burstarfelli*. Sótt 6. febrúar 2018 af <https://vopnafjardarhreppur.is/thjonusta/menning/sofn>

Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Saga Vopnafjarðar*. Sótt 30. janúar 2018 af <https://vopnafjardarhreppur.is/stjornsysla/vopnafjardarhreppur/saga-vopnafjardar>

MYNDIR OG KORT

- 1 Upplýsingamiðstöð Austurlands. (e.d.).
- 2 Loftmyndir ehf. (2016). *Afmörkun verndarsvæðis í byggð á Vopnafirði. Afmörkunin er nánast hin sama og afmörkun deiliskipulags.*
- 3 Skipulag ríkisins. (e.d.). *Vopnafjarðarkauptún um 1946-47. Kort mælt og teiknað af Zophaníasi Pálssyni.*
- 4 Kristjana Louise. (2012). *Heiðarbylin: Kálffell og Arnarvatn.*
- 5 Loftmyndir ehf. (2016). *Afmörkun verndarsvæðis í byggð á Vopnafirði.*
- 6 Myndagrúskarar / Frederick W. W. Howell. (e.d.). *Skipið SS Camoens (aftast) á leið til hafnar. Myndin er sögð tekin 14. ágúst 1881, en Baldursheimur sem var byggður á árunum 1884-5 er hægra megin á myndinni. Kaupvangur og Guðjohnsenshús eru fyrir miðri mynd. Önnur hús á myndinni eru horfin. Má þar nefna Korn- og Ullarhúsin vinstra megin við Kaupvang og Faktorshúsið á milli þeirra. Framtíðarvíkin er enn ósnortin af landfyllingum.*
- 7 Borgarsögusafnið. (e.d.). *Kornhúsið (hægri) og Ullarhúsið á Árbæjarsafni. Húsin voru flutt 1975. Húsunum er stillt upp á safninu eins og afstaða þeirra var á Vopnafirði.*
- 8 Úr Aðalskipulagi Vopnafjarðarhrepps 2006-2026 m.s.br. Hverfisvernd hvílir á rúðustrikuðu svæðunum.
- 9 Loftmyndir ehf. (2016). *Afmörkun deiliskipulagsins.*
- 10 Landmælingar Íslands. (1993). *Atlaskort: Kort af Hofssókn, Vopnafjarðarhreppi.*
- 11 Vopnafjörður. (e.d.). *Krossavíkurfjall.*
- 12 RÚV. (2017). *Hofskirkja í Vopnafirði frá árinu 1901. Kirkjunni svipar mjög til Vopnafjarðarkirkju frá árinu 1903, enda var hún einnig smíðuð af Björgólfi smíði Brynjólfssyni frá Skjöldólfsstöðum.*
- 13 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Bærinn Burstarfell undir samnefndu fjalli.*
- 15 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Vopnafjarðarkauptún laust fyrir aldamótin 1900. Kaupvangur er fyrir miðri mynd. Fremst til vinstri er Guðjohnsenshús. Hægra megin við húsið eru torfbærinn Fjón, er hýsti barnaskólann, þar sem Glæsibær reis nokkrum árum síðar, sem og Bakarið.*
- 14 Auguste Mayer. (1836) *Vopnafjarðarkauptún.*
- 16 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Vopnafjarðarkauptún um 1958, þegar útgerð og Samvinnuhreyfingin urðu burðastólpar atvinnulífsins í kauptúninu. Síldarverksmiðjan við Hafnarbyggð 112 er risin, en önnur hafnarmannvirki eru í smíðum. Sjá má fyrstu landfyllingarnar við Framtíðarvík og við Kaupfélagsbryggju, Kauptún, verslun S.Í.S., er risið. Flest mannvirki á eyrinni, sunnan Kauptúns, þjónuðu atvinnulífinu, en eru nú horfin.*
- 17 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Ný stefna í byggingarlist. Á 6. áratug síðustu aldar voru reist þó nokkur hús á Vopnafirði er bera með sér stíleinkenni þess tíma. Meðal þeirra er Sólvangur við Hafnarbyggð 7 (1958) eftir Hörð Björnsson byggingatæknifræðing, en hann teiknaði einnig Brekku við Miðbraut 11 og Lyngholt við*

Miðbraut 13. Myndin er tekin á 8. áratugnum, áður en afgerandi stíleinkenni hússins hurfu á bak við útveggjaklæðningu.

- 18 Skipulag ríkisins. (1959). Skipulagsuppdráttur teiknaður á teiknistofu Skipulags ríkisins í nóvember 1959. Tillagan var aldrei staðfest. Búið er að lita landfyllingu út í Framtíðarvík á uppdráttinn með blýanti. Kolbeinsgata og Hafnarbyggð eru sýndar sem breiðgötur sem ryðja úr vegi Baldursheimi, Glæsibæ og Bakarið er stöð á milli þeirra.
- 19 Skipulag ríkisins. (1961). Skipulagsuppdráttur frá teiknistofu Skipulags ríkisins (1961). Áberandi eru breiðar aðalgötur sem liggja að Kaupfélagsbryggju. Tillaga að stækkun hafnarsvæðisins er sýnd með beinni línu frá Kaupfélagsbryggju yfir að þáverandi síldarverksmiðju.
- 20 Skipulag ríkisins. (1970). Skipulagsuppdráttur frá 1970. Byggingarreitir fyrir nýja frystihúsið við Hafnarbyggð 8 og viðbyggingu sláturhússins við Hafnarbyggð 8a eru sýndir. Búið er að teikna landfyllingu út í Framtíðarvík og stækka bryggjusvæðið út frá Kaupfélagsbryggju.
- 21 Skipulag ríkisins. (1977). Skipulagsuppdráttur frá 1977. Sjá má svæði fyrir samfélagsþjónustu, verslun og þjónustu, íbúðabyggð og iðnað/hafnarstarfsemi. Búið er að byggja nýtt frystihús (byggt 1975).
- 22 Skipulag ríkisins. (1979). Skipulagsuppdráttur frá 1979. Flokkun gatna er sýnd. Aðalgatan nær út á kaupfélagsbryggju og nýr vegur er meðfram strandlengjunni sem tengir sig inn á Kaupfélagsbryggju. Svæði fyrir samfélagsþjónustu eru auðkennd (S). Byrjað er á landfyllingu undir geymsluna fyrir Framtíðina.
- 23 Skipulagsstofnun Austurlands. (1981). Aðalskipulag Vopnafjarðar 1980-2000.

Landnotkun á svæðinu er fyrst og fremst iðnaður (hafnarsvæðið) og verslun og þjónusta. Þá er íbúabyggð afmörkuð. Kirkjan er sem fyrr hluti af svæði undir opinberar stofnanir. Vegur við sjávarsíðuna sýndur sem „sjávargata“ er ætlað að tengja betur saman höfnina og starfsemi þar. Gatan liggur frá aðal löndunarbryggjunni nyrst á hafnarsvæðinu (utan verndarsvæðisins) og að fiskivinnslu syðst við verndarsvæðið. Kaupvangur, Fisk- og saltverkshúsið, ásamt ónefndum skúr, eru sýnd sem útlínur á kortinu þar sem til stendur að rífa þau hús. Önnur hús eru sýnd svört. Flest öll önnur hús í kaптúninu fá að standa áfram. Engar frekari landfyllingar eru fyrirhugaðar út í Framtíðarvík.

- 24 . Skipulagsstofnun Austurlands. (1980). Deiliskipulag hafnarsvæðis (suður), Kaupvangur (þá íbúðarhús), fisk- og salthúsið og ónefndur skúr víkja fyrir nýjum tveggja hæða byggingum ætluðum fyrst og fremst undir verslanir. Milli húsanna yrði sameiginlegt svæði þar sem gangandi hafa forgang fram yfir bíla . Afbílastæðum er nóg, austan og norðan við nýju byggingarnar. Hugmyndin var að þetta myndi styrkja miðsvæði sem verslunarsvæði á þeim stað þar sem verslun hefur verið staðsett frá upphafi. Stór hluti hins sögulega arfs væri horfinn ef áætlanir þessa deiliskipulags frá 1980 hefðu orðið að veruleika.
- 25 Byggt á gögnum frá Skipulagsstofnun. (e.d.). Loftmynd án dagsetningar, líklegast frá því um 1964. Mjólkurstöð KVV við Hafnarbyggð 1 er nýbyggð. Sjá má fyrstu landfyllingarnar við Framtíðarvík og norðan við Kaupfélagsbryggju. Síldarverksmiðjan við Hafnarbyggð 12 og hafnarmannvirki tengd henni eru risin.
- 27 Byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands. (1984). Vegurinn frá Kolbeinsgötu, á milli Sjónarhóls og Kirkjubóls, að Framtíðinni sést vel á myndinni.
- 26 Byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands. (1978). Loftmynd frá 1978. Enn hefur

- bætst við landfyllingarnar í Framtíðarvík. Geymslan sunnan megin við Mjólkurstöðina er risin.
- 28 Byggt á gögnum frá Landmælingum Íslands. (1996). *Landfyllingarnar við Framtíðarvík eru nánast eins og í dag. Flest mannvirki á eyrinni eru horfin, en beinamjölsverksmiðjan stendur enn vestan megin við Fisk- og salthúsið. Oliutankarnir hafa verið færðir nær sjónum.*
- 29 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Lofmynd af Vopnafjarði.*
- 31 Upplýsingamiðstöð Austurlands. (e.d.). Horft yfir þorpið á Kolbeinstanga til Nípsfjarðar í norðri. Norðausturvegur liggur til vesturs á milli Nípslóns og Skógalóns.
- 30 Halldóra Andrésdóttir. (2008). Horft til Krossavíkurfjalla frá Sandvík við Vopnafjörð, við rætur Kolbeinstanga.
- 32 Myndagrúskarar. (e.d.). Horft til norðurs eftir Kolbeinsgötu í upphafi 20. aldarinnar. Sólhóll, sem stóð þar sem í dag eru gatnamót Kolbeinsgötu og Miðbrautar, er fyrir miðri mynd. Kirkjuból er á hægri hönd. Húsin vestan megin við Kolbeinsgötu eru horfin.
- 34 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Á milli Sjónarhóls og Kirkjubóls sjást leifar vegarins er lá niður að Framtíðinni.
- 33 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Vopnafjarðarkirkja (1903) við Kolbeinsgötu. Athygli vekur að kirkjuturninn snýr í suður og kórinn í norður, en kirkjan stóð við syðri jaðar þorpsins á þeim árum sem hún var reist.*
- 35 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til suðurs eftir Kolbeinsgötu. Bergur, Sjónarhóll og Kirkjuból eru á vinstri hönd. Turn Vopnafjarðarkirkju er í bakgrunninum.
- 36 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft frá Mjólkurstöðinni til norðurs, yfir gatnamót Hafnarbyggðar og Kolbeinsgötu. Ísturn frystihússins, á milli Kaupþúns og Kaupvangs, er á jaðri verndarsvæðisins.
- 38 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til norðurs frá gatnamótum Hafnarbyggðar og Kaupfélagshalla, við nyrðri mörk verndarsvæðisins. Sólvangur er vinstra megin. Fram að miðri 20. öld lá Hafnarbyggðin til norðurs þar sem Sólvangur, Kaupfélagshalli og Miðbraut eru. Nyrðri hluti Hafnarbyggðar var lagður á 6. áratug síðustu aldar.
- 37 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til suðurs eftir Hafnarbyggðinni. Sláturhúsið og Kaupþún á vinstri hönd. Guðjohnsenshús og bílskúr þess, Glæsibær og Mjólkurstöðin á hægri hönd.
- 39 Yrki arkitektar. (2017). Horft í suðurátt yfir eyrina.
- 41 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Horft til suðurs frá eyrinni. Klettaströnd við Framtíðarvík er á hægri hönd.
- 40 Yrki arkitektar. (2017). Oliutankarnir við Kaupfélagsbryggju.
- 42 Myndagrúskarar / Frederick W. W. Howell. (e.d.). Plássið. Húsa- og fornleifakönnun Vopnafjarðar 2019.
- 43 Yrki arkitektar. (2017). Mjólkurstöðin.
- 44 Yrki arkitektar. (2017). Geymslan.
- 46 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). Fisk- og salthúsið.
- 45 Yrki arkitektar. (2017). Framtíðin.
- 47 Yrki arkitektar. (2017). Glæsibær.
- 48 Yrki arkitektar. (2017). Kaupþún verslunarinnar.

- 49 Vopnafjarðarhreppur. (e.d.). *Kaupvangur*.
- 50 Yrki arkitektar. (2017). *Guðjohnsenshús*.
- 51 Yrki arkitektar. (2017). *Sólvangur*.
- 52 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Sláturhús*.
- 53 Yrki arkitektar. (2017). *Baldursheimur*.
- 55 Yrki arkitektar. (2017). *Sjónarhóll*.
- 56 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Kirkjuból*.
- 54 Google Maps. (2013). *Berg*.
- 57 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Vopnafjarðarkirkja og safnaðarheimili*.
- 58 Yrki arkitektar. (2017). *Rafstöðin*.
- 59 Yrki arkitektar. (2017). *Olíutankar og dæluhús*.
- 60 Jón R. Helgason. (2019). *Líkan eftir Jón Pétur Einarsson af Plássinu um aldamótin 1900. Líkanið er til sýnis í Kaupvangi. Strandlengjan er enn ósnortin af landfyllingum. Bryggja selstöðuverslunar Örum & Wulff er framan við Fisk- og salthúsið, en bryggja verslunarfélags Framtíðarinnar er aftar á myndinni. Húsið Horngrýti, sem var íveruhús Færeyinga og annara utanaðkomandi sjómanna, og beitningaskúr stóðu við syðri gaflvegg Fisk- og salthússins. Horngrýti var nefnt eftir illgrýtttri fjörunni sem það stóð við. Hægra megin við Fisk- og salthúsið eru Kaupvangur, Kornhúsið og Faktorshúsið. Aftar á líkaninu má sjá Framtíðina, Baldursheim og Guðjohnsenshús. Á milli Baldursheims og Guðjohnsenshúss standa Bakarið og torfbærinn Fjón, sem var íbúðarhús og barnaskóli. Ítarlegri lýsingar á horfnum húsum og minjum má finna í köflum 9 og 11 í húsakönnuninni*.
- 61 Myndagrúskarar / höf. ókunnugur. (e.d.). *Stakkstæði. Fyrir neðan Baldursheim og Bakarið var þurrkvöllur fyrir saltfiskinn. Völlurinn var þar sem Kaupún og bílaplanið eru í dag*.
- 62 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Aftan við Kaupvang má greina lítið brot af gömlum sjóvarnargarði*.
- 63 Loftmyndir ehf. (2016). *Skipting verndarsvæðisins í tíu minni svæði*.
- 64 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 1: Horft til norðurs eftir Kolbeinsgötu*.
- 65 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 2: Rafstöðin við Kolbeinsgötu 1 á vinstri hönd og syðri hluti Miðbrautar við gatnamót Kolbeinsgötu. Gróinn garður Baldursheims við Kolbeinsgötu 2 er til hægri á myndinni*.
- 66 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 2: Horft til norðurs eftir Miðbrautinni frá gatnamótum Miðbrautar og Kolbeinsgötu*.
- 67 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 3: Horft til austurs frá gatnamótum Miðbrautar og Kaupfélagshalla*.
- 68 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 4: Horft til norðurs frá mörkum svæða 4 og 5. Frá vinstri til hægri: Baldursheimur, Guðjohnsenshús, Glæsibær, Sláturhúsið og Kaupún*.
- 69 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 5: Kaupvangur og Fisk- og salthúsið á vinstri hönd. Geymslan á svæði 6 er lengst til hægri*.
- 70 Dagný Steindórsdóttir. (2021). *Svæði 5: Landfyllingin austan megin við Kaupvang og Fisk- og salthúsið. Enn sést móta fyrir fornu strandlínunni*.

- 71 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 6: Húsin á svæði 6 og Framtíðin. Ellefu metra hár gaflveggur Geymslunnar þrengir að Framtíðinni, einu helsta kennileiti verndarsvæðisins.
- 72 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 7: Horft til svæðis 7 frá Kaupfélagsbryggju.
- 73 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 8: Horft yfir svæði 8 frá Kaupfélagsbryggju.
- 74 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 9: Klettaströndin við Framtíðarvík.
- 75 Dagný Steindórsdóttir. (2021). Svæði 10: Svæði 10 er að miklu leyti grasi gróið. Framtíðin á hægri hönd, en klettaströndin á vinstri hönd. Kirkjuból, safnaðarheimilið og Vopnafjarðarkirkja í bakgrunnum. Geymslan við Sundabúð 11b vinstra megin á myndinni er fyrir utan verndarsvæðið.